

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINLARINDAN
İKTİSAT FAKÜLTESİ YAYIN
MALİYE ENSTİTÜSÜ YAYIN

No: 2784
No: 470
No: 65

MALİYE ENSTİTÜSÜ KONFERANSLARI

Yirmiyedinci Seri - Sene 1979/1980



GÜRYAY MATBAASI

Istanbul 1980

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DIVISION OF THE PHYSICAL SCIENCES
DEPARTMENT OF CHEMISTRY

PHYSICAL CHEMISTRY
BY
RICHARD M. MAYER
AND
ROBERT W. WOODRUFF

CHICAGO, ILLINOIS
UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
1958



İÇİNDEKİLER

Sahife

Izzettin Önder	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Kalkınmakta Olan Ülkeler	1 — 54
Esfender Korkmaz	:	Vergi Teşvik Tedbirleri ve Yatırım İndirimi ile İhracatta Vergi İadesinin Türkiye’de Uygulaması	55 — 87
İşıl Akbaygil	:	Enerji ve Büyüme	89 — 95
Türkân Öncel	:	Kamu İktisadî Teşebbüslerinin Varlık Nedeninin Neo-Klâsik Yaklaşımına Açıklaması	97 — 106

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
5800 S. UNIVERSITY AVENUE
CHICAGO, ILLINOIS 60637
TEL: 773-936-3700
FAX: 773-936-3701
WWW: WWW.CHEM.UCHICAGO.EDU

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU, VE KALKINMAKTA OLAN ÜLKELER

İzzettin Önder

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

1 — Giriş :

II. Dünya Savaşını izleyen dönemlerin en ilginç gelişmelerinden biri de uluslararası ekonomik birleşme eğilimleridir. Günümüzde bu tür altı örgüt bulunmakla beraber, hiç biri tam olarak diğerine benzememektedir. Belki de aralarındaki tek müşterek nokta, hemen hepsinin II. Dünya Savaşından sonra, özellikle 1960 lar döneminde başlatılmış olmasıdır. 1960 da kurulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) ile Lâtin Amerika Serbest Ticaret Birliği (LAFTA) gibi bazı kuruluşlar en yenileri gibi görülebilir. Buna mukabil diğer bir kısım kuruluşlar çok daha eskiye dayanır, bunun en belirgin örneğini kuruluş tarihini 1917' lere kadar götürebileceğimiz Doğu Afrika Müşterek Pazarı (EASM) oluşturur(1). Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)* ise 25 Mart 1957 de imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur.

Bütün ekonomik örgütlerin kendi özel amaçlarının bulunacağı doğaldır. Geniş anlamda, hemen bütün örgütlerin genel amaçlarının ekonomik olduğu söylenebilir. «Ekonomik» sözcüğü ile, üye ülkelerin ekonomik büyümeleri, iç ve dış istikrara kavuşmaları, ve refah düzeylerinin yükselmesi kastedilmektedir. Ancak, bu amaçlar dizisini her bir ülke açısından daha detaylı

* Toplulukların isimlerinin baş harflerinden oluşan kısaltmalar İngilizce isimlerden oluşturulmuş sadece (AET) türkçe isimlerden oluşturulmuştur.

olarak ele aldığımız zaman, aralarında farklılıklar olduğu görülür. Örneğin, üye ülkelerin bir kısmı, plânlama yöntemi ile uzun dönemli ekonomik büyümeye ağırlık verirken, diğerleri kısa-dönemli kaynak dağılımı sorununa eğilmektedir (2).

Ekonomik amaçlar açısından görülebilen bu farklılıklardan ayrı olarak, üye ülkelerin temel niteliklerinde de önemli değişiklikler görülebilir. Bir uçta, politik birliğe ilk adım olmak üzere kurulmuş ekonomik birlikler yer almaktadır. Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) ve Merkezî Amerika Müşterek Pazarı (CACM) bu tür örgütlerin iyi örneklerini oluşturur. Bu tasnifin diğer ucunda ise, sadece ekonomik amaçlı örgütler bulunmaktadır(3). Bunların politik birliğe yönelik fazla bir amacı yoktur. Bunların amacı, kaynak dağılımı, istikrar ve büyüme gibi daha çok ekonomiktir. Bu ikinci kategoriye, Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) iyi bir örnektir. Bütün diğer örgütler iki uç arasında bir yere yerleştirilebilir.

Çeşitli ekonomik örgütleri tasnif etmenin ikinci bir yolu da, bunları ekonomilerinin organizasyon tiplerine göre sıralamaktır. Bir uçta, ekonomilerini merkezî plânlama ile yürüten birlikler yer almaktadır. Örneğin, COMECON bu tür bir kuruluştur. Diğer uçta ise EFTA veya AET gibi piyasa mekanizmasının hâkim olduğu örgütler yer almaktadır.

Birlikleri iki ayrı esasa göre tasnif ettikten sonra, genellikle politik eğilimli ekonomik birliklerde çoğunlukla merkezî plânlama uygulandığı halde, politik olmayan ekonomik birliklerde ise piyasa mekanizmalarının ağırlıklı olduğu ileri sürülebilir.

Ekonomik birliklerin kurulmaya başladığı 1960'larda bu fikir yaygın bir kabul görürdü. Zira, o dönemlerde, salt ekonomik gerekçelerle kurulan ekonomik birliklerde genel plânlama yoktu ve ekonomik sorunların çözümünde sadece piyasa mekanizması hâkim idi. Aynı şekilde, politik yönü ağır basan COMECON gibi birliklerde ise, merkezî plânlama ekonomik ve politik amaçlara ulaşmada hâkim bir yöntemdi. Ancak günümüzde, iki nedenle bu iddia fazla geçerli olamamaktadır. Bir defa, piyasa mekanizma-

sına bağı olan birliklerde ve tüm ÷lkelerde plânlama giderek yaygın bir uygulama alanı bulmaktadır. Örneğın, son yıllarda AET ÷lkelerinde plânlama önemli ölçüde uygulamaya koyulmuştur(4). Böylece, AET içinde, piyasa mekanizmasına karşı plânlama giderek daha yaygınlaşmaktadır. İkinci sebep ise, plânlama kavramının farklı ÷lkeler açısından farklı anlamlar taşımasıdır. Plânlama, sadece bir kıtapta yazılı kurallar dizisini oluşturmamaktadır. Bu kavrama daha geniş bir anlam verilmelidir. Her toplumda çeşitli ekonomik kararlar alınmaktadır. Bütün bu kararların bir çeşit kapsayıcı plânlama olmadığı da doğrudur. Ancak, söz konusu kararların, zımni olarak kabul edilmiş amaçlara ulaşmak için atılan adımlar olduğu kabul edilebilir.

Bununla birlikte, plânlamaya karşıt olan piyasa mekanizmasının farklı birliklerde farklı işlevler gördüğü bir gerçektir. Bu açıdan bakıldığında, AET, plânlama kutbundan daha çok piyasa mekanizması kutbuna yakın gör÷lmektedir. Diğer bir ifade ile, AET Antlaşması ile, öngör÷len amaçların piyasa mekanizması yolu ile gerçekleştirileceğı varsayılmaktadır. Bu bağlamda serbest piyasa mekanizması, ÷lkelerin biribirleri arasında ve kendi içlerinde serbest piyasa mekanizmasının geçerli olması demektir. Ayrıca, serbest rekabet koşullarının tam olarak sağlanabilmesi açısından, sadece ÷lkelerarası mal ve hizmet akımlarının serbest olması yeterli olmayıp, emek ve sermaye akımlarının da serbest dolaşıma tâbi tutulması gerekmektedir.

AET'yi piyasa mekanizmasına yakın ve politik bir birliğe yönelik bir yere oturtuktan sonra, birliğı daha belirgin olarak tanımlayabiliriz. AET, politik birlik amacı ikinci derecede kalan ve ekonomisi serbest piyasa kuralları üzerine oturan bir birliktir .

Birlik içindeki ÷lkeler arasında serbest piyasa mekanizmasını işler hale getirebilmek için, her türlü malî ve fizikî engeller ortadan kaldırılmalıdır. Böylece, öncelikle gümrük vergileri ve buna ilâveten, millî sınırlar arasında bir çeşit malî engeller olarak gör÷len sair dolaylı vergiler önem kazanmaktadır. Bu çeşit malî engeller, bunların engelleyici nitelikteki özellikleri ortadan kalkacak veya, hiç olmazsa, azalacak şekilde ayarlanmalıdır. Tüm

bu malî önlemler, bir yandan üye ülkelerin diğer yandan, bir bütün olarak, topluluğun refahını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Zira, serbest piyasa ekonomisi yaratarak, üretim ve değişimde Pareto optimumları gerçekleştirilmiş olacaktır.

Ancak, farklı ekonomik durumda olan ülkelerin yukarıda belirtilen koşullarda bir araya gelmesi, dış ticaret teorisi açısından optimal koşulları yerine getirebilirse de, bazı önemli sorunları ortaya çıkartır. Acaba, ekonomik olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bir araya gelmesinin ikinci tip ülkeler üzerindeki etkisi ne olabilir? Bu sorun, çalışmanın ikinci yarısının temel konusunu oluşturmaktadır. Birinci yarıda ise AET inceleme konusu edilecektir.

Takip eden bölümlerde, önce Roma Antlaşmasının bir değerlendirmesi yapılacaktır. İkinci olarak, birliğe kalkınmakta olan ülkelerin (Türkiye ve Yunanistan gibi) katılması ve bu katılımın sözkonusu ülkeler üzerindeki etkisi incelenecektir. Çalışmada kamu harcamaları yönü ele alınmamaktadır.

2. Roma Antlaşmasının Kurumlarının Değerlendirmesi

AET, 25 Mart 1957 tarihinde taraflarca imzalanan Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Bu antlaşma ile, altı Avrupa ülkesi (Batı Almanya, Fransa, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda) millî hâkimiyetlerinden bir bölümünü Antlaşma müesseselerine devredeceklerini taahhüt ediyordu. Bundan dolayı, Roma Antlaşmasının, bir çeşit uluslararası üstünlük özelliği vardır. İlk bakışta, üye ülkelerin millî hâkimiyetlerinin bir bölümünden, hiçbir zor olmadan vazgeçmeleri abes görülebilir. Böyle bir davranışın ekonomik gerekçesi, her ülkenin bu Antlaşma ile refah düzeyini yükselteceği düşüncesinde aranmalıdır. Bu itibarla, Antlaşmanın amaç ve kurumlarını incelemek gerekmektedir.

2.1. AET'nin Amaçları:

Hem Antlaşmanın başlangıcında hem de ilk maddelerinde amaçlar ortaya konulmuştur. Temel amaç, üye ülkelerde istikrarlı

ekonomik gelişmenin sağlanmasıdır. Antlaşmanın ikinci maddesinde amaç, «... topluluk içinde ahenkli bir ekonomik faaliyet, devamlı ve dengeli gelişme, yüksek düzeyde istikrar, üye ülkeler arasında daha yakın ilişkiler ve giderek artan hayat standardı...» sağlanması şeklinde açıklanmaktadır. Antlaşmanın giriş bölümünde, üye ülkelerin çabalarının «... insanların hayat ve çalışma koşullarını devamlı bir şekilde yükseltmek» yönünde olması gerektiği belirtilmiştir.

Böylece, topluluğun temel amacının, üye ülkelerin genel refahını yükseltmek olduğu açıkça görülmektedir. Ancak, üye ülkelerin bu refah artışı istikrarlı olmalıdır. Diğer bir ifade ile, Antlaşmanın üçüncü maddesinde de belirtildiği üzere, «yüksek düzeyde istikrar» da topluluğun amaçları arasındadır.

Ekonomik refahın yükseltilişinin iki yönü vardır. Refah yükselişi ile kısa dönemde, milli gelirin artışı, uzun dönemde ise, hızlandırılmış bir büyüme haddi anlaşılır. Tüm amaçlar, ekonomik istikrarı bozmayacak politikalar yardımı ile gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır. «istikrar» kavramı da iç-istikrar ve dış istikrar diye ikiye ayrılmaktadır. Antlaşmanın 104. maddesinde iç ve dış istikrar bir arada ele alınmış ve her bir üye ülke istikrarlı bir sistem sağlama yükümlülüğü altına sokulmuştur.

Birlik içinde ekonomik ilerleme, istikrarlı fiyatlar ve tam istihdam yolu ile sağlanacaktır. Bu itibarla, ne fiyat dalgalanmaları ne de işsizlik bir diğerine tercih edilecektir. Sadece, hem fiyat istikrarının hem de tam istihdamın bulunduğu ideal durumda iç istikrardan söz edilebilir. Diğer taraftan, dış istikrar ödemeler bilançosunda dengeyi ifade eder.

Her iki istikrar kavramı da tam anlamı ile ele alınmalıdır. Aksi takdirde, sadece mutlak anlamı ile ekonomik kalkınma, optimum gelir dağılımını bozabileceği gibi, Antlaşmanın genel felsefesine de ters düşer. Zira, Antlaşmada üye ülke insanların yaşama koşullarının iyileştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Veri gelir düzeyi koşulunda Pareto optimal noktaya yaklaşıldıkça genel refah düzeyi yükseleceğinden, bu noktadan her sapış,

durumu kötüleştirecektir. Bu itibarla, fiyat istikrarı sağlanamazsa, gelir dağılımı optimuma yakın noktadan sapabilir(5) ve böylece ekonomide genel bir refah kaybına yol açabilir.

Topluluğun temel amacını (istikrarlı ekonomik kalkınma) ortaya koyan Antlaşma, topluluk içindeki veya denizaşırı geri ülkelere yardım sistemleri gibi diğer amaçları da sıralamaktadır. Bu amaçlar da, ilk bakışta topluluğun amacı gibi görülmektedir. Ancak, topluluğun temel amacı olan kısa dönemde milli geliri arttırmak ve uzun dönemde istikrarlı büyümeyi sağlamak ile bu temel amaca yönelik destekleyici yan amaçlar arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Diğer bir ifade ile, istikrarlı büyüme topluluğun temel amacı olmakta, diğer bütün amaçlar bunu destekleyici yan amaçlar görünümü kazanmaktadır.

Antlaşmanın 2. maddesinde nihaî amaca ulaşma araçları sa-
yılmaktadır; bunlar (1) bir Müşterek Pazarın kurulması, ve (2) üye ülkelerin ekonomik politikalarının giderek artan bir dozda birbirine yaklaştırılmasıdır. Bu araçların ortaya koyulmasındaki temel fikir, bir müşterek pazar kurarak, tam rekabeti geliştirip topluluğun genel ekonomik refahı için en iyi kaynak dağılımını sağlamaktır. Bu pazarın işlevi, üye ülkelere geniş pazar sağlamak olacağından, özellikleri de bir iç pazar gibi olmalıdır(6). Bir iç pazar niteliği kazandırıldığında Müşterek Pazar, gerek üretim faktörlerinin gerekse mal ve hizmetlerin serbestçe dolanabildiği bir ortam haline gelir.

Üye ülkeler arasında kurulan bu pazarın tam bir iç pazar niteliğinde olabilmesi için, üye ülkelerin milli sınırlarında uygulanan her türlü fizikî ve malî engellerin kaldırılması gerekmektedir. Fakat bununla da iş bitmemektedir. İkinci adım, ülkelerin iç ekonomik politikalarının birbirine yaklaştırılmasıdır. Ekonomik politikaların yaklaştırılması ile kastedilen, tam rekabeti engelleyen her türlü malî âletlerin kaldırılması ve vergilemeyi de kapsayacak biçimde tüm ekonomik politikaların birbiri ile uyumlaştırılmasıdır. Bunun anlamı, vergilerin ve kamu harcamalarının âhenleştirilmesidir. Hiç kuşkusuz amaç, ekonomik gelişmenin temel aracı olarak kabul edilen tam rekabete yolu açmaktır.

2.2. Antlaşmanın Hukuksal Kurumları

Önceki bölümde, AET'nin temel amacının üye ülkelerin ekonomik refahını yükseltmek olduğu anlatılmaya çalışıldı. Diğer bir ifade ile, üye ülkelerde yüksek ve dengeli bir büyüme hızının sağlanması, topluluğun temel amacı olarak kabul edilmiştir. Bu temel amaç, daha iyi kaynak dağılımının gerçekleştirilebilmesi için malî ve fizikî engeller olmadan müşterek bir pazarın kurulması, piyasanın genişletilmesi, bütün ülkelerin ekonomik ve malî politikalarının uyumlaştırılması gibi bazı ekonomik araçlarla gerçekleştirilecektir. AET'nin umduğu dengeli yüksek kalkınma hızına ulaşmada yardımcı olacak ekonomik araçlar bazı hukuksal kurumlar üzerine oturtulmuş bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile, nihai amaca ulaşmada gerekli tüm ekonomik ve sosyal araçları elde edebilmek için Antlaşmada bazı zorunlu kurumlar koyulmuştur. Bu bölümde, nihai amaca yönelik kurumlar ele alınacaktır.

2.2.1. Gümrük Birliği (Malların Serbest Dolanımı)

Antlaşmanın temel ilkeler bölümünü takip eden kısımlar bir gümrük birliği kurulması konusuna hasredilmiştir. Aşağıdaki açıklamalarda, uluslararası ticarete gümrüklerle benzer sonuçları olan fizikî tahditler de bir arada ele alınacaktır.

AET çerçevesinde kabul edilen gümrük birliği tüm malları, ithalat ve ihracat üzerindeki tüm vergileri ve benzer etkisi olan vergileri kapsar. Aynı zamanda, üye ülkelerden herhangi biri ile topluluk dışı ülkeler arasındaki ticarete de müşterek gümrük uygulamayı amaçlar.

Antlaşmanın 12. maddesi, üye ülkeleri, gümrük vergilerini veya benzer etki yapan sair vergileri yükseltmekten men eder. Aynı madde, üye ülkeleri yeni gümrük vergileri veya benzer etki yapan sair vergiler koymaktan men eder.

Üye ülkeler Antlaşmanın 14. maddesinde düzenlenmiş olan takvime uygun olarak, gümrük vergilerini kademeli olarak azal-

tacaklarını öngörmüştür. Bu takvimin uygulanışı bir zorluk yaratmadı. Hatta, uygulama, Bakanlar Konseyi'nin 12 Mayıs 1960 ve 15 Mayıs 1962 tarihli kararları ile hızlandırıldı. Bu hızlandırmanın sonucu olarak, gümrük tarifelerindeki indirim 1965 yılının sonu itibariyle, % 0 olarak plânlandığı halde, fiilen % 80'e yükselmiş oldu. Aşağıdaki cetvel, plânlanan ve fiilen gerçekleştirilen gümrük indirim takvimini vermektedir(7).

Üye Ülkeler Gümrük Vergilerinde İndirim Takvimi

Tarih	Gümrük İndirim Oranları
Birinci Kademe	1958
	1959 1.Ocak % 10
	1960 1.Ocak —
	1.Temmuz % 10
	31.Aralık % 10 (1)
	1961 1.Ocak —
	31.Aralık % 10
İkinci Kademe	1962 1.Temmuz % 10 (2)
	1963 1.Temmuz % 10
	1964 31.Aralık % 10
	1965 31.Aralık % 10
Üçüncü Kademe	1966 1.Ocak —
	1967 1.Ocak —
	1968 1.Ocak —
	1.Temmuz % 20 (2)
	1969 31.Aralık Sıfır

Notar :

- (1) Bakanlar Konseyi kararına uyularak yapılan indirim.
(2) Temmuz 1966'daki Bakanlar Kurulu kararı uyarınca % 20'lik indirim 1. Temmuz, 1968'de yapıldı.

Gümrük indirim takviminden de açıkça görüldüğü gibi, üye ülkelerin gümrük vergileri 1.Temmuz.1968 de sıfıra inmişti. Bunun anlamı, Antlaşmanın hedeflerinden birinin, plânlanan süreden 18 ay önce gerçekleşmiş olmasıdır. Gümrük ve sair benzeri vergi kapsamı dışında tutulacak mallar sadece üye ülkelerin birbirleri arasında dolanan malları değil, aynı zamanda, birlik dışı üyelere ithal edilen malları da kapsamaktadır. Böylece, ister birlik içinde üretilmiş olsun ister dışarıda üretilmiş olmakta beraber birlik içinde dolanımına tâbi tutulmuş olsun bütün mallar gümrük ve benzeri vergilerden muaf tutuluyordu.

İhracat üzerindeki bütün vergiler de 31.Aralık.1961 tarihine kadar kaldırılacaktı. Bu kurala da tam olarak uyuldu ve tüm ihracat vergileri birinci kademenin sonunda kaldırıldı.

Roma Antlaşması ile kurulan bu gümrük birliğinin diğer bir özelliği de birlik dışı ülkelere yapılan ithalâta müşterek bir gümrük uygulamaktır. Antlaşmanın 19. maddesine göre «...Müşterek gümrük tarifesi, birliğin kapsadığı dört gümrük bölgesinin aritmetik ortalaması kadar olur.» Aynı maddeye göre, müşterek gümrüğün hesaplanmasında esas alınacak gümrükler, üye ülkelerin 1.Ocak.1957 tarihinde uyguladığı tarifedir. Genel kural bu olmakla birlikte, bazı maddeler ayrıca ele alınarak, bunlar için uygulanacak en yüksek oranlar belirlenmiştir. Mal grupları ve en yüksek tarife aşağıda gösterilmiştir:

- Liste B: işlenmemiş materyel ve hammaddeler için en yüksek % 3.
- Liste C: bazı hammaddeler ve yarı mamuller için en yüksek % 10.
- Liste D: yarı bitmiş bazı kimyasal materyel için en yüksek % 15.
- Liste E: bazı kimyasal maddeler için en yüksek oran % 25.

Bunlardan başka Liste F ve Liste G olmak üzere iki liste daha var. Bunlara ait gümrük vergileri ise üye ülkelerin müzakereleri sonucu ortaya çıkacaktı. Bakanlar Konseyi 2.Mart.1960 da bu listelere ait gümrük vergilerini de saptamıştır(8).

Üye ülkeler, kendi gümrüklerini müşterek gümrüğe üç kademele bir ayarlama ile yaklaştıracaktı. Buna göre, birinci kademenin sonunda, müşterek gümrükle millî gümrük arasındaki fark % 30 oranında azaltılacaktı. İkinci % 30 luk azaltma, ikinci kademenin sonuna kadar gerçekleştirilecektir. Bu azaltmalar zamanında uygulandı. Bakanlar Konseyi'nin kararı uyarınca 1 Temmuz 1968 de müşterek gümrükler millî gümrüklere tam olarak uyduruldu.

Müşterek gümrük tarifesi, toplulukla topluluk dışı ülkeler arasındaki ticareti teşvik edecek derecede düşük tutulmuştur. Üye ülkelerin, ticareti teşvik edebilecek böyle düşük bir tarifeye uyma arzuları Antlaşmanın 18. maddesinde ifadesini bulmuştur. Gerçekten de, topluluğun uyguladığı müşterek gümrük vergisi oranı, A.B.D. ve İngiltere'nin uyguladığı oranlardan daha düşüktür. Gümrük tarifesi indirim programının yoğun olarak uygulandığı 1965 yılında topluluğun gümrük tarifesinin % 80 i % 4 ile % 19 oranları arasına raslamakta ve topluluğun ortalama gümrük oranı ise, Amerika ve İngiltere'ninkinden çok daha düşüktür. Genel olarak, topluluğun ortalama gümrük vergisi oranı % 11,7 idi, aynı dönemde söz konusu oranlar ise, İngiltere'de % 18,4, A.B.D. de % 17,8 idi(9).

30-37 maddeler, üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan miktar tahditlerinin kaldırılması için gerekli kuralları koymaktadır. Uluslararası ticarete miktar tahditleri, gümrük vergilerine benzer etkiler yaptığından, gümrük birliği içinde bunların kaldırılması gerekmektedir. Hernekadar Antlaşmaya göre bütün bu tahditler geçiş dönemi sonuna kadar kaldırılacak idi ise de, daha birinci dönemin sonunda sınıf mallar üzerindeki bütün tahditler kalkmıştı.

Madde 34 e göre ise, ihracat üzerindeki her türlü tahditler ve benzeri engeller kaldırılacaktı.

Özetlemek gerekirse, gümrük birliği, hem dahilde üretilen hem de birlik dışından ithal edilen tüm malların, birlik içinde hiçbir gümrük veya sair sınırlama yahut miktar sınırlamasına

tâbi olmadan üye ülkeler arasında serbest dolaşımını amaçlamaktadır.

2.2.2. Ekonomik Birlik:

Roma Antlaşmasının amacı sadece bir gümrük birliğinden öteye geçmektedir. Antlaşma, gümrük birliğinin ötesinde, gerek mal ve hizmetler için gerekse üretim faktörleri için müşterek bir rekabetçi pazarın oluşturulması için gerekli tüm koşulları oluşturmaktadır. AET içinde müşterek uluslararası bir piyasanın oluşturulması, malların ve faktörlerin serbest dolaşımını sağlayacak belirli kaideleri gerektirir. Bu kaideler üye ülkelerin tam rekabetçi koşulları ortadan kaldıracabilecek bazı önlemler alınmasına engel olur.

Antlaşma rekabetçi bir müşterek pazarın oluşması doğrultusunda hukukî bir çatı oluşturmuştur. Bu konudaki tüm kurallar, Antlaşmanın «Ekonomik Birlik» başlığı altındaki bölümde toplanmıştır. Gerçekten, bu bölümde, «bir müşterek pazarın oluşturulması ve ulusal politikaların ahenkleştirilmesi» için gerekli koşullar belirlenmektedir(10).

Antlaşma, kamu personeli dışında kalan tüm üretim faktörlerinin en geç geçiş dönemi sonundan itibaren serbest dolaşım hakkına sahip olacağını öngörmüştür (Madde 43).

Bu maddenin uygulanışında, emek dolaşımında tedrici ilerlemeler kaydedildi. Önceleri bu hak, devamlı iş arayan kişilerle sınırlandırılmıştı. Fakat, 1964 de yürürlüğe konan ikinci bir direktifle bu hak, mevsimlik iş arayanları da kapsayacak şekilde genişletildi(11).

Emek serbest dolaşımına paralel olarak, teşebbüs serbestisi de Antlaşmada kabul edilmiştir. Antlaşmanın 52 nci maddesine göre, «... bir üye ülke kuruluşunun diğer bir üye ülke sınırları içinde kurulması üzerindeki tahditler geçiş dönemi sonuna kadar tedricen azaltılarak kaldırılmalıdır.» Aynı maddenin ikinci bö-

ilimünde, teşebbüs serbestisinin, her türlü ücret dışı faaliyetler ile çeşitli kuruluş, firma ve şirketlerin yönetimini de kapsadığı belirtilmiştir.

Sadece kamu otoritesi ile ilgili faaliyetlerle, Konseyin çoğunluk oyu ile kararlaştırılabilecek olan faaliyetler teşebbüs serbestisi sınırları dışında tutulmaktadır.

Teşebbüs serbestisi kuralının uygulanışında, üretimin artırılmasına önemli ikakıları olabilecek faaliyetlere öncelik verilmektedir (Madde 54).

Antlaşma, geçiş dönemi sonuna kadar ulusal tahditlerin derece derece azaltılarak kaldırılması ve böylece hizmet arzında da serbest dolanımın sağlanması öngörülmektedir. Antlaşmanın 60 ıncı maddesinde, bu tür hizmetler şu şekilde sayılmaktadır: «(a) sınıfi nitelikteki faaliyetler; (b) ticari faaliyetler; (c); küçük sanat faaliyetleri; (d) serbest meslek faaliyetleri». Bu tasnifin belirlenmesinde ve tahditlerin kaldırılmasında, üretim maliyetlerini veya mal ve hizmetlerin değişimini doğrudan etkileyen hizmetlere öncelik verilmektedir.

Müşterek bir sermaye piyasası oluşturulması ve bu kanalla Müşterek Pazar dahilinde sermayenin rasyonel dağılımının amaçlanması ile üye ülkeler arasında serbest sermaye dolanımı sağlanmış olmaktadır. Antlaşmanın 67 nci maddesinde, üye ülkelerin geçiş dönemi içinde, sermaye dolanımı üzerindeki tahditlerin kaldırılacağı belirtilmektedir. 71 inci maddede ise, sermaye dolanımını etkileyebilecek ve mevcut kuralları daha da tahdit edici bir duruma sokacak herhangi bir değişiklik yasaklanmıştır. Sermaye hareketleri direktiflerle kontrol edilmiş ve bu sahada giderek daha fazla serbesti sağlanmıştır.

Tam bir ekonomik birlikte sadece mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin serbest dolanımının sağlanması ile yetinilmemekte, aynı zamanda üye ülke hükümetlerinin rekabeti artırıcı her türlü önlem alması ve aksi bir önlem almaması istenmektedir. Roma Antlaşmasının bu konuda da önemli hükümleri vardır.

Bu konuda ilk görev münferit işletmelere düşmektedir. Antlaşmanın 85 inci maddesi uyarınca işletmelerin aralarında «... Müşterek Pazarın içindeki rekabeti azaltacak, tahdit edecek veya ortadan kaldıracak her türlü antlaşma yapımları» yasaklanmıştır. Antlaşmaya göre, hükümsüz sayılan bu tür uygulamalar her türlü fiyat tahditleri, fiyat farklılaştırmaları, üretimin kısıtlanması ve piyasanın parsellenmesi gibi uygulamaları kapsar. Buna mukabil, üye ülkeler arasındaki ticareti teşvik edici her türlü anlaşmalar bu hüküm dışında tutulmuştur.

Kamu işletmeleri ve özel imtiyazlı işletmeler dahi Antlaşmanın rekabet hükümleri içinde yer almaktadır (Madde 90).

Antlaşmaya göre her türlü dumping uygulamaları da yasaktır. (Madde 91).

Serbest piyasadaki rekabet şartlarını bozan diğer bir faktör de devlet yardımlarıdır. Antlaşma hükmüne göre, rekabet koşullarını bozan, hatta «bozma temayülünde olan» her türlü yardım Müşterek Pazar ilkelerine aykırıdır. Ancak iki ayrı gaye ile yapılan iki ayrı yardım konusu arasında farklılık gözetilmiştir. Bunlar, bireysel tüketicilere verilen yardımlar ile tabii afetler veya sair olaylar sonucu ortaya çıkan zararlar karşılığında verilen yardımlardır. (Almanya'da devletin ikiye ayrılması nedeni ile zarar gören bazı bölgelerde işletmelere yapılan yardımlar, kalkınmakta olan sektörlerle verilen yardımlar ve bazı özel projelere yapılan yardımlar yasaklanmamaktadır.) Bunlara ilâve edilebilecek, yardım yapılabilecek bazı faaliyet dallarına Konsey karar verebilir. Bunlar dışındaki tüm yardımlar rekabeti bozucu olarak görülmekte ve yasaklanmaktadır.

Antlaşmada, üye ülkelerdeki malî ve hukukî konularda da bazı önlemler bulunmaktadır. Burada da amaç aynıdır: tüm üye ülkelerde aynı rekabet koşulunu oluşturmak!

Malî önlemler konusunda Antlaşma, üye ülkelerin, iç üretimlerine nisbî üstünlük sağlayacak her türlü ithalât vergisi koymasını ve ihracatta yüksek iadede bulunmasını yasaklamaktadır. Böylece üye ülkeler, iç üretimlerinin, diğer üye ülkeler kar-

şısındaki nisbî maliyetlerini malî önlemlerle etkileyemez bir duruma sokulmuştur.

Bu ilkenin tam olarak uygulanabilmesi için üretim içindeki vergi payını tam olarak bilmek gerekmektedir. Fakat, çok saf-halî şelâle tipi muamele vergisi uygulamasında, üretim maliyetleri içinde vergi payının bulunması imkânsızdır. Bu zoruğu yenebilmek için Antlaşmanın 97 nci maddesi, «... belirli ürünler veya ürün grupları için ortalama vergi oranları» önermektedir.

Antlaşmanın malî hükümleri de, diğer hükümlerde olduğu gibi, tam rekabet koşulunu sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç böylece belirlenince, dolaylı vergilerin odak noktasını oluşturması kaçınılmaz olmaktadır. Madde 99 bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

«Komisyon, muhtelif üye ülkelerin, muamele vergisi, özel tüketim vergisi ve diğer dolaylı vergilerle ilgili uygulamalarının ve üye ülkeler arasındaki mübadeleyi etkileyebilecek her türlü uygulamaların Müşterek Pazar yararı doğrultusunda nasıl ahenkleştirilebileceğini inceleyecektir.»

Bu maddede sözü geçen Komisyon, Neumark Komisyonudur(12). Neumark Komisyonu özellikle dolaylı vergiler alanında çalışmıştır. Yukarıdaki maddede de, özellikle dolaylı vergilere dikkat çekilmiştir. Diğer bir ifade ile, 99 uncu madde, «Müşterek pazarın yararları doğrultusunda «dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi görevini Komisyona vermiştir.

Maddedeki «yarar» AET'nin tüm amaçlarını içermemektedir. Burada sadece, mal piyasasında tam rekabet koşulu yaratılmak istenmiş ve her türlü gümrük duvarlarının kaldırılması amaçlanmıştır. Rekabetçi koşullar içinde bir mal piyasası oluşturmak AET'nin geniş açılımlı amaçlarının bir parçasıdır, ancak hepsi değildir. AET'nin tam amacı Antlaşmanın 2 nci maddesinde açıkça belirtilmiştir.

Çalışmalarını kısmen Roma Antlaşmasının 99 uncu maddesine göre yürüten kısmen onun âmir hükümlerine(13) uymaya

çalışan Neumark Komitesi, dolaylı vergilerde varış ilkelerinin uygulanması gerektiği sonucuna ulaştı(14). Muamele vergilerinde ahenkleştirme çalışmaları yanında çıkış ilkesi benimsendi. Neumark Komitesinin muamele vergilerinin âhenkleştirilmesi açısından benimsediği vergi, bütün safhalarda eşit oranlarda salınan net bir muamele vergisi ile üye ülkelerin bütçe durumları ve sair ihtiyaçlarına göre değişebilecek, fakat uluslararası ticarete saptırıcı etki yapmayacak kadar hafif oranlarda perakende muamele vergisidir(15). Neticede, katma değer vergisi ile ilâve bir genel satış vergisi önerilmiş oluyordu.

Neumark Komitesinin vardığı sonuçlar ve bunlar üzerine oturtulan tavsiyeler malî politikalar açısından iki temel felsefe ortaya koymaktadır(16): (1) Müşterek Pazar içinde genel bir katma değer vergisi uygulaması ve (2) vergilerin ahenkleştirilmesi ile üye ülkelerin vergilerini birbirlerine benzetmeleri ve aynı oranları uygulamalarıdır. Böylece problemin iki görünümü ortaya çıkmaktadır. Bir defa, ulusal vergilerde görülen yapısal farklılıklar giderilmelidir. İkinci olarak da, aynı kategori içindeki vergilerin oranları birbirine eşit hale getirilmelidir.

«Ahenkleştirme» kavramına oranların eşitlenmesi şeklindeki yaklaşım, konu ile ilgili üç ayrı yaklaşımdan bir tanesini oluşturur. Bundan başka iki yaklaşım daha bulunmaktadır, bunlar diferansiyel yaklaşım ve standartlar yaklaşımıdır (17).

Sadece rekabetçi bir mal piyasasının oluşturulması, daha geniş amaçlara sığramada bir basamaktaşı olarak görülebilir bile, AET'nin tek amacı değildir. Belki de bunun farkında olarak, Roma Antlaşmasının yapıcıları çok güçlü müesseseler getirmişlerdir. Bunlardan bir tanesi de «hukuk kurallarının yakınlaştırılmasıdır.» Bu kurala göre, üye ülkeler, Müşterek Pazarın kuruluşu ve işleyişi üzerinde doğrudan etkili olabilecek her türlü kanun yapıcı ve yürütücü kurallarını birbirinininki ile yakınlaştırmakla yükümlüdürler (Madde 100).

Millî kanunların birbirine yaklaştırılması ile ilgili bu ve başka maddelere bakarak, dolaysız vergilerin de âhenkleştirilmesi

gerektiği sonucuna ulaşılabilir(18). Fakat, Antlaşmadaki genel hava, sadece dolaysız vergileri değil, tüm diğer kanunları kapsamaktadır. Ancak böyle bir yorum, ulusal kanun koyma ve yönetme hâkimiyet kavramı ile çelişebilir ve bu konu hukuk dalına ait olduğundan burada ele alınmayacaktır.

Roma Antlaşmasında müşterek yararlarla ilgili bazı kurallar da getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi döviz kuru ile ilgili olanıdır. Antlaşmanın 107 nci maddesine göre, «her ülke, döviz kuru ile ilgili politikasını, müşterek yarar açısından ele alacaktır.» Üye ülkelerin, döviz kurlarını, Müşterek Pazar'da geçerli tam rekabet koşulunu olumsuz yönde etkileyecek şekilde değiştirmeleri yasaklanmıştır. Ancak, çok istisnai durumlarda, bir ülke ödemeler bilançosunda denge sağlamak üzere döviz kurlarında ayarlama yapabilir (Madde 108-9).

Antlaşmanın 104 üncü maddesi, 107, 108 ve 109 uncu maddelerle çelişkili görülmektedir. Zira 104 üncü maddede aynen şöyle bir ifade bulunmaktadır: «Üye ülkeler, bir yandan fiyat istikrarı içinde yüksek istihdamın sağlanması, diğer yandan milli para değerine olan güvenin korunup ödemeler bilançosunda genel dengenin sağlanması için gerekli ekonomik politika izleyecektir». Çatışmalı olan nokta, bir ülkenin iç istikrar ve istihdamı sağlayabilmek için döviz kuru ayarlaması yapamamasıdır.

Antlaşma, üye ülkelerin üye olmayan ülkelerle olan ticaretlerinde müşterek bir politika öngörmektedir. Böyle bir yeknesak politika zorunluğu, her ülkenin kendi özel durumuna uygun politika izlemesini engellemektedir. Uygulanacak yeknesak politika Müşterek Pazar niteliği taşıyacak ve bu nitelik ise, temel ilkesi açısından uluslararası ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ve gümrük engellerinin hafifletilmesi ile sağlanabilecek âhenkli bir dünya ticareti esası üzerine oturtulmaktadır (Madde 110).

Antlaşmada, üye ülkelerde izlenecek müşterek tarım politikaları, ulaştırma politikaları ile sosyal güvenlik politika sistemleri de öngörülmektedir.

Bütün bu hukuksal kuramların genel amacı, sadece bir gümrük birliği oluşturulması sınırlarını aşmakta ve bir ekonomik birlik fikrine yaklaşmaktır.

2.3. AET'nin Ekonomik Yorumu

Bundan önceki bölümde Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan Roma Antlaşması'nın temel hükümleri ortaya koyulmaya çalışıldı. Böyle bir giriş yapmanın temel amacı, topluluğun ekonomik niteliğinin açıklanmasına bir temel oluşturmaktır. Zira, topluluğu belirli biçimde davranmaya iten veya belirli kararları almamaya zorlayan tek şey, Roma Antlaşmasıdır. Bu görünümü ile Roma Antlaşması, ulusal hukuk düzeyi üzerinde uluslararası üstünlüğe sahip bir hukuk kuramı niteliğindedir.

Bununla birlikte Roma Antlaşması sadece hukukî bir döküman olarak kendi başına fazla bir değer taşımayıp, kurumlarının iktisadî nitelikleri ile bir kıymet ifade eder. Bu itibarla, Roma Antlaşması, kurumlarının ekonomik gerekçelere dayandırılması kriterine göre değerlendirilmelidir. Bu mantık bizi, Roma Antlaşmasının gerisindeki ekonomik felsefenin açıklanmasına götürmektedir.

Antlaşmada açıkça belirtilen temel amaç, topluluk içinde yaşayanların hayat düzeylerini yükseltecek olan yüksek ekonomik kalkınma hızının sağlanmasıdır. Ayrıca Antlaşmada, «... Avrupa'yı bölen engelleri ortadan kaldıracak müşterek davranışla ülkelerinin ekonomik ve sosyal gelişmesini sağlamak» üye ülkelerin görevleri arasında sayılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak, dengeli bir kalkınmanın sağlanması için üye ülkelerin birleşmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla birinci adım, bir ekonomik birlik oluşturmaktır. Bu birleşmenin, millî hasılların artırılması için bir araç olacağına inanılmaktadır.

Antlaşmada açıkça belirtilen birleşme şekli gümrük birliğidir. Gümrük Birliği teorisi ile olarak Jacob Viner tarafından ortaya atılmıştır(19). Daha sonraları Viner'in teorisi Lipsey gibi bazı iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Gümrük Birliği teorisi üye ülkeler arasında hiçbir gümrük duvarının bulunmadığı, buna mukabil birlik üyeleri ile üye olmayan ülkeler arasındaki ticarete müşterek bir gümrük uygulaması durumunu inceler. Doğayısıyla, «bir gümrük birliği, uluslararası sahada seyreden mal-

lar çıkış ülkelerine göre farklı gümrük muamelesi ile karşılaşacağından, ülkeler arasında bir ayırım getirmektedir.» (20)

Avrupa Ekonomik Birliği sadece bir gümrük birliği olmayıp, onun da ötesinde bir kuruluştur. Zira Antlaşmada üye ülkelerin tüm ekonomik politikalarını topluluk doğrultusunda birleştirmeleri gerektiği belirtilmektedir. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, diğer kanunların ve uygulamaların birleştirilmesi üye ülkelerin uyması gerekli kurumlardır. Antlaşmanın yakından incelenmesi, AET'nin bir ekonomik birlik olduğunu veya o yolda olduğunu ortaya koyar. Bundan dolayı, AET'nin genel ekonomik etkileri iki açıdan ele alınmalıdır. Birincisi, probleme müşterek pazar açısından bakmaktır; ikincisi ise topluluğu bir ekonomik birlik olarak ele alıp, bu birliğin ülke ekonomileri üzerindeki etkisini görmektir.

Böylece görevimiz, üye ülke ekonomilerinden oluşan bir ekonomide mal ve üretim faktörleri açısından etkin dağılımın gerçekleşme koşulunu incelemektir. Yapısal koşullar veri olarak, «ütopik etkinliğin» sağlanabilmesi için dört koşulun eş-zamanlı olarak yerine getirilmesi gerekmektedir(21). Bu koşullar şunlardır: (1) optimum ticaret koşulu; (2) en yüksek üretim koşulu; (3) optimum üretim koşulu; 4) optimum gayret koşulu.

Bütün bu dört koşul statik durumu yansıtır ve uzun-dönemli, dinamik yapısal değişiklikler yerine marjinal ayarlamaları gerektirir. Bu açıdan optimum ticaret koşulu, iki veya daha fazla mal üretimi veri olarak, tüm tüketiciler için fiyatların, bu malların aralarındaki marjinal dönüşüm haddine eşit olmasını gerektirir. Zira ancak bu koşulda, tüketiciler arasında yeni bir ayarlama, birini kötüleştirmeden diğerini daha yüksek bir refah düzeyine getiremez. Tüketicilerin kayıtsızlık eğrileri veri olarak, uyulması gerekli tek koşul, malların fiyat oranlarının tüm tüketiciler için eşit olmasıdır. Bu koşulu değiştiren her faktör koşulu bozmaktadır. Vergileme açısından iki durumda optimum ticaret koşulu bozulmuş olmaktadır. Bunlardan birincisi, bir tüketicinin malı üzerine vergi salındığı halde diğerinin üzerine salınmamış olmasıdır. Diğer ise, mallar üzerine değişik oranda vergi salınmasıdır(22).

İkinci optimallik koşulu firmalarla ilgilidir. Buna göre, iki mal arasındaki marjinal dönüşüm haddi tüm firmalar için aynı olmalıdır. Burada faktör miktarı veri olarak alınmaktadır. Bu koşul, iki mal arasındaki nisbi fiyatlar değiştirilerek bozulabilir. Bundan dolayı, sadece bir mal veya mal grubu üzerindeki düz oranlı bir vergi veya tüm mallar üzerindeki değişik oranlı vergi optimallik koşullarını bozar.

Üçüncü optimallik koşulu (üretimin optimalleştirilmesi) üretim ve tüketim sektörlerini karşılıklı getirmekte ve her bir firma için marjinal dönüşüm haddinin her bir tüketici için marjinal ikame haddine eşitlenmesini gerektirmektedir. Diğer bir deyişle iki mal arasındaki fiyat oranı, her iki sektör için de aynı olmalıdır. Dolayısıyla bir mal üzerindeki tek oranlı veya bütün mallar üzerindeki farklı oranlı vergiler optimallik koşullarını bozar.

Dördüncü optimallik koşulu çabaların optimalleştirilmesi ile ilgilidir. Üretime yeni faktör sokmadan, tüketicilerin tüketim düzeyi yükseltilemiyorsa optimallik koşulu sağlanmış olur. Marjinal olarak ifade etmek gerekirse ilâve çaba ile yapılan üretimin marjinal değerinin bu çabanın marjinal maliyetine eşit olması gerekir. Bu koşulda, mal ve hizmetler üzerine koyulacak dolaylı bir vergi veya üretim faktörleri kazançları üzerine koyulacak dolaysız bir vergi bu kuralı bozmaktadır. Çünkü her iki vergi de üretimin marjinal değeri ile çabanın marjinal maliyeti arasında bir fark oluşmasına yol açmaktadır (23).

«Ütopik Etkinlik» için gerekli koşulları belirledikten sonra, AET'nin ekonomik değerlemesini yapmak daha kolay olacaktır. Topluluğa bakıldığında, ilk görülen olgu bir ekonomik entegrasyonun oluştuğudur. Dolayısıyla böyle bir entegrasyonun ekonomik sonuçlarının incelenmesi gerekmektedir. Ekonomik etkileri ikiye ayırarak analizi sürdüreceğiz. İlk olarak, üretim ve değişimde etkinlik anlamına gelen statik etkiler açıklanacaktır. Statik etkiler, veri üretim faktörü ve mal-hizmet koşulu altında kısa - dönemli marjinal ayarlamalarla ilgili olduğu halde, dina-

mlik etkiler, bir bütün olarak piyasanın uzun - dönemde büyüme hızı üzerindeki etkileridir (24).

Üretim ve tüketim sektörlerinde kaynak dağılımı ile ilgili olan statik etkiler iki alt-bölüme ayrılmaktadır: Birincisi üretim üzerindeki kaynak dağılımı etkisi (uluslararası ikameler); ikincisi ise tüketim üzerindeki kaynak dağılım etkileridir (mallararası ikameler).

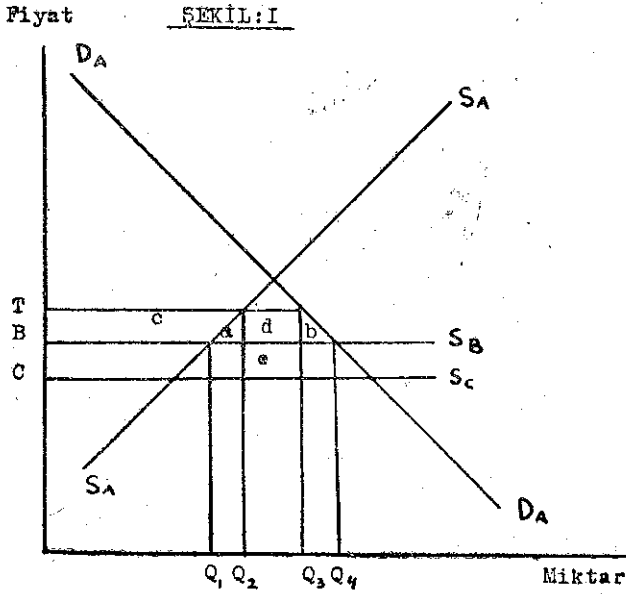
1950 yılında Viner'in **Gümrük Birlikleri Sorunu** başlıklı kitabı yayınlanmadan önce, genel bir kanı olarak, gümrük birliğinin, dünya ticaretini serbest ticarete daha yakın hale getirdiği için genel refahı arttıracığı sanılırdı. Diğer bir ifade ile, gümrük vergileri dünya ticareti üzerinde tahdit edici bir özelliğe sahip olduğundan, bunların kaldırılması ile genel refahın artırılabilceği sanılırdı. Viner, gümrük birliğinin aynı anda işleyen iki etkisi olacağını ileri sürerek bu görüşe karşı çıktı. Bu etkiler, ticaret yaratma etkileri ile ticareti saptırma etkileridir. Eğer gümrük birliği kurulması sonucunda, bir mal üretimi görel olarak yüksek maliyetli ülkeden alçak maliyetli ülkeye kayarsa, bu etki ticaret yaratma etkisidir. Diğer taraftan, eğer gümrük birliği bir mal üretimini alçak maliyetli ülkeden, yüksek maliyetli ülkeye kaydırırsa, ticaret saptırma etkisi yaratılmış olur. Bir gümrük birliğinde bu iki etki de ortaya çıkacağından, net sonuç ikisinin bileşkesine göre oluşacaktır. Dünya açısından bakıldığında, net sonuç iki yönde de olabilir.

Oysa soruna gümrük birliği çerçevesi açısından bakıldığında ortaya çıkan sonuç ticaretin yaratılması etkisidir. Zira, ticaretin saptırma etkisi ancak bütün dünya açısından söz konusu olmaktadır. Gümrük birliği içinde gümrükler sıfır oluncaya kadar yavaş yavaş azaltıldıkça, üretim kaçınılmaz olarak en düşük maliyetli ülkelere doğru kayar. Dolayısıyla sadece birlik içindeki üretim merkez değişimleri gözönünde bulundurulduğunda, ortaya çıkacak etki ticaretin yatırılması etkisi olacaktır.

Ancak bir gümrük birliği içinde söz konusu ticaretin yaratılması etkisinin ortaya çıkması hiç bir şekilde ticaretin saptır-

ması etkisinin ortaya çıkmayacağı anlamına gelmemektedir. Neticede, ticaretin yaratılması etkisi ile elde edilen yararın bir kısmı ticaretin sapması etkisi ile ortadan kaldırılmış olabilir.

Ticaretin yaratılması etkisi, üretimi görelî olarak daha ucuz kaynaklara çektiği için tüketici refahını arttıracaktır, buna mukabil ticaretin sapması etkisi ise üretimi daha pahalı kaynaklara çektiği için tüketici refahı üzerinde ters etkisi olacaktır. Net etki, bu iki gücün bileşkesine bağlı olacaktır. Aşağıdaki şekil bu etkileri göstermektedir (25).



Şekil-1'de, iç talep ve arz eğrilerinin normal eğimlerinin olduğu bir mal piyasası görülmektedir. İç talep eğrisi negatif, arz eğrisi ise pozitif eğimlidir. Fakat B ve C ülkelerinin arz eğrileri sonsuzdur. A ülkesi, dikey ekseninde CT mesafesi ile gösterilen miktarda bir gümrük vergisi uygulasin. Bu durumda A ülkesindeki tüketim düzeyi OQ_3 , fiyat ise OT düzeyinde olacaktır. Böy-

lece, fiyat C ülkesindeki üretim maliyetleri artı A ülkesinin gümrük vergisi miktarına eşit olacaktır. OT fiyat düzeyinde A ülkesindeki üretim OQ_2 düzeyinde gerçekleşmektedir. Talep fazlası olan Q_2Q_3 miktarı C ülkesinden yapılan ithalâtle karşılanmaktadır. B ülkesinden ise hiç bir ithalât yapılmamaktadır.

Bu durumda tüketici rantı, talep eğrisinin altında ve gümrük vergisi düzeyinin üstünde kalan saha ile belirlenmektedir. Üretici rantı ise, iç arz eğrisinin üstündeki ve gümrük haddi fonksiyonunun altındaki saha ile belirlenmektedir.

Eğer A ülkesi, B ülkesi ile gümrük birliği oluşturur ve C ülkesinden yaptığı ithalât üzerindeki CT gümrük vergisini muafaza ederse, bu ülkenin ithalât talebi B ülkesine kayacaktır. Yeni denge tüketim düzeyi OQ_4 , fiyat düzeyi ise OB olacaktır. Bu koşulda iç üretim düzeyi OQ_1 olacaktır. A ülkesinin ithalâtı Q_1Q_4 düzeyine yükselecektir. Yeni dengede tüketici rantı artmış, üretici rantı ise azalmıştır. Üretici rantındaki (C sahası) azalış, artan tüketici rantı (c, a, d, b sahaları) içine kaymıştır. Gümrük vergisinin kaldırılması ile kaybedilen d sahası da tüketici rantı içine girmiştir. Ancak tüketici rantındaki artışlar, bu kayıpları a ve b sahalarının toplamı kadar geçer. Bu sahalar, ticaretin yaratılması etkisinin olumlu yönünü vermektedir. Fakat, gümrüklerin kaldırılması ile kaybedilen e sahası, daha yüksek maliyetli ülkeden yapılan ticaretin bedeli olarak net kayıp sahasını oluşturmaktadır. Net sonuç, a ve b sahalarının toplamı ile e sahası arasındaki farka bağlıdır. Net sonuç pozitif veya negatif olabilir. Burada yapılması gereken şey, bu sahaları oluşturan faktörlere bakmaktadır. Bir defa, gümrük indirimi ile uğranılan zararın oluşmaması için dış ülkelerdeki maliyet yapıları farklı olmalıdır. Diğer bir ifade ile, yeni ithalâtçı ülkenin maliyetleri en düşük maliyetli ülke maliyetine yaklaştıkça, gümrük indirimi kaybı azalır. İkinci olarak, birliğin teşkilinden önce uygulanan gümrük ne kadar yüksek olursa, birlik oluşturulmasının ortaya koyacağı kazanç o kadar büyük olur. Üçüncü olarak, ülke içi arz ve talep eğrilerinin elâstiklikleri de önemlidir; eğrilerin eğimleri azaldıkça, birliğin ortaya çıkarttığı kazanç artar. Bütün bu etkiler aynı anda ortaya çıktığından, birinin etkisi öbürünü zayıflatabilir.

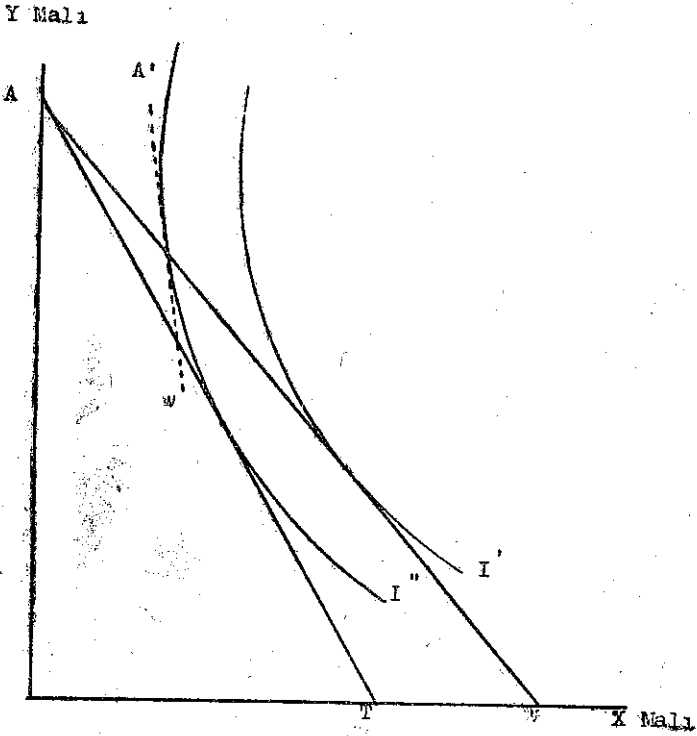
Gümrük birliğinde gümrüklerin indirilmesi sonucunda görülen fiyat düşüşü veri olarak, ticaretin yaratılması ve ticaretin sapsması şiddeti, üye ülkelerdeki arz ve talep fonksiyonlarının elâstikliklerine olduğu kadar, birlik dışı en düşük maliyetli ülkenin arz elâstikliğine de bağılıdır. Birlik üyelerinin, birlik dışı ülkelerden satın aldıkları malın arz elâstikliği zayıf oldukça, ticaretin sapsmasının olumsuz etkileri de azalacaktır. (26)

Şu halde, bir gümrük birliği içinde gümrüklerin kaldırılması ile üretim merkezlerinin düşük maliyetlere doğru kayacağı, böylece ticaretin yaratılması oluşturularak, birlik açısından refahın artacağı ileri sürülebilir. Bu kazanç, ülkelerin birbirine rekabeti yükseldikçe daha yüksek düzeyde oluşur. Diğer bir ifade ile birbirini tamamlayan ekonomilerden oluşan bir birlikte yaratılacak yarar, birbirine rakip ekonomilerden oluşacak birliklerde oluşturulacak yarardan daha düşük düzeyde oluşur. Birbirini tamamlar ekonomiler kavramı ile, farklı üretim kalıpları kastedilmektedir. Buna mukabil rakip ekonomiler kavramı ile, benzer üretim kalıpları kastedilmektedir. Eğer ülkeler arasında önemli ölçüde üretim sahası çakışması varsa, bunlar birbirine rakip ekonomilerdir. (27) Üretim maliyet farklılıkları, birbirini tamamlar ekonomiler için kriter olarak alınmamaktadır. Bu duruma göre, rakip ekonomilerin birleşmesi daha fazla yarar sağlamaktadır. Bu ekonomilerde de maliyet farklılıkları büyüdükçe birlik teşkilinden sağlanan yarar artmaktadır.

AET'yi oluşturan ülkelerin birbirine rakip olma dereceleri hakkında bazı varsayımlardan hareket edilerek, bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. (28)

Gümrük birliğinin üretim merkezi açısından etkisini ve tüketici refahına yaptığı katkıyı açıkladıktan sonra, gümrük vergisinin kaldırılmasının, üretim merkezi değişmeden, tüketici refahı üzerindeki etkiyi görebiliriz. Bu bağlamda, gümrük vergisi, tüketicinin karşılaştığı nisbi fiyat yapısını değiştiren, dolaylı bir vergi niteliğindedir. Ulaştırma maliyetlerinin olmadığı varsayımı altında, tüketicilerin refahı, iki mal (biri ithal malı) arasındaki marjinal ikame haddi, gerçek dünya fiyatları oranına

eşit olduğu (dünya fiyatlar oranının ithal edilen malın gerçek maliyetine eşit olduğu varsayımın altında) durumda en yüksek düzeye çıkartılmış olur. Gümrük vergisi, ithalatçı ülkedeki tüketicileri, vergi olmadığı durumda bulunabilecekleri kayıtsızlık eğrisinden daha düşük düzeydeki kayıtsızlık eğrisi üzerine çekecektir.



Sekil: II

Şekil-2'de Y ve x malları, sırası ile dikey ve yatay eksenlerde gösterilmiş ve b eksenlerde vergi geliri ile tüketicinin alabileceği miktarlar belirlenmiştir. (29) AW çizgisi gerçek fiyat haddini vermektedir. Fakat gümrük vergisi nedeni ile iç fiyat haddi A'W' çizgisi ile gösterilmektedir. B iç fiyat haddi tüketicinin öncekinden daha düşük düzeydeki kayıtsızlık eğrisine (I'') çeker. Bu durumda A ülkesinin B ülkesi ile gümrük birliği kurduğunu düşünelim. Bu birleşmenin sonucu, B ülkesinin en düşük maliyetli veya görece olarak daha düşük maliyetli ülke ol-

masına göre değişir. Birinci halde, yani B ülkesinin en düşük maliyetli ülke olması halinde, iç fiyat haddi gerçek fiyat haddi ile özdeş olacağından, tüketici refahı en yüksek düzeye çıkmış olacaktır. Zira, tüketiciler I' kayıtsızlık eğrisinden I' kayıtsızlık eğrisine geçmiş olacaktır. İkinci halde, yani B ülkesinin en düşük maliyetli ülke olmayıp, nisbeten düşük maliyetli ülke olduğu durumda ise, gümrük birliği yeni iç fiyat haddinin AT ile AW arasında olması koşulu ile nisbi bir yarar sağlar. (30) Zira, AT doğrusunun sağındaki her nokta, tüketiciyi daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine çıkartır. Görülüyor ki, böyle bir gümrük birliği oluşturulması sonucunda ticaretin sapması olayı ortaya çıktığı halde, A ülkesinin birlik kurulmasından önce en düşük maliyetli ülkeden yaptığı ithalât üzerine gümrük vergisi koyması koşulu ile bu ülkedeki tüketiciler nisbi bir yarar sağlamaktadır.

Emeğin seyyal olmadığı varsayımını yaparak, Meade'in çabasının optimize edilmesi kuralını bir tarafa bırakırsak, üretim üzerindeki dolaylı vergilerin de, birlik içindeki tüketici refahı üzerinde benzer etkileri olduğu söylenebilir. Bir mal üzerine vergi koyarak veya bütün üretim üzerine farklı oranlarda vergi koyarak Pareto optimal dengeler bozulacağından, tüketiciler veya mallar arasında ayırım yapmadan denge sağlanması yoluna gidilebilir. Bu açıdan AET, nihaî amaca doğru bazı ilerlemeler yapmıştır. İlk önemli adım çıkış ilkesi ile katma değer vergisi uygulamasıdır. Eğer tüm üye ülkelerdeki bütün dolaylı vergiler hem yapı hem de oran olarak ahenkleştirilse, optimallik koşullarından en önemlisi sağlanmış olur.

Bu konuda en önemli istisna özel tüketim vergileridir. Her ne kadar özel tüketim vergileri de mali engel niteliğinde olup, mallar arasındaki marjinal dönüşüm haddini etkilerse de, Neumark Raporunda, varış ilkelerine uyularak bu vergilerin muhafazası öngörülmüştür. Neumark Raporunda özel tüketim vergilerinde varış ilkesinin muhafazası gerekçesi şöyle açıklanmaktadır:

«Görüldüğü kadarı ile, belirli bir süre içinde özel tüketim vergilerinde çıkış ilkesi uygulaması söz konusu olmayacaktır.. Vergi tahditlerinin muhafaza edilmesi, hiç değilse psikolojik sebeplerden dolayı, istenmeyen

bir konudur,.. ancak bu olgu komisyonun vergi tahditlerini kaldırma arzularına fazla ters düşmemektedir. Gerçekte özel tüketim vergisine tâbi olan malların dış ticaret akımlarında sahip oldukları mutlak ve nisbi önemleri de, ithalat ve ihracat cesametindeki rolleri de oldukça mütevazidir» (31).

AET ülkeleri ile topluluk dışı ülkeler arasındaki ticarete varış ilkeleri uygulanmaktadır. Bu uygulama rekabet endişeleri ile geliştirilmiştir.

Meade'nin dördüncü optimallik ilkesinin gerçekleştirilmesi için sadece dolaylı vergiler değil, dolaysız vergiler de dikkate alınmalıdır. Emek açısından gelir elâstikliği kabul edildiğinde, emeğin marjinal maliyetinin, bu faktörle üretilen mamûlün marjinal değerine eşit olması gerektiği kaçınılmaz bir olgu olarak belirir. Dolayısıyla, mal üzerindeki dolaylı bir vergi ve/veya bu malı üretmek için sarfedilen emek üzerindeki dolaysız bir vergi, emeğin marjinal maliyetinin (ücret haddi), malın marjinal değerinden (fiyatı) sapmasına yol açar. (32) Görülüyor ki, dolaysız vergi ahenkleştirmesi yapılmadan sadece dolaylı vergi ehankleştirmesi ile ütopyik etkinlik kuralları sağlanmış olamaz. (33)

Bir ekonomik birleşme, üye ülke ekonomileri üzerinde dinamik etkiler de oluşturur. Bu etkiler, uzun-dönemde ortaya çıktığından dinamik etkiler olarak bilinir. Her toplumun temel amacı uzun dönemde yüksek bir kalkınma hızı sağlamaktır. Bu, AET üyelerinin de nihi amacıdır. (Antlaşmanın 2 inci maddesi).

Entegrasyonun büyüme hızını yükseltme mekanizmaları, ölçek ekonomileri, artan rekabet, dışsal ekonomiler, belirsizliğin azalması v.s. dir. (34).

Gümrük vergilerinin kaldırılması, dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi ve üye ülke ekonomilerini bir çizgiye getirebilmek için gerekli önlemlerin alınması, büyük bir pazarın uzun dönemde büyümeyi arttıracığının bir kanıtıdır. Ölçek ekonomisi yanlı

ların temel fikirleri, büyük işletme tiplerinin yararlı olacağına dayanır. Dev firmalar, büyük mal olanakları ile bir yandan önemli ölçüde araştırma faaliyetleri yürütülürken, diğer yandan da artan üretim nedeni ile ünite başına maliyetleri düşürebilir.

Piyasanın büyümesi ise hem üretim düzeyini yükseltir hem de piyasadaki rekabeti kamçılar. Rekabet, firmaların etkinliklerini arttırmalarına yol açar. Bu güç, firmaları araştırma yapmaya iter. Bu yol bir defa açıldı mı, tüm firmalar aynı şekilde hareket etmeye başlar.

Fakat, rekabetçi bir piyasa, yeni talep kalıplarının çabuk ve rahat uyumunu gerektirir. Genellikle ufak ve az yatırımlı firmalar değişen piyasa koşullarına daha çabuk uyabilir. Fakat ufak firmalar ise, ölçek ekonomisinden yararlanamazlar.

İktisadi birleşmelerin diğer bir yönü de dışsal ekonomilerdir. Balassa dışsal ekonomileri iki temel kısma ayırmaktadır: Bunlardan birincisi piyasa kanalı ile etkili olduğu halde, ikincisi piyasa dışından etkili olur. Piyasa mekanizması dışından etkili olan dışsallıklar da yine kendi içinde ikiye ayrılır: Statik dışsal ekonomiler ve dinamik dışsal ekonomiler. (35) Piyasa mekanizması dışında oluşan statik dışsal ekonomiler, üreticiler arasındaki direkt ilişkilere bağlıdır. Buna Meade «atmosfer» adı vermektedir. Üreticiler, üretimde aynı kaynakları kullanabilirler, vs.. Dinamik dışsallık ise zaman faktörünü içerir. Zaman içinde teknoloji ve maharet yayılımı bu tür dışsallığın en önemli örnekleridir.

Ekonomik birleşmelerde, piyasa mekanizması içinde oluşan en önemli dışsallık teknik dışsallıklardır. Bir firmanın üretiminin artması, dolaylı veya dolaysız olarak diğer firmanın üretiminin artmasına yol açar. Birinci firma, diğer firmaların ürünlerini girdi olarak kullanabilir veya başka firma mallarına talep artışı yaratabilir.

Birleşmeler, piyasada belirsizlikleri ve dar boğazları ortadan kaldırır. Bütün bunlar, yatırım hacminin ve böylece büyüme hızının artmasına yol açar.

3. Kalkınmakta Olan Ülkelerin AET ile Üyeliği

3.1 Başlangıç Düşünceleri ve Varsayımlar

Roma Antlaşmasının hükümleri, topluluğu başlangıçtaki ilk altı üye ülke ile tahdit etmemektedir. «Herhangi bir Avrupa ülkesi, kendi ideallerini paylaşması» koşulu ile topluluğa katılabilir. Antlaşmanın 237 inci maddesi açıkça şu hükmü getirmiştir. «Herhangi bir Avrupa ülkesi topluluğa girebilirler. Bu hüküm, ortak pazara dahil olmak için birçok Avrupa ülkesine, bu arada kalkınmakta olan ülkelere de (özellikle Yunanistan ve Türkiye) fırsat sağlamaktadır. Ancak bu hüküm, aynı zamanda belli de bu ülkelerin üstesinden gelemeyecek kadar büyük bir sorun getirmektedir. Bu bölümde, kalkınmakta olan ülkelerin AET ile birleşmesinin muhtemel sonuçları incelenmeye çalışılacaktır.

Kalkınmakta olan ülkelerin herhangi bir maddede monopolcü (Brezilya'nın kahvesi gibi) olmadığı varsayılmaktadır. Bu ülkelerde fert başına gelir düşüktür. Bu ülkelerde bazı sanayiler vardır, ancak bunlar nisbi olarak henüz tam olarak gelişmemiş olduğundan görece olarak yüksek maliyetle çalışmaktadır. Emek boldur fakat fazla kaliteli değildir. İhracatlarını daha çok ham maddeler veya tarım ürünleri oluşturur. Açıklamalarda, kamu harcamaları gözönünde bulundurulmayacaktır.

Bu koşullar veri olarak, bu tür ülkelerin AET ile birleşmesi halinde ortaya ne tür sonuç çıkabilir? Meseleye iki ayrı yaklaşım yapılabilir. Birincisi, kalkınmakta olan ülkelerin kurumsal yapıları dikkate alınarak, bunlarda gerekli değişikliklerin neler olduğu araştırılabilir. Bir defa, ekonomik kalkınmışlık düzeyi ne olursa olsun, hangi ülke AET ile birleşme durumunda olursa, genel ekonomik politikasında bazı değişiklikler yapması gerekir. Genel ekonomi politikasındaki bu ayarlamalar vergi ahenkleştirmesini de içermektedir. Diğer bir ifade ile, yeni üye ülke, topluluğun genel vergi yapısını ve oranlarını benimsemek zorundadır. Yeni üye ülke vergi yapısı ile topluluğun vergi yapısı arasındaki fark ne kadar büyük olursa, yapılacak ayarlama da o kadar zor olur. Meselâ, AET'de artan oranlı gelir vergisi ya-

nında bir de kurumlar vergisi vardır. İtalya gibi bazı ülkeler, genellikle kabul edilmiş sisteme uyabilmek için kendi ulusal sistemlerinde önemli değişiklik yapmak zorunda kalmıştır (36). Ülkelerin kendi vergi sistemleri ile topluluğun sistemi arasındaki farka bağlı olarak, her yeni üye bu tür zorluklarla karşılaşır.

Bu tür idarî zorluklar önemli sayılmakla birlikte, burada ele alınmayacaktır. Sorunun bu yönüne eğilmemek için iki sebep vardır. Birincisi, burada genel bir yaklaşım benimsenecektir. Böyle bir yaklaşım çerçevesi içinde, her ulusun karşılaşacağı idarî sorunlar fazla önem taşımamaktadır. İkincisi ise, bu tür idarî değişiklik ve ayarlamalar, sonuçta ortaya koyacakları ekonomik sonuçlarla değerlendirilmelidir. Söz konusu ekonomik sonuçları dikkate almadan, bu ayarlamaları değerlendirmek söz konusu olamaz. Bu durumu göre, ülkelerin birleşmeleri ekonomik esasa göre değerlendirilecektir.

Böylece, ikinci yaklaşımı benimseyerek, kalkınmakta olan ülkelerin AET ile veya genellikle kalkınmışlar topluluğu ile üyeliği ekonomik esaslarla izah edilecektir.

3.2. Ekonomik Etkiler

Kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmışlardan oluşan bir topluluğa üyeliğinin sonuçları iki açıdan ele alınacaktır: statik etkiler ve dinamik etkiler. Bu etkiler, bir arada çalıştığında, emek piyasası, ticaret hadleri, ödemeler dengesi ve istikrar koşulları üzerinde uzun dönemde etkili olacaktır.

3.2.1. Statik Etkiler

Gümrük birliklerinin klâsik izah tarzına uyularak, statik etkiler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar üretim etkileri ve tüketim etkileridir. AET ile birleşen bir kalkınmakta olan ülkede üretim ve tüketim hacim ve kalıpları nasıl değişecektir?

İkinci tüketim etkisi ele alınacaktır. Gümrük vergisinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi ile tüketiciler gerçek fiyat haddi ile karşı karşıya gelmiş olacaktır. Diğer bir deyişle, gümrük vergilerinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, gerçek fiyat hadleri ile iç fiyat hadlerini çakışır bir duruma sokmaktadır. Bu mali önlemler tüketicilerin refahını arttıracaktır. Bunun anlamı, tüketicilerin, hiç kimseyi daha düşük kayıtsızlık eğrisi üzerine çekmeden daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine geçmesidir. Böylece, mal piyasasında optimal dağılım sağlanmış olacaktır.

Bu açıklamanın altında üç varsayım yatmaktadır. Birincisi, tüketiciler arasındaki mal dağılımında adalet ilkesi gözetilmemiştir. Bir gurup tüketicinin bol mal alabilip, diğer gurup ise çok az malla yetinmek zorunda olabilir. Yine de optimallik koşulu sağlanmış olabilir. İkincisi, ödeme sorunlarına hiç eğilinmedi. Üçüncü olarak, ulaştırma maliyetleri dikkate alınmadı. Ulaştırma maliyetlerinin malların nihai tüketim yerindeki fiyat haddi ile çıkış ülkesindeki fiyat haddi arasındaki farkı oluşturduğu gerçektir. Bu tür maliyet elemanı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde oldukça önemlidir, zira bunlar geri ülkelerde çok yüksektir (37). Kalkınmakta olan bir ülkede yüksek ulaştırma maliyetleri mal fiyatlarını muntazam bir ulaştırma hizmetinin olduğu durumundakinden daha fazla yüksektir.

Gümrük vergilerinin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, tüketimin hacmini de, kalıplarını da değiştirir. İç fiyat hadleri ile gerçek fiyat hadlerini özdeşleştirerek tüketiciyi daha yüksek kayıtsızlık eğrisi üzerine çıkartmanın iki farklı etkisi vardır. İki mallı bir modelde, böyle bir değişikliğin muhtemel etkileri (1) görece olarak ucuzlaşmış malların tüketiminin yükselmesi (ikame etkisi) ve (2) toplam tüketimin artması (genel etkisi) şeklinde görülür.

Görülüyor ki, bu değişikliklerin sonucunda tüketim artacaktır. Ancak, bireysel mallara olan talep artışı kayıtsızlık eğrilerine de bağlıdır. İthal edilen malların fakir mal olmamaları, bunlara olan talebin artmasına yol açar. Talep artışı, dış arzın son-

suz elâstik olduğu varsayımı altında, kısa dönemli ayarlama yapılamayacağından iç fiyat artışı şeklinde değil, yüksek ithalât şeklinde ortaya çıkar.

Talebi artan ithal mallarının tamamlayıcı nitelikte olduğu düşünülebilir. Bu durumda tamamlayıcı mallara olan talep de artar. Ancak, bu tamamlayıcı mallara olan talep artışından ayrı, gümrüklerin kaldırılması ile ortaya çıkan gelir etkisi diğer mallara olan talebi de arttırabilir. Bu malların iç üretim mali olduğu varsayılabilir.

Roma Antlaşması dünya ticaretinin genişlemesini amaçlamakta ve bu teorik görüşün sonucu olarak da, müşterek gümrük oranı A.B.D. ve İngiltere tarifelerinden daha düşük düzeyde tutulmuştur (38). Böyle bir düşük tarife, bir bütün olarak dünya ekonomisi açısından bakıldığında, ticaret sapması derecesini azaltabilir, fakat tüm topluluk ekonomisinin açıklık derecesini yükseltir. Bunun sonucunda da topluluk dışından yapılan ithalâta talep artabilir.

Şimdiye kadar üye ülkelerdeki gelir değişikliğine değinilmedi. Eğer gelirdede devamlı bir artış varsayılırsa, bu olgu marjinal ithal meyli mekanizması ile ithalâta olan talebi yükseltir. Bu etkinin gücü, marjinal ithal meylinin büyüklüğüne bağlı olur.

Müşterek pazara yeni dahil olan bir ülkede görülebilecek muhtemel tüketim etkisi, o ülkenin ekonomik gelişme düzeyine fazla bağlı bulunmamaktadır. Çünkü, burada kabul edilen sıfır ulaştırma maliyetleri ve sabit arz fonksiyonu varsayımı altında, tüketiciler arasında optimum mal dağılımının sağlanacağı kabul edilmiştir. Ancak bu noktada, gelişmekte olan ülkelerle ilgili iki nokta önemli olmaktadır.

Bunlardan birincisi, gelişmekte olan ülkelerdeki dolaylı vergilerin genel düzeyidir. Eğer gelişmekte olan ülkelerdeki dolaylı vergileri, gelişmiş ülkelerdekinden daha yüksek olarak varsayarsak (39), vergi ahenkleştirmenin doğal sonucu olarak, bu ülkelerdeki vergi düzeyinin azalacağını kabul etmek gerekir.

Başka hiç bir verinin değişmediği varsayımı altında, dolaylı vergilerin azalması, ülke halkının kullanılabilir gelirinin artmasına ve bu yoldan da gelir etkisinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu etki ile hem ithalâta hem de yerli üretime talep artabilir.

İkinci nokta ise, gelişmekte olan ülkelerdeki başlangıç gümrük vergilerinin düzeyi ile ilgilidir. Sermaye mallarının kıtlığı ve yeni gelişen sanayilerin varlığı sebebiyle, maliyetler genellikle yüksektir ve bu sanayiin korunabilmesi için yüksek gümrük tarifelerine ihtiyaç vardır. Bundan dolayı, yüksek gümrük duvarlarının indirilmesi, başlangıçta alçak gümrükler kullanan ülkelere daha fazla gelir ve ikame etkisi ortaya çıkarır. Sonunda, talep artış şiddeti yüksek olacaktır.

Kalkınmakta olan bir ülkenin AET ile birleşmesinin statik etkilerinin ikinci ana alt-bölümü üretim etkisi ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, acaba üretim yeri değişikliği ne yönde olacaktır? Sermaye kıtlığına bağlı olarak, gelişmekte olan ülkelere üretim maliyetlerinin yüksek olduğu varsayılırsa, üretim yeri düşük maliyetli merkezlere doğru kayar. Bu, genel anlamda ticaretin yaratılması olgusudur.

Ancak, böylece de birliğe giren ülkedeki tüm sanayi sektörü ortadan kalkmış olmayacaktır. Hatta gelişmekte olan ülkelerin bazı sanayi ürünleri durumunda olması için geçerli bir takım sebepler vardır. Bir defa, bu yörelerde çıkartılan hammaddelere dayalı sanayiler söz konusu ülkelerde kalabilir. Zira, hammadde ulaştırma maliyeti, nihai madde ulaştırma maliyetinden daha yüksektir. Dolayısıyla kuruluş yeri teorisi kurallarına göre kurulmuş olan tesisler, o malların üreticisi durumunu koruyabilir.

İkincisi, gelişmekte olan ülkelerin çoğu gelişmiş ülkelerin büyük sanayi tesislerini yan kuruluşlarının bulunduğu ülkelere haline gelmektedir. Örneğin, çoğu gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere ait sanayi kuruluşlarının fabrikalarını görmek mümkündür. Bu tür işbirliğinde, gelişmiş olan ülkedeki teknolojinin hemen aynı gelişmekte olan ülkede de görülebilir. Ücret haddinin görece olarak düşük olduğu varsayımı altında, bu ülkelerdeki üretim maliyetleri gelişmişlere oranla daha düşük olabilir. Bu sebeplerden dolayı söz konusu endüstriler gümrük

İndiriminden veya tamamiyle kaldırılmasından fazla etkilenmez ve, hiç değilse iç pazar için de olsa, faaliyetlerini sürdürebilir. Ancak, tam üyelik durumunda ücret avantajı ortadan kalkmış ve bu etki zayıflamış olacaktır.

Üçüncü olarak, gümrük vergilerinin kaldırılması, nihai malların olduğu kadar bazı hammaddelerin de maliyetini azaltacaktır. Girdilerdeki fiyat azalışı, doğal olarak, nihai maliyeti, oradan da fiyatı etkileyecektir. Bu mekanizma ile iç üretim dış ürünler oranla daha cazip hale gelebilir. Elektronik âletler imâl eden firmalar buna iyi bir örnek oluşturur. Zira bu firmalar bazı önemli parçaları ithal eder.

Fakat, himayeci gümrük politikası uygulayan ülkelerde, bu etkiler ihmal edilir derecede zayıf olur.

Roma Antlaşmasının 131, 132 ve 133. maddeleri «... Belçika, Fransa, İtalya ve Hollanda ile özel ilişkileri olan Avrupa dışı ülkeler» açısından bazı hükümler getirmiştir. Bu hükümlerin ana amacı, söz konusu ülkelerin kalkınmalarına katkıda bulunmaktır. Antlaşmanın 132 nci maddesine göre: «Üye ülkeler, bu ülkelerle ticari ilişkilerinde, diğer üye ülkelere uyguladıkları kuralları uygulayacaktır.» Bu madde ve 133 üncü madde gereğince, söz konusu Avrupa-dışı ülkeler, AET'ye mal satarken, üye ülkelerin haklarından yararlanmaktadırlar. Diğer bir ifade ile, Avrupa-dışı imtiyazlı ülkeler, bazı bakımlardan aktif topluluk üyesi gibi görülmektedir. Roma Antlaşmasının bu hükmü, ticaretin sapmasına sebep olmaktadır. (40) Bu bağlamda, gelişmekte olan ülkeler, toplulukla ilişkilerinde,, Avrupa-dışı imtiyazlı ülkelere göre daha düşük maliyetli ülke niteliğini koruyabilirse, ticaretin sapması olayını önleyebilirler. Ancak bütün bu düşünceler çoğunlukla tarımsal ürünlerde geçerliliğini koruyabilir.

3.2.2. Dinamik Etkiler

Tatmin edici bir büyüme haddi ve ona bağlı olarak, daha iyi gelir dağılımının sağlanması gibi bazı ekonomik sonuçların sağlanması açısından, kısa dönemli etkilerden daha çok uzun

dönemli etkiler önemli olmaktadır. Ekonomik birleşmeler sonucunda ortaya çıkacak uzun dönemli etkiler özellikle kalkınmakta olan ülkeler açısından önemli olmaktadır. Zaten kalkınmakta olan ülkeler açısından ekonomik birliklere katılma önerileri yüksek sermaye birikim oranı sağlanması esasına oturtulmaktadır. (41). Eğer ekonomide yapısal değişiklik öngörülüyorsa, uzun dönemli dinamik etkiler ön sıraya geçmektedir. Dinamik etkilerin unsurları olarak, rekabet, ölçek ekonomisi ve dışsal ekonomiler de alınacaktır.

Uluslararası mal ve faktör piyasalarında fizikî ve mali engellerin kaldırılması sonucunda, her iki piyasa da genişler. Ulaştırma maliyetlerinin sıfır olduğu ve tam dolaylı vergi ahenkleştirilmesi durumunda, müşterek pazarda bir malın fiyatı toplam taleple toplam arzın kesiştiği yerde oluşur. Böylece, birleşmenin bir firmanın üretimi üzerindeki etkisi, bu firma üretimine olan talep fonksiyonunun sonsuz elâstiklik kazanması şeklindedir. Diğer bir ifade ile, firma üretimine olan talep topluluk piyasa fiyatı düzeyinde düz bir çizgiden ibarettir. Bu sonuca göre, ünite başına toplam maliyeti bu fiyatın üzerinde olan bir firma iki karardan birini seçmek zorundadır: ya piyasayı terke edecek veya ünite başına maliyetlerini azaltacaktır. Eğer firmanın kararı piyasayı terketme şeklinde olursa, etkin çalışmayan bir firma elimine edilmiş ve böylece tüketicî rantı artmış olacaktır. İkinci karar ise, daha etkin önlemlerin alınması ile ünite maliyetlerinin düşürülmesidir. İşte bu nokta, rekabetin ekonomi üzerindeki yapıcı etkisinin görüldüğü yerdir. Çünkü, bu olayın iki önemli etkisi vardır: İlk olarak modern teknolojinin alınmasına yol açar, ikinci olarak ise, yeni teknoloji yeni yatırımları gerektireceğinden, sermaye birikimine yol açar. (42). Görülüyor ki, rekabet hem sermaye birikimine hem de yeni üretim metodlarının kazanılmasına önemli katkıda bulunur. Hiç kuşkusuz, burada gelirin sermaye birikimine yol açabilecek potansiyelde olduğu varsayımı yapılmaktadır. Aksi takdirde, sermaye birikimi sadece teşvik sağlamakla oluşamaz.

Bu düşünceler hem kalkınmış hem de kalkınmakta olan ülkeler açısından geçerlidir. Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından

dan rekabet ile ilgili bazı önemli noktalar vardır. Birincisi, kalkınmakta olan ülkelerin «her türlü monopolist unsurlar niteliği» taşıdığı iddia edilmektedir. (43) Dolayısıyla, rekabetten en büyük yararı gelişmekte olan ülkeler sağlayacaktır. Fakat bu olgu yakından incelendiğinde, böyle bir yorumun fazla doğru olmadığı görülür. Bir defa, rekabetin sermaye birikimine ve yeni tekniklerin uygulanmasına yol açması ekonominin imkânları dahilinde olur. Zira, kalkınmakta olan bir ekonominin bir tiplik özelliği de sermaye yetersizliği içinde olmasıdır. Bu durumda, «Bu ülkelerin er veya geç üretimde ve tüketimde yeni metodları uygulamaları gerekecektir» (44) ifadesi çelişkili görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından rekabet ile ters düşen diğer bir nokta daha vardır. O da sanayi sektöründe devlet mülkiyetidir. Burada da, devlet mülkiyetinin, sermaye yetersizliği gibi geri kalmışlığın temel niteliğinden kaynaklandığı ortadadır.

Son olarak, rekabetin yön verici rolü sanayinin her dalında ortaya çıkmamaktadır. Ağır sanayi gibi bazı sanayi dallarında, rekabet optimum sağlayamaz. Bu sahalarda plânlama gibi başka metodların uygulanması zorunludur. (45)

Tüm müşterek pazar açısından bakıldığında rekabet, hiç kuşkusuz, üretimde etkinliği arttıracaktır. Fakat kalkınmakta olan ülkeler bakımından durum fazla cesaret verici görülmemektedir. Rekabet sonucunda emekleme çağındaki ve bazı yeni sanayiler silinecektir. Yeni üretim teknikleri ve yüksek yatırım, milli gelir içinde daha yüksek tasarrufu gerektirir ki, bunun rekabetle doğrudan bir ilişkisi yoktur.

Piyasa hacminin genişlemesi, firmalara üretimlerini daha geniş çevrede satma olanağı verir. Böylece, küçük piyasanın üretim artışları üzerindeki kısıtlayıcı etkileri ortadan kalkmış olur. Firmaların azalan maliyetle çalıştıkları varsayımı altında, üretimin artması, optimum üretim noktasına yaklaşıldığını gösterir. Ölçek ekonomisi lehinde ileri sürülen genel düşünce budur. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu düşüncenin önemi, kötü ulaştırma ve düşük düzeyli gelir nedeni ile bu ülkelerdeki piyasanın oldukça dar olmasıdır. (46) Dış pazarlara açılma ola-

nağı olmadan, piyasanın küçüklüğü, bazı sanayilerin kurulması ve geliştirilmesi için önemli engel oluşturmaktadır.

Ölçek ekonomisi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemlidir. Ancak, burada her bir firma ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Zira, bazı firmalar için ölçek ekonomisi ilk bakışta görüldüğü gibi önemli olmayabilir. Bir defa bazı sanayi dallarında sabit maliyet fonksiyonu söz konusu olabilir. Bu durumda ölçek ekonomisi, U-şekilli maliyet fonksiyonundaki kadar önemli değildir. Ancak, sabit maliyetli üretim fonksiyonunda dahi, bazı firmalar, «ağır sermaye maliyeti sebebiyle maliyetlerin önemli ölçüde düştüğü uç solda» (47) bulunabilir. Ölçek ekonomisi ile ilgili diğer bir nokta da, sanayinin bazı dallarının çok az miktarda sermaye ile çalıştırılabilir olmasıdır. Veya alternatif olarak, bazı üretim faaliyetlerinin nisbeten ufak firmalarla oldukça ekonomik çalıştırılabilir olmasıdır. Eğer böyle bir durum söz konusu ise sadece ölçek ekonomisi sorunu bertaraf edilmiş olmakla kalmamakta, aynı zamanda ufak işletmelerin yüksek manevra yeteneğinden de yararlanmış olmaktadır.

Ticaret engellerinin ortadan kaldırılması, üretimlerini arttırarak maliyet üstünlüğü sağlayabilecek firmaları cesaretlendirir. Fakat, kalkınmakta olan bir ülkede ölçek ekonomisinin üstünlüğünü elde edebilmek için, oldukça zor olan rekabet sorununu çözmek gerekmektedir.

Birleşme ekonomisi dinamiği içinde üçüncü eleman ise, dışsal ekonomilerdir. Dışsal ekonomilerin bir bölümü faktör seyyaliyeti ile gerçekleşmiş olacağından, bu uygulamada faktör seyyaliyeti kabul edilmelidir.

Balassa'nın tasnifine göre iki temel dışsallık tipi vardır. Bunlardan biri piyasa mekanizması içinde cereyan eder, diğeri ise piyasa dışında cereyan eder. İkinci bir alt ayırımda ise her ikisi de tekrar ikiye ayrılır. Böylece dört tür dışsal ekonomi kavramı elde etmiş oluyoruz: piyasa mekanizması dışından etkili olan dışsal ekonomi, zaman içinde etkili olan fakat piyasa mekanizması dışında oluşan dışsal ekonomi, sanayiler arasındaki doğ-

rudan piyasa ilişkileri ile yaratılan dışsal ekonomiler ve son olarak, gelir değişimleri ile ortaya çıkan dışsal ekonomiler (48).

Statik dışsal ekonomiler, prodüktivitenin artırılması yönünde sağlanan «atmosfer»den ibarettir. Endüstriler arasındaki mesafe (hem coğrafi hem de ekonomik) açıldıkça bu tür dışsal ekonomilerin önemi azalır. Diğer bir ifade ile, statik dışsal ekonomilerden yararlanabilmek için, yeni tesisin bir sanayi bölgesinde kurulması gerekmektedir. Zira bu bölgelerde gerekli alt-yapı yatırımları yapılmış olur. Dolayısıyla, eski kurulmuş yörelerin statik dışsal ekonomiler sağlama üstünlüğü olduğu ileri sürülebilir. Görülüyor ki, önceden gelişmiş olan yörelerin yeni tesisleri çekme gücü vardır ve böylece uzun dönemde «polarizasyon - etkisi» ortaya çıkar (49). Bu açıdan bakıldığında gelişmekte olan ülkeler arasından durum fazla cazip görülmektedir. Faktör akışkanlığını da modele kattığımızda, durum daha da kötü olur.

Dışsal ekonomilerin ikinci ayırımında zamanla ortaya çıkan fakat piyasa mekanizması dışında oluşan ekonomiler yer almaktadır. Bunun en belirgin örneği teknoloji, yeni üretim teknikleri ve know-how yayılımıdır. Aynı topluluklar arasındaki ilişkiler arttıkça bu etkiler daha belirgin olur. Burada, özellikle emek olmak üzere, üretim faktörlerinin rolü büyüktür. Her ne kadar daha önce bahsedilen polarizasyon etkisi ile kalkınmakta olan ülkelere vasıflı emek göçü olur, vasıflı emeğin vasıfsız emeğe oranı ikinciler lehine değişirse de (50) bazı faktörlerin eski yerlerine dönebilecek sosyal v.s. faktörler oluşturulduğunda, yeni metodların ve know-how'ların yayılması sağlanmış olabilir. Bu mekanizma, özellikle emek ihraç edenler olmak üzere, çoğu gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir.

Gelişmekte olan ülkeler için daha önemli olan dışsal ekonomiler piyasa mekanizması içinde oluşanlardır. Burada iki güç ekonomiyi üzerinde etken olmaktadır. Bunlardan birincisi, «kalkınma kutbu» oluşturan «doğrudan piyasa ilişkileri», diğeri ise gelir değişiklikleri yolu ile etkin olan dışsallıktır. Piyasanın yeterli büyüklükte olduğu koşulu altında, sanayilerarası ilişkiler kalkınmada çok önemli olur. Sanayiler arasındaki bağlar, kalkınma sü-

recini bir sektörden diğerine yayan köprücükler oluşturur. Dolayısıyla, kalkınmakta olan bir ülkenin yapması gereken şey, sanayilerarası etkileşim gücü yüksek olan sanayi dallarını oluşturmaktır. Ara malı üreten sanayiler buna en iyi örneği oluşturur (51). Fakat burada da piyasa büyüklüğü önemli olmaktadır. Kalkınmakta olan ülkelerde diğer ülkelere gelen rekabeti karşılamak en zor sorun olarak belirmektedir.

Piyasa mekanizması içinde oluşan ikinci tip dışsal ekonomi, gelir değişiklikleri yolu ile ortaya çıkar. Etkin çalışan büyük çaplı bir tüketim malı üreten sanayinin gelişmesinin diğer mallara olan talebi de arttıracak ileri sürülmektedir.

Bütün bu dışsal ekonomiler iki ciddi tehdit altında bulunurlar. Bunlardan birincisi, bu ekonomilerden en yüksek verimi alabilmek için artan talebin etkin sanayi dalı ürünlerine yönelmesi gerekir. Buna ilâveten, bu sanayi dalı yöneticilerinin talep artışına karşı olumlu cevap vermeleri gerekir. Ancak bu koşullar altında talepte meydana gelen bir artış, etkin sanayi dallarını harekete geçirebilir (52). Ancak, sermaye yetersizliği bu yolda en önemli engel olarak belirir. Sermaye kıtlığı sadece gerekli üretim artışını tehdit eden bir engel olmayıp, fiyat artışının da en ciddi sebeplerinden birisidir. Dışsal ekonomilerin çalışmasını engelleyen ikinci faktör ise, piyasa cesametidir. İç pazarın dar olduğu (ki, çoğu kalkınmakta olan ekonomiler için geçerlidir) durumlarda, dışsallıkların ortaya çıkabilmesi için dış piyasalar tek çare olarak görülmektedir. Ancak, dış piyasalara açıldığında, şiddetli bir rekabet ile karşılaşılır.

Bütün bunların ışığı altında, gelişmekte olan ekonomilerde görülen engeller dışsal ekonomilerden yararlanma açısından da geçerliliğini korur.

3.2.3. Ticaret Hadleri

İktisadî birleşmelerin ticaret hadleri üzerindeki etkisi kalkınmakta olan ülkeler açısından çok önemlidir. Zira, ticaret hadleri

mal değişimi açısından bir ülkenin diğer ülkeye karşı olan durumunu açıklar. Ticaret hadlerinin iyileşmesi mal değişiminde bir ülkeyi görelî olarak daha iyi bir duruma sokarken, ticaret hadlerinin kötüleşmesi, ekonominin mal değişiminde durumunu bozar.

Muhtelif ticaret hadleri kavramları arasından sadece üçünü kullanacağız. Bunlar, mal değişim ticaret hadleri (N), basit faktör ticaret hadleri (S), ve gelir ticaret hadleri (I) (53). Aşağıda bunların formülleri verilmiştir:

— Mal değişim ticaret hadleri =

$$N = P_x / P_m$$

burada, P_x ve P_m , sırasıyla, ihracat ve ithalât, fiyat indeksleridir.

— Basit faktör ticaret hadleri, =

$$S = N \times Z_n$$

burada, Z_n ihracat sanayii verimlilik indeksidir.

— Gelir ticaret hadleri :

$$I = N \times Q_x$$

burada, Q_x ihracat hacmi indeksidir.

Müşterek Pazar'a katılan kalkınmakta olan bir ülkede görülebilecek muhtemel değişiklikler sonucunda yukarıda verilen ticaret hadleri muhtelif şekilde etkilenecektir. Neticede bunlardan bir kısmı iyileştiği halde, diğerleri olumsuz yönde etkilenebilir. Ayrıca, bir açıdan tanımlanan ticaret hadleri olumlu yönde etkilenebileceği halde, başka bir açıdan tanımlananı ise olumsuz yönde değişme gösterebilir.

Ekonomik birleşme sonucunda ticaret hadlerinde meydana gelen değişimlerin temel sebebine gelince, bunlardan üçü ele alınacaktır. Bunlar gelir değişiklikleri, verimlilik değişiklikleri ve birliğin bir bütün olarak pazarlık gücüdür.

Gelir değişikliğinin ticaret hadleri üzerindeki etkisi negatiftir. Çünkü gelir arttıkça, ithalât genişler ve neticede ticaret hadleri kötüleşir. İhracatın da artması ve böylece mal değişim ticaret

hadlerinin iyileşmesi de beklenebilir. Fakat ihracat hacmi, dış ticaret talep elâstikliğine bağlıdır. Dolayısıyla, gelir artışının ticaret hadleri üzerindeki ilk etkisi artan ithalât yolu ile görülür.

Gümrük vergilerinin kaldırılması, hiç kuşkusuz, görelî olarak ucuzluayan ithal malları lehine olarak hem gelir, hem de ikame etkisi meydana getirir. Eğer gelişmekte olan ülkelerde uygulanan dolaylı vergiler gelişmişlerdekinden daha yüksekse, bunların ahenkleştirilmesi ve diğer yergilerde bir değişiklik yapılmaması halinde, tüketicilerin gelirinin yükselmesine yol açılır. Kısaca, sadece gümrüklerin kaldırılması ve dolaylı vergilerin ahenkleştirilmesi, ithal mallarına olan talebin yükselmesine sebep olur. Bunun üzerine bir de göstermelik tüketim etkisi ilâve edilirse, durum daha da şiddetlenir.

Ekonomik birleşmelerin ticaret hadleri üzerindeki ikinci etkisi üretim etkinliğinden kaynaklanır (54). Eğer etkinlik artışı dahilinde tüketilen mallarla sınırlı olursa, ithalat artışı hızlanarak, mal değişim ticaret haddini olumsuz yönde etkiler. Buna mukabil eğer etkinlik artışı ihraç edilen mallar sanayiinde görülürse, basit faktör ticaret hadleri yükselir. Ancak, ihraç malları sanayiindeki etkinlik artış bu malların fiyatlarını da etkiler ve bu kanalla mal değişim ticaret hadlerini de değiştirebilir. Mal değişim ticaret hadleri aleyhe dönerse, basit faktör ticaret hadleri de aleyhe döner, zira mal değişim ticaret hadleri basit faktör ticaret hadleri içinde bir faktördür. Eğer ihracatta fiyat değişiklikleri olursa, dış talebin fiyat elâstikliği ve bağlı olarak, ihracat hacmi değişir ve bunun sonucunda da gelir ticaret haddinde değişme meydana gelir. Görülüyor ki, ihracat sanayiinde meydana gelecek verimlilik artışının genel olarak ticaret haddi üzerindeki etkisini görmek hemen hemen imkânsızdır.

İthal malları ile rekabet eden sanayilerde de verimlilik artışı görülebilir. Böyle bir verimlilik artışının sonucunda ithalât azalabilir ve ticaret hadlerinde bir iyileşme görülebilir. (55)

Bu bağlamda zikredilmesi gereken bir nokta da, gelişmekte olan ülkelerde görülen sermaye yetmezliğinin yukarıda sözü

edilen verimlilik artışı sağlama yolunda önemli bir engel oluşturmasıdır. Bundan dolayı, gelişmekte olan ülkelerde verimlilik artışı yolu ile ticaret hadlerini iyileştirmek fazla imkân dahilinde görülmektedir.

Buna mukabil, iktisadi birleşmeler gelişmekte olan ülkelere dış ticaret açısından bazı güçler sağlayabilir. (56) Bir defa, birlik içindeki gelişmekte olan ülkeler birlik dışındaki ülkelere karşı daha güçlü hale gelir. Bu olgu, söz konusu ülkelerin ticaret hadlerini iyileştirme yönünde katgıda bulunabilir. İkinci olarak, gelişmekte olan ülkeler çoğu kez ikili anlaşmalar yapmaya zorlanmıştır. Bu anlaşmalarda, söz konusu ülke ekonomileri açısından bir takım olumsuz maddeler bulunabilir. Yine bu anlaşmalar uyarınca, kalkınmakta olan ülkeler kendileri için fazla gerekli olmayan (kristal avizeler v.s.) lüzumsuz maddeler tal etmek zorunda bırakılmış olabilirler. Kalkınmakta olan ülkelerin birlik içine girmekle daha güçlü hale gelip bu anlaşmaları ortadan kaldırması, hiç kuşkusuz ihracat gelirlerinin daha rasyonel kullanımına yol açabilir. Üçüncü olarak, kalkınmakta olan bir ülkenin birliğe dahil olması, üye ülkelerle ilişkilerinde kendisine benzer ekonomilerle aynı koşullara bağlanması sonucunu doğurur. Bu nokta özellikle Türkiye ve Yunanistan açısından geçerlidir. Her iki ülkede benzer mallar ihraç ettiğinden, bunlardan birinin birliğe dahil olması, birlik üyeleri ile ticari ilişkilerinde ötekinin aleyhine bir sonuç doğurur. Birlik içindeki ülke birlik üyelerine hiçbir gümrüğe tâbi olmadan mallarını satabileceği halde, diğeri böyle bir haktan yararlanamayacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin ihraç mallarının nitelik ve bileşimine bağlı olarak, bu ülkelerin kronik bir ticaret hadleri sorunu ile karşı karşıya kaldıkları zaman ileri sürülmüştür. Bu ülkelerin çoğunlukla ham madde ihraç etmeleri ve sınaî mamûl madde ithal etmeleri ticaret hadlerinin aleyhe dönmesine yol açmaktadır (57). Ancak bu iddiaya karşı görüş ve iddialar da ileri sürülebilmektedir. Buna göre, bu ülkeler sadece gıda maddeleri (Engel kanununun geçerli olduğu) değil ham madde de ihraç eder. Ham madde fiyatları ise, gelir artışına bağlı olarak yükselir. Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ül-

kelerin ihraç ettiği malların gelir elâstikliği birden küçüktür. Ancak bir ülke açısından soruna bakıldığında, bu olgu o ülkenin ihracatını arttırma yolunda önemli bir engel olarak görülmektedir. Bütün bu tartışmalarda mal değişim ticaret hadleri söz konusudur. Bazı koşullar altında diğer ticaret hadlerinin iyileşebileceği beklenebilir (58). Görülüyor ki, sorun her yanı ile ele alındığında, ilk madde fiyatlarının olumlu gelişmemesi her koşulda gelişmekte olan ülkelerin ticaret hadlerini mutlaka olumsuz yönde etkilememektedir.

3.2.4. İstikrar

Gelişmekte olan bir ülkenin gelişmiş ülkeler birliğine dahil olmasının, o ülke üzerindeki statik ve dinamik etkilerini ortaya koyduktan sonra, şimdi de bu süreç içinde iç ve dış istikrar sorununu ele alabiliriz. Diğer bir ifade ile, istikrar sorunu ile odak noktamızı mikro kavramlardan makro kavramlara çevirmiş oluyoruz (59). Genel fiyatlar düzeyi, istihdam ve GSMH'daki artışlar iç istikrar sorununu oluşturduğu halde, ödemeler dengesi dış istikrar sorununu oluşturmaktadır. Sorunun her iki yanı da birbirini üzerinde etkili olduğundan, burada hepsi birden ele alınacaktır (60).

Fiyatlar genel düzeyi, istihdam ve ödemeler dengesi (iç ve dış istikrar) arasındaki etkileşim ve ekonomik birleşme ile ortaya çıkıp, bunları etkileyeceği varsayılan güçler, hemen her ekonomide aynıdır. Örneğin, birliğe katılmakla piyasanın genişlemesi ve böylece bir ithalât fazlalığının ortaya çıkması her ekonomi için geçerlidir. Ancak bazı temel noktalar dışında, geri kalmışlığın kendisinden kaynaklanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bir defa, kalkınmakta olan bir ülkede marjinal tüketim eğilimi, gelişmiş bir ülkedekinden daha yüksektir. İkinci olarak, gelişmekte olan bir ülkede marjinal ithal meyli de gelişmiş bir ülkedekinden daha yüksektir (61). Bu iki temel belirleyici olgulara bir üçüncüsü de eklenebilir, o da, gelir artışı sağlandıkça, marjinal ithal meylinin marjinal ihraç meylinin daha hızlı yükselme eğiliminde olmasıdır.

Burada yapılan diğerk bir varsayımsa, Roma Antlaşmasının tüm hükümlerinin eksiksiz uygulandığıdır. Antlaşmanın tam olarak uygulanması ile, politika konularında tam birliğe gidilmekte ve hiç bir üye tarafından böyle bir politikadan sapma yolları araştırılmamaktadır. Buna örnek olarak, Roma Antlaşmasında, üye ülkelerin gerekli olduğu zaman döviz kurlarını ayarlayabilecekleri hükmü gösterilebilir. Bu tür geçici önlemlere başvurulmadığı varsayılmaktadır. Bu varsayım yapıldığında, ortaya çıkacak sonuç, hiç kuşkusuz, ekonomi içindeki güçlere bağlı olacaktır.

Birleşme olduğunda, ilk etki yüksek gümrük vergilerinin kaldırılması ile ortaya çıkan gelir ve ikame etkileri ile belirlenir. Hem dahilide üretilen hem de ithal edilen mallara olan toplam talep açısından bakıldığında, gelir ve ikame etkileri uzun dönemde ters yönde işler. Gümrük vergilerinin kaldırılmasının ilk etkisi iç piyasada toplam talebin artırılması yönünde olur. Ancak bu talep artışının büyük bir bölümü ithal mallarına yönelik olur. Neticede ithalât büyür ve ödemeler dengesi üzerinde ciddi bir basınç meydana gelir. Dahilde üretilen mallar üzerine olan talep artışı ise, arzın arttırılmadığı durumda fiyat artışlarına yol açar. Gelişmekte olan ülkeler açısından geçerli olabilecek arzın elâstik olmaması koşulu altında iç fiyat artışları oldukça fazla olabilir.

Ekonomideki bazı güçler gelir artışını sınırlayabilir. Bir defa, artan talebin büyük kısmının ithal mallarına yönelmesi gelir artışı etkisinin görelî olarak daha zayıf ve sadece iç talebe ait olan bölümden oluşan kısımdan ibaret kalmamasına yol açar. İkinci olarak, iç talebe yönelen gelir artışının etkisi de, bu talep artışından gelir elde edenlerin marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak ortaya çıkar. Eğer söz konusu kişilerin marjinal tüketim eğilimi düşükse, gelir artış hızı da düşük olur. Herşeye rağmen genel fiyat artışı kaçınılmaz olur.

İç piyasada talebin artmasının net etkisi fiyatların artışı ve muhtemelen istihdam artışı şeklinde olacağı halde, dış dengede ödemeler bilançosunun bozulmasına yol açar.

Entegrasyondan önceki gümrük vergileri ne kadar yüksek ise, toplam talep üzerindeki gelir etkisi de o kadar yüksek olur. Fakat uzun dönem ithalât artışı fazla olmayacaktır, zira gelirin bir kısmı ithalât yolu ile dış ülkelere kaçmış olacaktır.

Kalkınmakta olan bir ülkenin liberalize edilmesinin ilk etkisi, dış ve iç istikrarsızlıktır. Birliğe dahil olmadan önceki gümrük haddi ne kadar yüksek olursa, birleşmenin etkisi o kadar şiddetli olur.

Birliğe dahil olan kalkınmakta olan bir ülkenin karşılaşılabileceği dramatik sonuçları ortaya koyduktan sonra, biraz da Antlaşmayı ihlâl etmeden bu sonuçların nasıl düzeltilebileceğine bakmak gerekmektedir. Fiyat artışlarını ve ödemeler bilançosu açıklarını ortadan kaldırmak için, birlikte veya ayrı ayrı üç önlem önerilebilir.

Birinci önlem, tüm üretim dallarında etkinlik önlemleri alınmalıdır. Eğer üretimde etkinlik artırılabilirse, arz artar ve fiyatlar genel düzeyi fazla yükselmez. Etkinlik ve üretim artışının istikrarsızlık sorunu ile mücadelesinde önemli zayıflıklar ortaya çıkabilir. Bir defa etkinlik artışı gelir artışına yol açabilir ve o kanaldan ithalatı yükselterek, ödemeler bilançosunu olumsuz yönde etkiler. Bu olgu, gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş olan ülkeler için de geçerlidir. Ancak, sorunun gelişmekte olan ülkelerdeki durumu gelişmiş olan ülkelerdekinden biraz farklıdır. Bir defa, etkinlik artışı, sermaye birikimine bağlı olarak ortaya çıkar. Birikim hem fiziksel hem de beşerî sermaye açısından gerçekleştirilmiş olmalıdır. Gelişmekte olan ülkelere temel yatırım malları üreten ağır sanayiın bulunmaması, bu malların ithalini zorunlu kılar. Neticede ödemeler dengesi olumsuz yönde etkilenir. Ayrıca yetersiz alt - yapı yatırımları ve vasıfsız emeğin kıt oluşu da etkinliği arttırmada önemli engellerdir.

Burada dış yatırımlar dikkati çekmektedir. Geniş anlamı ile dış yatırım, bir ülkeden başka bir ülkeye, başta faiz haddi olmak üzere çeşitli faktörlerin etkisi altında oluşan sermaye hareketi anlamına gelir ve bu niteliği ile, hiç kuşkusuz, sermaye akımı alan ülkenin ödemeler dengesine katkıda bulunur. İkinci

olarak, sermaye yatırımı verimliliği artırılarak, fiyat artışını sınırlanabilir. Üçüncü olarak, sermaye akımı ülkelerarasında teknoloji akımı yaratır. Tüm bu faktörler sermaye akımı alan ülkeler lehine çalışır. Ancak yabancı sermaye ile ilgili gözönünde bulundurulması gerekli başka faktörler de vardır. Bir defa, yabancı sermaye, sermaye akımı alan ülkeden döviz çıkışına sebep olabilir. Yabancı hissedarlara ödenen temettü payları bu tür bir döviz kaybına yol açar. Gelişmekte olan ülkelerde yapılan dış kaynaklı yatırımlarda temettü ödemeleri, sermayeyi kısa sürede amorti edebilmek için, oldukça yüksek oranlarda tutulmaktadır (62). Bundan başka, gümrük duvarlarının kaldırılması, yabancı sermaye açısından cazip görülmeyebilir.

Dış yatırımlardaki güvenlik v.s. gibi tüm politik faktörleri bir tarafa bırakarak, sadece ekonomik açıdan soruna baktığımızda, gümrük vergilerinin kaldırılması sonucunda ithalatın güç kazanması, bu yatırımların cesaretini kırıcı rol oynar. Gümrük vergilerinin bulunduğu durumda, eğer bir yabancı mamül madde bir ülkenin gümrük duvarlarını aşamıyorsa (fizikî engeller veya gümrüklü yüksek maliyet sebepleri), o zaman bizzat üretimi o ülke içinde yürütme yoluna gidilir. Böylece, hem mamül madde hiç bir gümrük ödemedi iç piyasaya girmiş olur, hem de yabancı ortaklar hisselerini temettü şeklinde almış olur (63). Yabancı sermaye alan ülkelerin sağladıkları vergi kolaylıkları v.s. gibi diğer faktörleri de gözönüne alınca, işin çekiciliği daha da artar. Fakat birlik içinde tüm koşullarda eşitlik sağlanıp, rekâbet artınca, böyle bir politika uygulanamaz. Ancak, birleşme ile ortaya başka bir güç daha çıkar, o da üye ülkede daha güvenli bir havanın sağlanmış olmasıdır. Bu etki, ayrıcalık tanımayan rekâbetçi politikanın etkisini bir dereceye kadar hafifletebilir.

Ekonomide istikrar sağlamanın ikinci yolu ise toplam talebi azaltmaktır. Kamu harcamaları sabit alınmaktadır. Bu durumda, özel talep azaltılacaktır. Bu sorunu çözerken, toplam talep içinde yatırım malları talebi oranının düşmemesine özen gösterilmelidir. Ancak etki uzun dönemde ortaya çıkar.

Hem toplam talebi azaltmak hem de, eş zamanlı olarak, üretim malları talep oranını muhafaza etmek hatta yükseltmek

Roma Antlaşması çerçevesi içinde geleneksel aletlerle fazla imkân dahilinde değildir. Genel tüketim düzeyini ayarlayabilmek için tüketim vergileri ile önlem alınamaz. Dolaysız vergiler konusunda da devletler istedikleri gibi serbest hareket edemezler. Eldeki tek araç, perakendeci aşamada salınan bazı özel tüketim vergileridir. Ancak, bu araç dahi, Antlaşma hükümlerini bozmayacak şekilde kullanılacak olursa, etkisiz kalmaya mahkûmdur. Zira, tam etkinin ortaya çıkması için bu araç sonuna kadar kullanılacak olursa, Antlaşmanın ruhu zedelenmiş olur.

Ödemeler dengesi üzerinde etkili olabilecek diğer bir faktör de dışarıya emek göçüdür. Bu olayın ekonomi üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Bir defa bütün kalkınmakta olan ülkelere gizli işsizlik bulunduğundan emek göçü istenir. Dışarıya giden emek, tasarruflarının bir kısmını ailelerine göndermek isteyeceğinden, ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenir. Ancak, dışarıya gidecek işçiler genellikle kaliteli olacağından, gelişmekte olan ülkeler verimlilik açısından kayba uğrarlar (64).

İstikrarsızlığa karşı son bir önlem de, ilişki içinde bulunan ülkeyi enflasyona ortak etmek olabilir. Eğer gelişmekte olan bir ülke, enflasyonist baskının bir kısmını gelişmiş ülkelere aktarabilse, sorun biraz hafifler. Ancak böyle bir mekanizmanın çalışması, ülkeler arasında sıkı bir bağı gerektirir. Bu bağı ötesinde, gelişmekte olan bir ülke döviz kıtlığı sebebi ile böyle bir çözüme gidemez. Kaldı ki, döviz sorunu yapay yollarla da olsa çözümlenebilse bile, bu ülkelerin kalkınmış olan ülkelere yaptıkları ithafât miktarı o kadar ufaktır ki, enflasyon ihracı söz konusu olamaz.

4. Sonuç

Tüm politik ve sair pozitif iktisat - dışı faktörleri bir tarafa bırakarak, birleşmeler iki başlık altında sınıflandırılabilir: kalkınmış ülkeler arasındaki birleşmeler ve kalkınmakta olan ülkeler arasındaki birleşmeler. Bu tasnif sadece birlik oluşturan ülkelerin kalkınmışlık düzeyine göre değil, birliğin amacını da yan-

sıtacak şekilde yapılmıştır. Gelişmiş ülkeler arasında oluşturulan birlikler üretim ve tüketimde optimum dağılımı sağlamayı amaçladıkları halde, kalkınmakta olan ülkeler arasındaki birlikler hızlı kalkınmanın sağanmasına yöneliktir. Bunun doğal sonucu olarak, ikinci tip birliği oluşturan ülkeler ciddi bir yapısal değişiklik geçirir. Gelişmekte olan ülkeler, dış dünya ile ticaretlerinde ödemeler dengelerini düzeltmek için bir araya gelir. Bu ülkeler birbirleri ile aracı veya talepçi ilişkileri içinde olmadığından, sadece dış dünyaya karşı birlikte davranmak amacı ile hareket ederler (65).

Kalkınmışlık düzeyi farklı ülkelerin oluşturdukları birlik sorununa eğildiğimizde tamamiyle farklı bir durumla karşılaşırız. Böyle bir birlikte yukarıdaki iki amaç da bir arada belirir.

Kısa dönemli statik etkiler açısından, adalet problemi bir tarafa bırakılırsa, sistem çalışır ve üretim ve tüketimde optimumlar sağlanabilir. Birlikte genel görünüm böyle olabilir.

Ancak soruna gelişmekte olan ülke açısından bakıldığında, üretim ve tüketimin birlik içinde optimal dağılımı tam anlamı ile net kayıp olarak belirir. Bu bağlamda, tüm toplulukta refahın yükselmiş olmasına karşın, bir bölgede refah kısılması meydana gelmiş olabileceğinden, gelişmekte olan ülke açısından refah etkisi geçerli olamaz. Ancak, bunu telâfi edebilecek bir yeniden dağıtım sistemi bozulan bu durumu iyileştirebilir (66).

Emek ve sermaye çıkışına yol açacak olan kutuplaşma etkisi, birlik içinde gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkileyecektir. Gelişmekte olan ülkeler bu gücün etkisinden kurtulamazlar. Bu etkiler sonucunda üretimde görülebilecek verimlilik azalışı veya, belki de, çok ufak artışlar, bu ülkelerin kolaylıkla başedemeyecekleri enflasyona ve iç ve dış dengesizliklere yol açacaktır.

Vergi ahenkleştirmeleri gibi hükümler, birlik üyelerini bazı araçlardan mahrum kılmaktadır. Birlik oluşturmak, üye ülke

ekonomilerini daha duyarlı hale getireceğinden, söz konusu istikrar önlemlerinin etkileri daha da zayıflamış olacaktır.

Birlik içinde etkili olan hemen her faktör birlik üyesi kalkınmakta olan ülke aleyhine çalışır.

NOTLAR :

- 1) Due, J. F. and Robson, P.: «Tax Harmonization in East African Common Market», **Fiscal Harmonizations in Common Markets** (editör Carl S. Shoup), Columbia University Press, New York, 1967, Cilt II, s. 558.
- 2) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», **Fiscal Harmonizations in Common Markes**, op. cit., s. 4.
- 3) Bu yaklaşım Profesör Dosser tarafından kullanılmıştır. Ibid., s. 5. Ancak, zamanla bu yaklaşım önemini yitirmektedir.
- 4) Dosser, D. and Han, S. S.: **Taxes in the EEC and Britain: The Problem of Harmonization**, European Series, No: 6, London, 1968, s. 43.
- 5) Gerçek dünyada, toplumca adil kabul edilecek bir gelir dağılımı optimum olarak alınabilir.
- 6) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee** (1962) International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam, 1963, s. 104.
- 7) Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union in the EEC.» **The Common Market**, (editor John Calmann), W. and G. Baird Ltd., Belfast, 1967, s. 44.
- 8) Ibid., s. 45.
- 9) Prag, D.: «The Treaty of Rome,» **The Common Market**, op. cit., s. 11.
- 10) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, Houghton, Mifflin Co., Boston, 1967, s. 176.
- 11) Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union,» op. cit., s. 45.
- 12) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 98.
- 13) Neumark Komisyonunun Antlaşma çerçevesinde ilk elde incelemesi gerekli konular şöyle belirtilmiştir:
 - a) Üye ülkelerde yürürlükte olan mali hükümlerin Ortak Pazarın oluşmasını ne dercede engellediği incelenecektir.
 - b) Bu farklılıkların bertaraf edilmesinin ne kadar mümkün olduğu incelenecektir.Buna göre, Komisyon, bir iç pazara analogik olan Müşterek Pazar kurulması fikrini esas alacaktır.
- 14) **EEC, Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 148.
- 15) Ibid., s. 149.
- 16) Ibid., s. 149.

- 17) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 31-41.
- 18) Ibid., s. 3-4.
- 19) Viner, Jacob: **The Customs Union Issue**, 1950.
- 20) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 174.
- 21) Meade, J. E.: **The Theory of International Economic Policy**, Cilt II - **Trade and Welfare**, Oxford University Press, London, 1966, F. IV. Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 64.
- 22) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 64.
- 23) Tabiat faktöründe olduğu gibi faktör arz elastiği sıfırda, dolaylı bir verginin böyle bir etkisi olmayacaktır. Ayrıca, çabaların optimize edilmesi ilkesine ilişkin olarak baş vergisi ileri sürülebilir. Meade, J. E.: **Trade and Welfare**, op. cit., s. 66-67.
- 24) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, George Allen and Unwin Ltd., London, 1961. Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 177.
- 25) Şekil şu kitaptan alınmıştır: Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 184.
- 26) Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey», **Economic Journal**, Eylül, 1960, s. 499.
- 27) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 25-35.
- 28) Ibid., s. 33-34.
- 29) Dosser, D.: «Economic Theory of Tax Harmonization», op. cit., s. 70.
- 30) Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey», op. cit., s. 501-502.
- 31) EEC, **Report of the Fiscal and Financial Committee**, op. cit., s. 148.
- 32) Meade, J. E.: **Trade and Welfare**, op. cit., s. 66.
- 33) Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 69.
- 34) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., II bölüm, Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, Unwin University Books, London, 1962, F. III.
- 35) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 145-6.
- 36) Dosser, D., and Han, S. S.: **Taxes in the EEC and Britain**, op. cit., s. 32.
- 37) Diğer bir deyişle, coğrafik mesafeler bir yana bırakılırsa de kalkınmakta olan ülkelerde ekonomik mesafeler çok uzaktır. Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 41. Chou, Yu-Min: «Economic

Integration in Less Developed Countries», **The Journal of Development Studies**, cilt III, No. 4, Temmuz, 1962, s. 359.

38) Bakınız sayfa 10.

39) Williamson, J. H.: «Public Expenditure and Revenue: An International Comparison», **Manchester School of Economic and Social Studies**, 29, Haziran, 1961.

40) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 189.

41) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Among Developing Countries», **International Trade Regional Managements Theory in a Developing World**, (editor R. Harrod), Mac Millan and Co. Ltd., London, 1963, s. 206.

42) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 102.

43) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 219.

44) Ibid., s. 219.

45) Bu J. Tinbergen'in iddiasıdır. Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 219.

46) Scitovsky'ye göre, yeni yatırımlara yapılan yatırım, (a) gelirlerin seküler olarak yükselmesi, (b) eski kapasitenin yenilenmesi gereği ve (c) talep kalıplarındaki bir değişiklikten kaynaklanan talep artışından ileri gelir. Ona göre: «Yeni kapasitenin optimum hacmi, bu talep artışı ile ilgilidir». **Economic Theory of Western European Integration**, op. cit., s. 114-115.

47) Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas», **Kyklos**, Cilt XIV, 1961, s. 323-4.

48) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 145-6.

49) «Kutuplaşma» Hirschman'ın kavramıdır. Hirschman bu kavram, dışsal ekonomilerin dinamiğini açıklamada kullanır. Ancak, Balassa dinamik ve statik dışsal ekonomiler arasında ayırım yapmamaktadır. Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration** op. cit., s. 145 ve Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 221.

50) Dışa giden emeğin kaliteli olduğu varsayılmaktadır.

51) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 151-2.

52) Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, op. cit., s. 131.

53) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, Harper and Row, London, 1964, F. 3.

54) Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration**, op. cit., s. 7016.

55) Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas», **Kyklos**, Cilt XIV, 1961, s. 326.

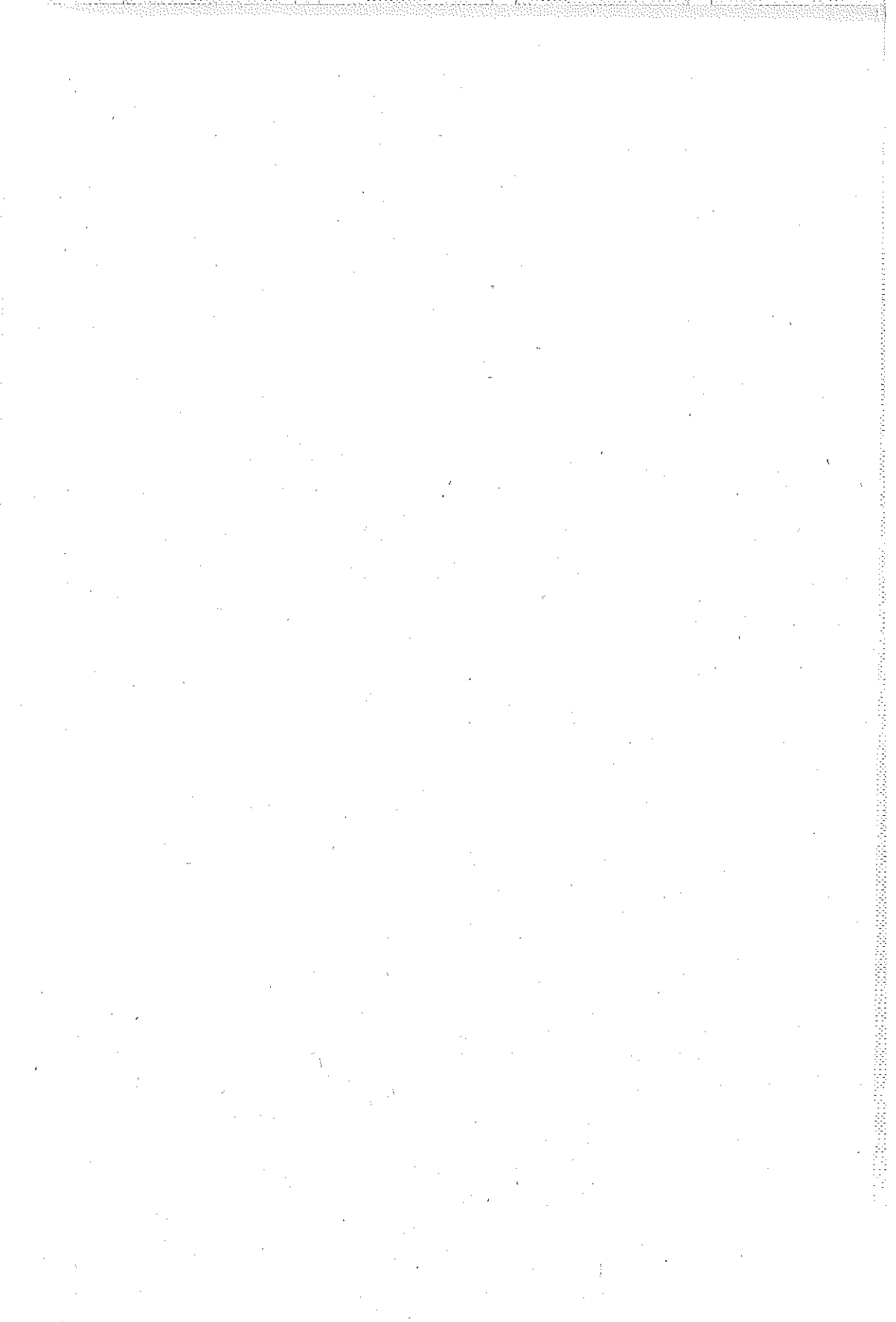
- 56) Ibid, s. 326-29.
- 57) Örneğin: United Nations: **Towards a New Trade Policy for Development**, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Genel Sekreteri Raporu New York, 1964.
- 58) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit., s. 55-63.
- 59) Shaw, G. K.: «European Economic Integration and Stabilization Policy», **Fiscal Harmonization in Common Markets**, op. cit., Cilt II, s. 11.
- 60) Balassa, B.: **The Theory of Economic Integration**, op. cit., s. 268.
Dossier, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization», op. cit., s. 92-107.
Meir, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit., F. 4.
- 61) Meier, G. M.: **International Trade and Development**, op. cit. s. 73.
- 62) Çoğu kalkınmakta olan ülkelerde, çok yüksek oranda temettümler dağıtılmaktadır.
- 63) Johnson, H. G.: «Fiscal Policy and Balance of Payments», **Government Finance and Economic Development**, (editorler: A. T. Peacock ve G. Hauser), OECD, Paris, 1965, s. 158.
- 64) Bu sorun, kalkınmakta olan ülkelerin beyin göçü sorunundan ayrıdır.
- 65) Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries», op. cit., s. 206.
- 66) Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: **Theoretical Issues in International Economics**, op. cit., s. 179.

KAYNAKLAR :

- Allen, R. L.: «Integration in Less Developed Areas» *Kyklos*, Vol. XIV, 1961.
- Balassa, B.: *The Theory of Economic Integration*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1961.
- Chou, Yu-Min: «Economic Integration in Less Developed Countries: The Case of Small Countries» *The Journal of Development Studies*, Vol. III, No. 4, July, 1967.
- Clement, M. O., Pfister, R. L., and Rothwell, K. J.: *Theoretical Issues in International Economics* Houghton Mifflin Co., Boston, 1967.
- Dosser, D.: «Economic Analysis of Tax Harmonization» *Fiscal Harmonization in Common Markets* (ed. by Carl S. Shoup), Columbia University Press, London, 1967.
- *Taxes in the EEC and Britain: The Problem of Harmonization*, European Series, No. 6, London, 1968.
- Due, J. F.: «Tax Harmonization in East African Common Market» and Robson, P.: *Fiscal Harmonization in Common Markets* (ed. by Carl S. Shoup).
- EEC: *Report of the Fiscal and Financial Committee (1962)* International Breau Fiscal Documentation, Amsterdam, 1963.
- Johnson, H. G.: «Fiscal Policy and the Balance of Payments» *Government Finance and Economic Development*, 9 ed. by A. T. Peacock and G. Hauser), OECD, Paris, 1965.
- Lipsey, R. G.: «The Theory of Customs Unions: A General Survey» *Economic Journal*, Sept., 1960.
- Meade, J. E.: *The Theory of International Economic Policy*, Vol. II - *Trade and Welfare* Oxford University Press, London, 1966.
- Meier, G. M.: *International Trade and Development* Harper and Row, London, 1964.
- Mikesell, R. F.: «The Theory of Common Markets as Applied to Regional Arrangements Among Developing Countries» *International Trade Theory in a Developing World*, (ed. by R. Harrod), MacMillan and Co., Ltd., London, 1963.
- Prag, D.: «The Treaty of Rome» *The Common Market* (ed. by J. Calmann), W and G. Baird Ltd., Belfast, 1967.
- Pryce, R.: «Customs Union and Economic Union in the EEC» *The Common Market* (d. by J. Calmann).

- Scitovsky, T.: **Economic Theory and Western European Integration** Unwin University Books, London, 1962.
- Shaw, G. K.: «European Economic Integration and Stabilization Policy» **Fiscal Harmonization in Common Markets** (ed. by Carl S. Shoup).
- United Nations: **Towards a New Trade Policy for Development, Report** by the Secretary General of the United Nations Conference on Trade and Development, New York, 1964.
- Williamson, J. H.: «Public Expenditure and Revenue: An International Comparison» **Manchester School of Economic and Social Studies**, 29, June, 1961.

VERGİ TEŞVİK TEDBİRLERİ
VE
YATIRIM İNDİRİMİ İLE İHRACATTA VERGİ
İADESİNİN TÜRKİYE'DE UYGULAMASI



Doç. Dr. Esfender KORKMAZ
(İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi)

BİRİNCİ BÖLÜM:

VERGİ TEŞVİK TEDBİRLERİ

I. GİRİŞ VE KONUNUN SINIRLARI

Kapitalist ekonomilerde, piyasa kendiliğinden kaynakların rasyonel dağılımını sağlamakta yetersiz kalır. Bunun için de devlet kaynak dağılımına müdahale eder. Kaynak dağılımında müdahaleden amaç, gelişmiş ülkelerde büyüme ve istikrarı, gelişmekte olan ülkelerde ise iktisadi ve sosyal gelişmeyi sağlamaktır.

Vergiler de sözünü ettiğimiz müdahale araçlarından biridir. Devlet vergilerle nihaî mal ve hizmetlerin nisbi fiyatlarını veya bazı sektör ve faaliyet kollarının nisbi kârlılığını değiştirerek, kaynakların belirlenen alanlara akmasını sağlamaya çalışır. Mal ve hizmetler üzerindeki nihaî vergi yükü azaltılarak nisbi fiyatları düşürülür, ve talep, elâstikliği ölçüsünde vergisiz mallara kayar. Yine bazı yatırım alanlarının vergi yükü azaltılıp veya bu alanlar tamamen vergi dışı bırakılırsa, nisbi kârlılığı artar ve kaynaklar bu alanlara akar. Ancak bu durumda da üretim faktörlerinin akılcılığı diğer bir belirleyici faktördür.

İşte faaliyet kollarının ve yatırım projelerinin nisbi kârlılığını değiştirmeye yönelik bu vergileme tedbirleri ile, ihracatı artırmaya yönelik vergi tedbirlerine «Vergi Teşvik Tedbirleri» denmektedir.

Esasen, hemen hemen bütün vergilerde birçok muaflik ve istisnalar mevcuttur (1). Bunlar büyük ölçüde koruma ve teşvik amacıyla konulmuştur. Ve kaynak dağılımı dışında da birtakım amaçları vardır. Mesela, küçük çiftçi muaflığı, küçük çiftçiyi koruma ve dolayısıyla gelir dağılımını sağlama amacına yöneliktir. Telif haklarında istisna da teşvik amacını taşımaktadır. Ancak, literatürde vergi teşvik tedbirleri ile anlaşılan ilk aşamada (2) kaynak dağılımını değiştirmeye yönelik yatırımı ve ihracatı teşvik eden vergi tedbirleridir.

Vergi teşvik tedbirleri incelenirken, gerek yarıırımları ve gerekse ihracatı etkileyen daha birçok faktörün mevcut olduğunu bilmek gerekmektedir. Bunlar, Kamu harcamaları politikası, çeşitli sübvansiyonlar ile kredi ve faiz politikası gibi malî ve iktisadi tedbirlerdir. Mesela faiz oranı düşürülerek yatırımlar ve devalüasyon yapılarak ihracat arttırılabilir. Şüphesiz ki konumuz gereği bu tür tedbirlere yeri geldikçe ve sadece değinilmekle yetinilecektir.

Vergi teşvik tedbirleri çok sayıda ve kompleks bir yapıya sahiptir. Bu tedbirlerden belli başlıları yatırımları teşvik edici vergi tedbirleri ve ihracatı teşvik edici vergi tedbirleri olarak ele alınacaktır.

II. YATIRIMLARI TEŞVİK EDİCİ VERGİ TEDBİRLERİ

Yatırımları teşvik edici vergi tedbirleri ya vergi indirimi veya kolaylıkları şeklindedir. Meselâ Yatırım İndirimi, tam veya kısmî vergi muaflığı, zarar nakli, tarifelerde farklılaştırma, ver-

1) Türk Vergi Sisteminde bu tür koruma ve Teşvik Esasları için bakınız: Bülent Çayık, **Vergi Sistemimizde Koruma ve Teşvik Esasları**, İ. Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayın No: 38, İstanbul, 1968.

2) Teşvik tedbirlerinin gelir dağılımını değiştirme etkisi de olmakla beraber, bu etki ilk aşamadan sonra ortaya çıkar. Meselâ geri bölgelere yatırımı teşvik önce kaynakların bu bölgelere akmasını sağlar, daha sonra ise bu bölgenin gelirinde bir artış yaratır.

gilerin taksitlendirilmesi, veya amortisman metodunu hükümlü lehine değiştirme (hızlandırılmış amortisman), şeklindedir. Bunları **vergi indirimleri, vergi ödemede sağlanan kolaylık ve taksitlendirme ile hızlandırılmış amortisman** şeklinde bir ayırıma tâbi tutabiliriz.

A. VERGİ İNDİRİMLERİ

1. Vergi İndirimlerinin Amacı ve Yatırımlar Üzerindeki Etkisi.

Vergi indirimlerinin bütün yatırımlar için uygulanması, ekonomiye konjonktürel etki yapması amacına yöneliktir. Şayet durgunluk varsa, toplam yatırımlar ve dolayısıyla toplam talep artırılarak, ekonominin bir hamle yapması sağlanmaya çalışılır. Esasen bu tedbir bir teşvik tedbirinden ziyade genel maliye politikası tedbidir.

Vergi indirimleri sadece belirli yatırımlar için uygulanıyorsa, yani selektif nitelikte ise, kaynak dağılımı amacı taşıyor demektir. Dolayısıyla yatırımları yönlendirme ve ekonomide yapısal değişme meydana getirmek için uygulanır. Bu yapısal değişme, sektörlerin nisbi paylarını değiştirme veya iktisadi faaliyet ve yatırımların yöresel dağılımını yeniden sağlama şeklinde ortaya çıkar.

Devletin, yatırımların **bölgesel dağılımına** müdahalesi, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, bölgesel istihdamı artırarak iç göç ve şehirlere akımı önlemek amacıyla olabileceği gibi, yatırımların hammadde kaynaklarına yakınlığı gibi iktisadi rasyonellik amacıyla da olabilir.

Bu genel amaçları içerisinde vergi indirimlerinin, yatırımlar üzerindeki etkileri aşağıdaki şekillerde meydana çıkar:

— Vergi indirimlerinin yatırımlar üzerindeki ilk etkisi, yatırımın kârlılığını artırması şeklinde ortaya çıkar. Yatırım kararla-

rını etkileyen faktörler çok çeşitli ve kompleks bir yapıda olmasına rağmen, temel belirleyici faktörün kârlılık olduğu söylenebilir (3). Şu halde teşvik edici vergilemenin de bu amaca yönelik olması, diğer bir ifade ile yatırımların kârlılığını artıracak yapıda olması gerekir.

Vergi indirimleri sermayenin marjinal etkinliğini iki yoldan etkiler: (4)

Kullanılabilir geliri artırır. Diğer bir ifade ile yatırımın kârlılık oranını yükseltir. Diğer taraftan vergi indirimleri yatırımcıya vergi tasarrufu sağlar. Dolayısıyla sağlanan bu net tasarruf kadar yatırımın net maliyetini düşürür.

— Vergi indiriminin yatırımlar üzerindeki diğer bir etkisi ise, yatırımların finansmanını kolaylaştırıcı etkisidir. Özellikle oto-f finansmanın gelişmediği işletmelerde yatırımlar borçlanma

3) Yatırım kararlarında kâr maksimizasyonunu savunan yaklaşım neoklasik yaklaşımdır. Buna göre müteşebbislerin davranışlarını belirleyen temel faktör kâr ilkesidir.

Diğer bir yaklaşım ise tüketimi ön plânda tutar. Buna göre, yatırım tüketimin bir fonksiyonudur. Tüketim seviyesinde bir yükselme, hızlandıran prensibinin işlemesi ile sermaye stokunda daha büyük bir artışa yol açar.

Bakınız: Özhan Uluatam, **Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası**, Doçentlik Tezi, Ankara 1969, s., 9-20.

Müesseseci yaklaşım ise, müteşebbisin davranışının pratikte gözlenerek bazı sonuçlar çıkarılabileceğini savunmakta ve kâr motifi dışında yatırım kararını etkileyen faktörleri saymaktadır. Bu yaklaşıma göre beşerî ilişkiler ve psikolojik faktörler, kâr maksimizasyonunu her zaman en önemli ilke olmaktan çıkarır. Meselâ, boş zaman ve eğlenceye olan talep elâstikse, işletme sahip ve yöneticileri bu uğurda kâr maksimizasyonundan fedakârlık edebilir. Yine müteşebbis daha az kârlılığı fakat daha çok prestiji olan yatırımları tercih edebilir.

Bakınız: Arif Nemli, **Teşvik Edici Vergi Politikası**, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, 1969, s., 4-5. Veya, yine müteşebbis dışarda yatırım yapmaktansa, daha az kârlı da olsa kendi işletmesini genişletmeyi tercih edebilir.

4) Pierre Fontaneau, **Miscalité et Investissement**, Presse Universitaires de France, Paris, 1972, s., 20.

ile yapılmaktadır. Diğer yandan gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasası da gelişmemiştir. Dolayısıyla kredi bulmak zordur. Kredi bulunsa bile, ortaya çıkan birçok güçlük, tasarrufların yatırıma dönüşme süresini uzatmaktadır. Vergi indirimleri bu mahzurları kısmen de olsa azaltarak, vergi için ayrılan fonların serbest kalmasını ve hemen yatırıma dönüşmesini sağlamaktadır. (5)

— Yatırımlarda vergi indirimleri sonucu, firmanın borçlanma oranının düşmesi risk alma üzerinde de olumlu etki yapar. Borç/sermaye oranı düşerse, riske girme eğilimi de artar, yatırımların hacmi genişler. (6)

2. Uygulamadaki Vergi İndirimleri.

Vergi indirimleri daha çok gelir ve kurumlar vergisinde yatırım indirimi ve yatırım kredisi şeklinde uygulanmaktadır. Bununla beraber birçok ülkede sermaye mallarının nisbi fiyatlarını düşürmek amacıyla, bu malların ithalinde vergi muafiyeti veya indirimi de uygulanmaktadır. Diğer taraftan aynı amaçla yurtdışında üretilen sermaye mallarının üzerinde dolaylı vergiler varsa bunların muafiyeti veya indirimi cihetine de gidebilir.

a. Yatırım İndirimi.

Yatırım indirimi, yatırım için ayrılan fonların veya bunların belirli bir miktarının vergi matrahından indirilmesini öngören ayırıcı bir vergi tedbiridir. Böylece yeni vergi matrahı, indirimden sonra kalan kısımdır. Yatırım indirimi için ön şart yatırımın tamamlanmış olması ve vergilenebilir bir gelirin ortaya çıkmış olmasıdır. Diğer bir ifade ile işletmenin kâr eden bir işletme durumunda olması gereklidir.

Yatırım indirimi teorik olarak bütün yatırımlar için kabul

5) Gülten ve Haydar Kazgan, «İktisat Politikası Tedbiri Olarak Yatırım İndirimi», İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1962, s., 66-67.

6) Gülten ve Haydar Kazgan, a.g.m., s., 67.

edilebilir. Bu durumda, yatırım oranı da % 100 ise, diğer bir ifade ile yatırılan fonların tümü, vergi matrahından düşülüyorsa geriye sadece yatırılmayan kaynakların vergilendirilmesi kalır ki, bu da genel harcama vergisi demektir. Uygulamada, selektif bir vergi indirim tedbiri olan yatırım indirimi, bu fonksiyonuna uygun olarak, amaçlanan hedefleri ulaşmayı kolaylaştıracak yatırım türleri ve projeler için kullanılmaktadır.

b. Yatırım Kredisini.

Yatırım kredisinden yatırıma ayrılan fonların belirli bir kısmı doğrudan doğruya vergi borcundan düşürmektedir. Oysaki yatırım indiriminde yatırılan fonların belirli bir kısmı veya tamamı vergi matrahından düşülmekte idi. İndirilecek meblağların eşit olduğu durumda, yatırım kredisinin daha avantajlı olduğu görülmektedir. Yatırım kredisinden yararlanmak için yatırım indiriminde olduğu gibi, yatırımın yapılmış ve kâr elde edilmiş olması gerekir.

3. Vergi İndirimlerinin Uygulanma Usulleri:

Yatırımları teşvik tedbiri olarak vergi indirimlerinin uygulanması ile ilgili iki usul gelişmiştir. Bunlar **liste usulü** ve **kriter usulü (proje esası)** dir (7).

Liste usulünde teşvik edilecek yatırımların bir listesi yapılmakta ve vergi indirimi bunlar için uygulanmaktadır. Bu usulün faydası açık olmasıdır. Gerçekten bu usulde, şahsi değer yargıları ve kişisel ilişkilerden kaynaklanacak subjektif değerlendirme söz konusu olamaz. Sadece listedeki yatırımlar desteklenmektedir. Bu usulün sakıncası ise, listedeki yatırımların ve etkinlik dereceleri konusunda yanlışlığa düşme ihtimalinin mevcut olmasıdır.

7) Erhan Işıl, «Teşvik Tedbirleri», **İstanbul Sanayi Odası Dergisi**, Sayı: 89, İstanbul, 1973. s., 5-6.

Proje esasında ise, yatırımın yarattığı katma değer, istihdam üzerindeki etkisi, ihracata etkisi, ithalat ikame etkisi, teknolojisi, yatırım büyüklüğü gibi birtakım kriterler kullanılmaktadır. Ülkeler plân ve gelişme stratejilerine uygun olarak bu kriterlerden bir veya birkaçını seçebilir. Kriter usulünün faydası, dış fayda ve dolayısıyla etkinliği en yüksek projelerin seçilmesine imkân vermesidir. Sakıncası ise yatırımcının ne kadar teşvik alacağını önceden bilmemesi ve bu yüzden proje maliyeti konusunda yanılığa düşebilmesidir. Diğer bir sakıncası ise liste usulünün faydasını teşkil eden subjektif değer yargılarına yer vermesidir.

B. HIZLANDIRILMIŞ AMORTİSMAN

Hızlandırılmış Amortisman metodunun özelliği Yatırım maliyetini, düz amortisman nazaran daha kısa sürede, vergiye tabi gelirden indirmeye imkân vermesidir. Böylece yatırım maliyeti daha kısa süre içerisinde karşılanmaktadır (8). Diğer bir ifade ile yatırım daha kısa sürede itfa edilmektedir.

Hızlandırılmış Amortisman metodunun uygulanması ile, vergi ödemeleri geciktirilmektedir. Bu da yatırım maliyetinin hali hazır değerini düşürmektedir. Şüphesiz ki daha geç yıllarda ödenen vergilerin halihazır değeri daha önceki yıllarda ödenecek olanların halihazır değerinden daha düşük olacaktır. Bu da, faiz haddi ve vergi oranlarının değişmediği durumda yatırım maliyetinin bugünkü değerinin düşmesi demektir. Mesele nin diğer yüzü ise, yatırım gelirlerinin bugünkü değerinin artmasıdır. Her iki durumda da yatırımın marjinal etkinliği artacaktır.

Hızlandırılmış Amortisman usulünün diğer bir yararı işletme içind ekullanılabilir fonlar artırmasıdır. Vergilerin ertelenmesi ile ortaya çıkan bu kullanılabilir fonlar, devletin işletmeye verdiği bir nevi faizsiz kredidir. Bu münasebetle özellik-

8) Arif Nemli, a.g.e. s., 11.

le sermaye ve kredi piyasası gelişmemiş ülkelerde hızlandırılmış amortisman metodu yatırımcı için önemli bir finansman imkânı yaratmaktadır.

III. İHRACATI TEŞVİK EDİCİ VERGİ TEDBİRLERİ

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sık sık ortaya çıkmakta olan döviz darboğazına sürekli bir çözüm ancak ihracatın artırılması ile getirilebilir (9). Bunun için devlet ya ihracat işlemlerini ve ihracatı kolaylaştırıcı tedbirler alır vey aihraç mallarının, piyasa ekonomisi tarafından oluşturulan üretim maliyetlerini ve uluslararası nisbî fiyatlarını düşürücü tedbirler alır (19). Devletin aldığı bu tedbirlerden idari ve ihracatın finansmanı ile ilgili olanları kamu harcamaları çerçevesine girer. Diğer tarafta ise doğrudan doğruya vergiyle ilgili tedbirler yer almaktadır.

Kamu harcamaları çerçevesi içerisinde, devlet ihracatçıya doğrudan doğruya sübvansiyon verebilir. Bu daha ziyade devletin belirli ürünlerin ihracına verdiği prim şeklinde olmaktadır. Veya devlet, ürün maliyetinin bir kısmını karşılayabilir (11). Ucuz enerji sağlama gibi. Diğer taraftan ihracatta kredi sağlar ve düşük faiz uygular. Böylece finansman kolaylığı sağlar.

Ayrıca devlet sosyal sabit sermaye yatırımlarını plânlarken, ihracatı artırıcı nitelikte olan projelere öncelik verebilir (12).

Ihracatın teşvikinde, vergilerle ilgili tedbirlerin hemen hepsi, ihraç edilecek mal ve hizmetlerin üzerindeki vergi yükünü

9) Sadece bir kısım ülkelerin elverişli gelenek ve tabiat şartlarına sahip olmasından dolayı elde ettikleri turizm geliri v.b. gelirler veri alınmıştır.

10) Maurice Lauré, *Traité de Politique Fiscale* Paris, 1956, s. 205.

11) J. C. Séché, «Les mesures d'encouragement a l'exportation», *Revue de Science Financiere*, tome: LIV, Paris, 1962, s., 336-341.

12) Memduh Yaşa, «Ihracatın Teşvikinde Mali Politikanın Rolü» *İktisadi Meselelerimiz*, İstanbul, 1966, s. 112.

azaltmaya veya kaldırmaya dönüktür. Vergilerle ilgili bu tedbirler bilhassa dolaylı vergilerle ilgilidir. Bununla beraber, bazı ülkelerde ihracatçı kârları üzerinden alınan dolaysız vergilerin yükünü de azaltıcı tedbirler alındığı görülmektedir.

İkracatı teşvik edici vergi tedbirlerinin en önemli olanı ihracatta vergi iadesidir.

A. İHRACATTA VERGİ İADESİ

İhracatta vergi iadesi, teorik olarak, ihraç edilen malların maliyetine girmiş bulunan vergilerin geri verimesidir. Ancak uygulamada bu iade kaba tahminlere göre veya çoğu kere ürünün maliyetine giren vergi miktarıyla ilişki kurulmadan, ihraç edilen malın değerinin belirli bir yüzdesi şeklinde olmaktadır. Ürünlerin maliyetine giren vergiler genellikle muamele vergileridir v e ülkeler itibariyle çok farklı yapı gösterirler. Vergi oranları ile alındıkları iktisadi aşamalar itibariyle, ülkeden ülkeye çok farklı vergi yükü tahmil ederler.

Bazı ülkelerde, söz konusu muamele vergileri dışında, ihraç edilen malın maliyeti içinde daha önce ithalattan gelen vergi ve resimler varsa bunlar da iade edilmektedir. Mesela ihraç edilen mamul malın hammaddesi ithal edilmişse, bunun ithali sırasında gümrükte alınan vergiler iade edilmektedir.

B. İHRACATTA VERGİ MUAFLIK VE İNDİRİMLERİ

Burada ihraç ürünlerini dolaylı ve dolaysız teklif eden vergilerden muaf tutma veya bu vergilerde önemli indirimler yapma sözkonusudur. Esasen ihraç ürünlerine tanınan bu vergi muaflığı, uluslararası rekabeti bozucu varsayımı ile, yine bazı uluslararası anlaşmalarla yasaklanmak istenmiştir. Mesela Roma anlaşmasının 96. maddesine göre, Ortak Pazar ülkeleri ihraç ürünlerini direkt veya indirekt olarak teklif eden dahili vergilerde indirim yapamazlar. Ancak uygulamada buna hiç bir ül-

kenin uymadığı görülmektedir (13). Uygulamada, teşvik amacıyla ihracat çoğu ülkelerde gümrük vergilerinden muaf tutulmaktadır. Yine ihracata dönük sektör ve faaliyet dallarının dolayısıyla nisbi yükü azaltılarak da, ihracat teşvik edilebilmektedir.

Dolaysız vergiler itibariyle de, ihracattan elde edilen gelirlerin gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutulması suretiyle ihracatın teşvik edildiği olmuştur (14). İhracattan elde edilen gelirlere uygulanan vergi oranları, nisbi olarak daha düşük tutularak, ihracat gelirlerinin vergi yükünü düşürmek de diğer bir teşvik tedbiri şeklindedir.

13) Meselâ, Fransa'da ihracatı teşvik ve geliştirme amacıyla dolaysız vergilerde dahi bu tür muafıklar uygulanmaktadır. Belçika'da da ihracat malları, mal devri üzerinden alınan vergilerle, imalat üzerinden alınan vergilerden muafıdır. J. C. Séché, a.g.m. s., 318-320.

14) Memduh Yaşa, a.g.m. s., 114.

İKİNCİ BÖLÜM:

YATIRIM İNDİRİMİ VE İHRACATTA VERGİN İADESİNİN TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMASI

I. PLANLI DÖNEMDE UYGULANAN VERGİ TEŞVİK TEDBİRLERİ

Plânlı dönemde, vergi sistemine devlet gelir sağlama yanında, ekonomide kaynakların plân hedeflerine uygun yeneden dağılımı ile kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu da yüklenmiştir. Vergi sistemine bu fonksiyon, plânlı dönemde uygulanan teşvik ve yöneltme politikası çerçevesi içerisinde yüklenmiştir. Plânlı dönemde teşvik ve yönlendirme politikası, esas itibariyle «fiyat mekanizmasının kalkınma gerekleri açısından ortaya çıkan bazı yetersizliklerini telâfi etmeye...» (15). Yönelik olmuştur. Plânlı dönemde teşvik ve yönlendirme politikasını sağlamada öngörülen vergi tedbirleri ve değişiklikleri ile beraber, özellikle özel asarrufları ve yatırımlar teşvik etmek ve yönlendirmek, diğer taraftan gerek özel ve gerekse kamu yatırımlarında etkinliği sağlamak amacıyla «Vergi Teşvik Tedbirleri» getirilmiştir.

Türkiye'de halen uygulamada olan vergi teşvik tedbirleri şunlardır:

15) DPT, 3. Beş Yıllık Kalkınma Plânı, s. 899.

Yatırımları teşvik tedbirleri;

- Yatırım indirimi,
- Bina İnşaat Vergisi İstisnası,
- Gümrük vergi ve resimlerinde muaflik,
- Gümrük vergi ve resimlerinin 5 yıla kadar taksitlendirilmesi,
- Gümrük giriş tarife cetvelinde yer alan eşyanın vergi nisbet ve hadlerinde ve tarife notlarında değişiklik yapılması.

İhracatı teşvik tedbirleri ise,

- İhracatta vergi iadesi,
- İhracatta vergi, resim ve harç istisnası.

Türkiye'de vergi teşvik tedbirlerinden, ilk kez 8.2.1963 tarihinde yatırım indirimi kabul edildi. Daha sonra 27.5.1963'te de, 263 sayılı kanun Bakanlar Kuruluna ihracatta vergi iadesi yetkisi veriyordu. 25.5.1964 yılında da, 474 sayılı gümrük vergisi kanununun 2. maddesiyle, gümrük vergi oranlarında değişiklik yapmaya ve 3. maddesi ile de gümrük vergi ve resimlerinin taksitlendirilmesi konusunda Bakanlar Kuruluna yetki veriliyordu.

Daha sonra, 28.7.1967 tarihinde kabul edilen 933 sayılı kanun, teşvik tedbirlerini birleştirerek tek kanun içinde topladı. Ancak daha sonra bu kanunun en önemli maddeleri 25.10.1969 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi.

Plânlı dönemde uygulanmakta olan vergi teşvik tedbirleri içerisinde en önemlileri, yatırım indirimi ve ihracatta vergi iadesi'dir.

A. YATIRIM İNDİRİMİ

1. İlgili hükümler

31.12.1960 tarih ve 193 sayılı gelir vergisi kanununun bazı maddelerini değiştiren ve 19.2.1963 tarih ve 202 sayılı kanun ile, 5422 sayılı kurumlar vergisi kanununu değiştiren 18.2.1963

tarîh ve 199 sayılı kanun, yatırım indirimi müessesesini, düzenlemiştir. Kanunda Yatırım indiriminin, gelir vergisi yükümlülerinden, ticarî ve ziraî kazanç sahiplerine uygulanacağı, kurumlar vergisine tabî şirketlerde de kurum kazançlarına uygulanacağı öngörülmüştür. Ancak kanuna göre, kurumlar vergisine tabî Kamu İktisadi Teşebbüsleri ile dernek, tesis ve vakıflara ait iktisadi işletmelerin yatırım indiriminden faydalanması kabul edilmiştir.

Yine kanunda, yatırım indiriminden faydalanma şartları şöyledir:

— İndirimin uygulanacağı kazançlar bilanço esasına göre tesbit edilmiş olmalıdır.

— Yatırımlar kalkınma plânlarına uygun olmalıdır.

— Yatırımlar, üretimi genişletme, prodüktiviyeti artırma, ihracatı geliştirme, kültür seviyesini yükseltme, bilimsel ve teknik araştırmalar yapma ve çalışma güvenliğini sağlama gibi hedefleri gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.

— Yatırımlar belirli büyüklükte olmalıdır. (Ziraî yatırımlar 50 bin, bölge kalkınması ve özellik arzeden yatırımlar 125 bin ve diğerleri 250 bin liradan az olmamalıdır).

— Yatırım fonları sadece öz sermayeden karşılanmış olmalıdır (16).

Yatırım indirimi oranı ise, ilk kabul edilen şekilde genel olarak yüzde 30, ziraî yatırımlarla bölge kalkınması ile ilgili yatırımlarda yüzde 40 ve geri kalmış bölgeler için ise yüzde 50 olarak tesbit edilmiştir. 1967 yılında 933 sayılı kanun ile, bölgeler ve iktisadi faaliyet sektörlerine göre bu oranların yüzde

16) Buradaki söz sermaye V.U.K. 192. maddesinde belirtilen kaynaklardır.

Bunlar ise:

- Kuruluş anında işletmeye konulmuş olan sermaye,
- Sermaye sonradan yapılmış olan ilâveler,
- Kanunî ve ihtiyari yedekler,
- İşletme bilançosuna göre doğup, henüz dağıtılmamış kârlardır.

80'e kadar çıkarılabileceği esası getirilmiş ise de daha sonra ve önceki bölümde değinildiği gibi yüzde 80'lik tavan anayasa mahkemesi tarafından 933 sayılı kanunun diğer bazı maddeleri ile beraber iptal edilmiştir (17).

2. Yatırım İndirimi Uygulaması

Yatırım indiriminin uygulamaya konulduğu 1963'ten beri gösterdiği gelişme ve uygulanmasından dolayı ortaya çıkan sonuçlar, selektif bir vergi politikası aracı olarak bu tedbir ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar açısından değerlendirilebilir. Yatırım indiriminden beklenen temel hedefler şunlardır:

1. Özel sektör yatırımlarının hacmini artırmak.
2. Yatırımların arzu edilen sektörlerle ve üretim kollarına yönelmesini sağlamak.
3. Yatırımların bölgesel dağılımını sağlamak.

a. Yatırım indirimi ve özel sektör yatırım hacmi:

Yatırım indiriminin özel sektör yatırım hacmi üzerindeki net etkisini tesbit edebilmek için, bu yatırımlar üzerindeki diğer faktörlerin etki derecelerini bilmek gerekir. Oysaki, söz konusu yatırımları etkileyen diğer birçok faktörün etkileri çok komplike ve tahmini zor bir meseledir.

Tablo 1'de özel sektör yatırımlarının sabit fiyatlarla seyri gösterilmiştir. Trendin başlangıç yılının plânlı dönemden önce alınması, yatırım indiriminin uygulanması ile, söz konusu trende bir sıçrama olup olmadığını tesbit etmek amacıyla. Ancak, yatırım indiriminin uygulamaya konulduğu ilk yıllarda böyle bir sıçrama olmamıştır. Aksine 1964 ve 1965 yıllarında düşme görülmektedir. Ancak bu ilk yıllar yatırım indiriminden ya-

17) Yatırım indirimini düzenleyen hükümlerin diğer yönleri için bakınız: Mehmet Haskırış, «Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi» Maliye Enstitüsü Konferansları, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 231, Onyedinci seri, İstanbul 1968, s., 206-220.

TABLO: I

ÖZEL SEKTÖR YATIRIMLARININ GELİŞME SEYRİ VE TOPLAM YATIRIMLAR İÇİNDEKİ PAYI

Yıllar	Özel Yatırımların seyri	Toplam Yatırımlar İçindeki Payı (%)
1958	100.0	57.2
1959	98.9	54.0
1960	101.0	50.0
1961	106.9	51.2
1962	122.2	54.8
1963	115.9	49.7
1964	+ 108.8	45.3
1965	107.5	43.4
1966	138.8	46.2
1967	143.8	45.0
1968	153.1	42.2
1969	171.8	44.5
1970	212.9	48.6
1971	206.4	49.6
1972	222.2	46.5
1973	296.1	53.1
1974	328.2	52.0
1975	386.5	49.6
1976	430.4	48.5
1977	450.5	45.8

Kaynak: Ek Tablo: I'den hesaplanmıştır.

rarlanan yatırımların da düşük olduğu yıllardır. Tablo II'den de görülebileceği gibi bunun sebebi, yine o yıllarda yatırım indiriminden yararlanmak için başvuran yatırımların az sayıda ol-

18) Yatırım indiriminden fiilen yararlanmak, yatırımın tamamlanmış ve bir kâr elde edilmiş olması ile mümkündür.

masındandır. Yatırım indirimi için başvurma, şimdiki durumda yatırıma başlamadan veya yatırıma başladıktan sonra bir yıl içinde yapılmaktadır (18). Oysaki 1968 yılına gelinceye kadar,

TABLO: II

**1963 - 1970 YILLARI ARASINDA YATIRIM İNDİRİMİNDEN
FAYDALANMAK İÇİN BAŞVURANLAR**

<u>Yıllar</u>	<u>Adet</u>	<u>Yatırım Tutarı (Bin TL.)</u>	<u>Vergi Kaybı</u>
1963	7	21.177	1.018
1964	67	493.346	23.801
1965	62	582.710	8.408
1966	64	1.473.491	27.995
1967	85	611.394	23.732
1968	240	3.989.449	299.428
1969	247	5.034.745	422.082
1970	200	3.466.498	358.749

Kaynak: DPT, 1971 yılı programı, s., 725, tablo: 477. Vergi kaybı: İsmail Türk «Cumhuriyet Döneminde Teşvik Tedbirleri Ve Geleceği», Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri, SBF yayını No: 382, Ankara, 1974, s., 675.

başvurma süresi ile ilgili bir sınırlama yoktu. Daha önceki yıllarda yapılmış yatırımlar için de indirim başvurulabilmekte idi. Buna rağmen, sözkonusu ilk yıllarda yatırım indirimi için başvurular sayısındaki düşüklük yapılmış yatırımların plânın öngördüğü kriterleri taşımamasından dolayıdır.

Özel sektör yatırımlarında 1970 - 1975 yılları arasında bir gelişme görülmektedir. Bu yıllarda yatırım indiriminden faydalanan yatırımların hacminde de bir artış görülmektedir. Bu yıllar itibariyle teşvikin faydalı olduğu söylenebilir.

b. Yatırım indirimi ve yatırımların sektörel dağılımı.

Yatırım indirimi vasıtasıyla teşviki öngörülen sektörler ve üretim kolları yıllık programlarda bir liste halinde verilmektedir. Ancak bu listeler sınırlayıcı olmayıp, açıklayıcı niteliktedir. Bu listeler dışındaki yatırım indirimi talepleri kanunda öngörülen usullere göre incelenerek karara bağlanmaktadır. Bu teşvik uygulamasının esas itibariyle proje bazında yapıldığını göstermektedir.

Yatırımların sektörel dağılımında, sanayileşmenin sağlanması, özellikle, imalat sanayinin geliştirilmesi ve imalat sanayinin içerisinde de yatırım mallarının üretilmesinin teşviki esas alınmıştır.

Tablo: III'ten de izlenebileceği gibi, yatırım indiriminden en çok yararlanan kesim imalat sanayiidir, imalat sanayininin 1975 yılı itibariyle düşme göstermesi, bu yıl 9.206 milyon lira tutan boru hattı yatırımının hizmetler kesimi içinde yer almasındandır (19). Dolayısıyla bu yıl hizmetlerin nisbî payı yüksek, imalat sanayininin nisbî payı ise daha düşük olmuştur.

Diğer taraftan imalat sanayi içinde de yatırım indiriminden en çok yararlanan faaliyet kolları dokuma ve giyim sanayii ile kimya sanayii, gıda sanayii, inşaat malzemesi sanayii (özellikle çimento) olmuştur (20).

19) Bakınız, D.P.T., 1977 yılı programı, s., 385.

20) D.P.T., a.g.p. s., 385.

TABLO: III
TEŞVİK BELGESİ ALAN PROJELERİN SEKTÖREL DAĞILIMI
(% OLARAK)

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
1963-1971	0.2	6.1	84.5	3.0	6.2	100.0
1972	0.1	5.1	89.0	0.6	5.2	100.0
1973	1.2	3.7	87.3	—	7.8	100.0
1974	1.0	0.8	93.6	—	4.6	100.0
1975	3.0	1.2	66.2	0.4	29.2	100.0

Kaynak: Ek Tablo: II'den hesaplanmıştır.

c. Yatırım İndirimi ve Yatırımların Bölgesel Dağılımı:

Yatırım indirimi yatırımların gelişmemiş bölge ve illere dağılımını sağlayamamıştır. Geri kalmış bölgelere daha yüksek indirim nisbeti tanınmasına rağmen, bu bölgelere yatırım talebi çok sınırlı olmuştur. Tablo: IV'ten görüldüğü gibi, Doğu, Güneydoğu, İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerine yapılan yatırımlar, toplam yatırımlar içerisinde çok önemsiz nisbette kalmıştır.

TABLO: IV
YATIRIMLAR İÇİN VERİLEN TEŞVİK BELGELERİNİN
BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI (% OLARAK)

	1963-1966	1972	1973	1974	1975
Marmara B.	50.1	36.4	40.7	24.6	29.4
Karadeniz B.	0.2	3.2	5.4	5.8	8.0
Doğu Anadolu B.	0.3	4.9	1.3	2.7	3.5
G. D. Anadolu B.	0.1	3.7	1.8	1.5	23.2
Akdeniz	14.5	24.3	19.3	12.8	13.2
Ege Bölgesi	30.6	16.5	8.9	37.0	7.5
İç Anadolu	4.6	10.0	12.8	15.6	15.2
Yeri tesbit edilmemiş	—	1.0	9.8	—	—
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: Ek Tablo: III'den hesaplanmıştır.

C. İHRACATTA VERGİ İADESİ :

1. İlgili Hükümler:

Türkiye'de 27.8.1963 tarih ve 261 sayılı «İhracatı Geliştirmek Amacı ile Vergilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair Kanun» ile ihracatta vergi iadesi uygulanmasına zemin hazırlanıyordu. Kanunun beşinci maddesi alınacak tedbirlerin kapsamını belirtmektedir. Buna göre, ürünlere ihraç imkânı sağlamak amacıyla, bunların ihraç fiyatları içerisinde yer alan vergi, resim, harç ve benzeri etkiler yapan diğer yükümlülükleri tamamen veya kısmen bertaraf etmeye Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

İhracatta vergi iadesi, sözkonusu kanunun verdiği yetkiye, dayanarak, 5.12.1963 tarih ve 6/2453 sayılı kararname ile fiilen uygulamaya konuldu (21). Kararnameye ekli dört listenin ilkinde ihracatta iadeye konu teşkil edecek vergiler gösterilmiştir. Bu vergiler şunlardır:

— **Vasıtalı Vergiler:** Dahilde alınanlar, ithalde alınanlar, hizmet vergileri.

— **Resimler, harçlar, belediye hisseleri.**

İki sayılı listede ise, ihracatta vergi iadesinden faydalanan ürünler ve iade edilecek vergi, resim ve harç miktar ve oranları gösterilmekte idi. Bu listedeki ürünler sadece mensucat sektörüne ait idi ve spesifik esasa göre iadesi yapılmakta idi.

Bilahare bu kararname yürürlükten kaldırılmış ve yerine 8.5.1964 tarih ve 6/3071 sayılı kararname getirilmiştir.

21) Gerek 201 Sayılı Kanun ve gerekse ihracatta vergi iadesini öngören diğer kanun ve kararnamelerle ilgili olarak şu yayına bakılabilir: İGEME, İhracatta Vergi İadeleri, Ocak, 1964.

Bu kararname ile, önceki spesifik esas ancak gerekli durumda muhafaza ediliyor, yerine Ad-Valorem tarife esası getiriliyordu. Daha sonra 1967'de ve 1970'deki kararnameler ile vergi iade sistemine bazı yenilikler getirildi. En önemlisi çok değişik oranlarda ifade edilen oranların birleştirilmesi ve % 30, % 25, % 15 ve % 5 şeklinde 4 oran haline getirilmesidir. Diğer bir yenilik ise bir milyon dolar üzerindeki ihracatlarda bu oranların % 10 ilâvesiyle iadesidir.

2. İhracatta Vergi İadesi Uygulaması:

İhracatta vergi iadesi, birçok ülkede uygulanmakta olan bir tedbirdir. İhraç ürünlerinin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü artırıcı etkiye sahiptir.

Türkiye'de halen ihracatta vergi iadesi belirli mallara götürü iade oranları uygulanmak suretiyle yapılmaktadır. Dolayısıyla vergi iadesi ile vergi yükü arasında doğrudan doğruya bir ilişki yoktur. İhracatta vergi iadesinde yapılan vergi iadesi, mal üzerindeki gerçek vergi yükünü aşarsa, aradaki fark bir sübvansiyon niteliğinde olacaktır (22).

Vergi iadesinin uygulanacağı mallarla ilgili listede değişiklik yapma yetkisi önce ilgili Bakanlık ve özel sektör kuruluşlarının temsilcilerinden kurulan ihracatta Vergi İadesi Komisyonuna, daha sonra Başbakanlığa bağlı yatırımları ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosuna verildi. Daha sonra ise bu yetki Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığına bağlı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğüne, adı geçen bakanlığın kaldırılmasından sonra ise Ticaret Bakanlığına verildi.

İhracatta vergi iadesinin ihracatın gelişmesi üzerindeki etkisi nasıl olmuştur? Bu soruya da kesin cevap vermek mümkün değildir. Çünkü ihracatı etkileyen, ihraç ürünlerin maliyeti ve bunların kalitesi ile yurdiçi talep durumu, piyasa şartları gibi

22) Sevim Görgün, «İktisadî Gelişme Ve Türk Vergi Sistemi» Türkiye'nin İktisadî Gelişme Meseleleri, cilt I, Sermet Matbaası, İstanbul, 1971.

diğer birçok faktör mevcuttur. Bununla beraber ihracatta vergi iadesinin uygulandığı dönemde ihracatın gelişme ve bileşiminde meydana gelen değişmelerden bazı sonuçlar çıkarılabilir.

TABLO: V

1960-1977 İHRACATIN SEYRİ (DOLAR DEĞERİ OLARAK)

Yıllar	İndeks	Değişme
1960	100.0	100.0
1962	108.1	108.1
1962	181.9	108.9
1963	114.8	96.6
1964	128.1	111.6
1965	144.6	112.9
1966	152.8	105.7
1967	163.0	106.7
1968	154.7	94.9
1969	167.4	108.3
1970	183.7	109.7
1971	211.0	114.9
1972	275.9	130.9
1973	410.7	148.8
1974	478.1	116.4
1975	436.9	91.4
1976	611.2	139.9
1977	546.6	89.4

Kaynak: Ek Tablo: IV'den hesaplanmıştır.

Tablo: V'de ihracatın dolar değeri itibariyle trendi verilmektedir. Bu tablo'da ihracatta vergi iadesinin uygulamaya konulduğu ilk yıllarda önemli bir sıçrama yoktur. Çok az da olsa 1965 yılında görülen sıçramanın ise vergi iadesinden geldiği söylenemez. Çünkü bu yıllarda vergi iadesinden yararlanan ihracat, toplam ihracat içerisinde çok küçük bir yer işgal ediyor-

du. Meselâ bu oran 1964-1968 arasında % 5 civarında seyretmiştir. Bu durum tablo: VI'da görülmektedir. Yine bu tablodan vergi iadesinden faydalanan ihracatın ancak 1969'da bir sıçrama, yaptığını görmekteyiz. Ancak buna rağmen aynı yıl itibariyle toplam ihracatta çok önemli bir artış yoktur. 1971'de görülen artış ise, 1970 devalüasyonu dolayısıyledir.

Ihracatta vergi iadesi uygulaması, ilk yıllarda dar tutulduğu halde, 1969'dan sonra, toplam ihracat içinde artmış ve meselâ 1973'te % 40'a kadar yükselmiştir. Buna paralel olarak, ilk yıllarda sadece mensucat sanayi için vergi iadesi yapılmakta iken, sonra bu çerçeveye genişletilmiştir.

Baştan beri teşvik gören dokuma ve giyim sanayiinin ihracata yönelmesinde vergi iadesinin önemli rolü olmuştur. Meselâ bu faaliyet kolunda, 1969 yılına kadar yeterli vergi iade oranı olmadığından ihracatı gerçekleştirilemeyen pamuk ipliklerindeki vergi iadesinin dozu artırıldığı için bu yıldan sonra ihracatında önemli gelişme olmuştur (23).

Dokuma ve giyim sanayi, toplam ihracat ve sanayi malları ihracatı içinde, vergi iadesi olan en önemli faaliyet dalıdır. Bu faaliyet dalı, toplam vergi iadesinin, 1935'de % 33,5, 1971 de % 23,2 ve 1975'te % 35,9'unu almıştır.

Ihracatta vergi iadesinin ihracatın yapısındaki değişme üzerinde de bir etkisi olduğu söylenebilir. Tablo: VII'den de görüleceği gibi, ihracat içerisinde geleneksel ihraç ürünlerinin yer aldığı tarım kesiminin payı düşmekte, sanayi kesiminin payı ise artmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda ülkenin sektörel yapısındaki temel değişimin bir yansımasıdır.

23) DPT, 1971 Yılı Programı, s., 716.

TABLO: VI

IHRACATTA VERGİ İADESİ

(CARI FİYATLARLA, MİLYON TL.)

Yıllar	Toplam İhracat	Vergi İadesinden Faydalanan İhracat	Toplam (1) İhracata Oranı (%)	Yapılan Vergi İadesi	İade Oranı (%)
1964	3.696.9	103.6	2.8	12.1	11.7
1965	4.173.6	303.4	7.3	29.3	9.7
1966	4.414.6	219.7	5.0	27.5	12.5
1967	4.701.0	253.0	5.4	24.9	9.8
1968	4.467.3	247.8	5.5	57.8	23.3
1969	4.801.5	1.426.5	29.7	208.3	14.6
1970	6.408.5	1.732.8	27.0	289.6	16.7
1971	9.090.9	1.824.8	20.1	385.3	21.1
1972	11.805.8	3.209.7	27.2	718.9	22.4
1973	18.037.4	7.329.8	40.6	1.052.9	14.3
1974	21.197.3	6.479.3	30.6	919.5	14.2
1975	20.075.0	7.401.6	36.9	1.382.8	18.6
1976	30.775.5	14.433.9	46.9	3.117.5	21.0
1977	55.360.0	16.563.0	30.0	3.448.6	20.0
1978		19.734.1	35.6	2.938.3	14.0

Kaynak: 1964-1967 ve 1970-1971 yılları: TÜSİAD, İhracatta Vergi İadesi, Yayın No: 74-12-8, İstanbul, 1974, s., 15-19 Tablo: 9.
 (Oranlar Hesaplanarak) 1968-1969 yılları: DPT, 1971 Yılı Programı, s; 711, Tablo: 473 1975-1978 yılları: ANKA, Günlük Ekonomik Bülten, Ocak 7, 1980, Sayfa: 3.

(1) Vergi İadesinden faydalanan ihracatın toplam ihracata oranı.

TABLO: VII

IHRACATIN BİLEŞİMİ (% OLARAK)

Yıllar	Tarım ve Hayvancılık Sektörü	Sanayi Sektörü	Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	Toplam
1960	74.2	19.6	6.2	100.0
1961	79.1	15.6	5.3	100.0
1962	77.7	18.0	4.3	100.0
1963	77.2	19.9	2.9	100.0
1964	75.8	20.5	3.7	100.0
1965	76.0	19.7	4.3	100.0
1966	77.3	18.0	4.7	100.0
1967	80.5	15.5	4.0	100.0
1968	81.5	13.2	5.3	100.0
1969	75.0	18.5	6.5	100.0
1970	73.5	17.0	7.5	100.0
1971	72.6	21.9	5.5	100.0
1972	68.6	27.4	4.0	100.0
1973	63.2	33.7	3.1	100.0
1974	55.6	39.2	5.2	100.0
1975	56.6	35.9	7.5	100.0
1976	64.0	30.4	5.6	100.0
1977	59.4	33.4	7.2	100.0

Kaynak: Ek Tablo: IV.

ii — SONUÇ VE DEĞERLEME :

1. Teşvik tedbirleri ile ilgili yorum ve değerlendirme yaparken önceden iki noktanın gözönünde tutulmasında yarar vardır :

— Bu tedbirler piyasa ekonomisine dayalı ekonomik sisteme sahip ülkelerde bir iktisat politikası aracıdır ve bütün tartışmalara rağmen uygulanmaktadırlar. Esasen bu tedbirlerle ilgili tartışmalar ekonomik sistem tercihinin kadar uzatılabilir. Bunun için de değerlendirme yaparken, iktisadî sistem ve siyasal tercih'i veri olarak kabul etmek gerekir. Diğer bir ifade ile bu tedbirlerin etkilerini siyasal tercihle zaten belirlenmiş bir piyasa ekonomisi modeli içinde ele alınıp tartışılması gerekir.

— Diğer nokta ise, adı geçen tedbirlerin de diğer iktisat politikası araçları gibi tek başına etkilerinin sınırlı olmasıdır. Ancak diğer politika araçları ile beraber uyumlu olarak kullanılırsa, bir etkisi söz konusu olur. Bu bakımdan bu tedbirlerin etkinliğini değerlendirirken ölçülü ve ihtiyatlı olmak ve bazı sorunları ancak belirli sınırlar içerisinde çözebileceğini bilmek lâzımdır.

2. Teşvik tedbirleri ile ilgili birçok eleştiri yapılmaktadır. Bu eleştirilerin başında vergi teşvik tedbirleri sisteminin bütünü için yapılan ve bu tedbirlerin maliyetlerinin çok yüksek olduğu konusu gelmektedir. Bu maliyetler, hazinenin vergi kaybı, vergi adaletini bozması ve idarî maliyetler şeklinde ortaya çıkmaktadır.

— Gerçekten de vergi teşvik tedbirleri devlet gelirlerinde bir azalmaya yol açar. Üstelik eğer devlet tarafından vergi olarak alınmaktan vazgeçilen fonlar, teşvik fonksiyonunu yerine getirmekte etkin değilse, maliyet daha da yükselir. Dolayısıyla tedbirlerin uygulanması ekonomi açısından kaynak israfına yolaçabilir.

Bu meselenin teorik çözümü için teşvik tedbirlerinin toplam maliyeti ile, sebep oldukları yatırım artışı veya ihracat artışı gibi değerler arasında bir ilişki kurmak gerekir. Sağladığı toplam faydanın, sebep olduğu toplam maliyete eşit olduğu

noktaya kadar bu tedbirlerin uygulanmasına devam etmek gerekir. Bu noktaya tedbirlerin etkinlik sınırı da diyebiliriz. Gerçekten mesele böyle olsaydı, çözümünde kendiliğinden çıkacağı açıktı. Ancak teşvik tedbirlerinin maliyetini tahmin etmek güçtür, fakat faydalarını tahmin etmek imkânsız denecek kadar zordur. Çünkü bu faydalar arasında teşvikten doğan yatırım atmosferi vb. gibi psikolojik faydalarda yer almaktadır.

Esasen, teşvik tedbirlerinin devlet gelirlerinde yol açtığı kayıp, yine bu tedbirlerin etkin kullanılması ile uzun dönemde telafi edilebilir. Çünkü bu tedbirler sonucu yatırımların artması ve ihracatın gelişmesi ile gelir artışları meydana çıkar.

— Vergi teşvik tedbirlerinin vergi adaletini bozucu etkisi de bir maliyet unsurudur. Bu etki iki yönlüdür. Birisi tedbirlerin yüksek gelir gruplarına hitabetmesi, diğeri de devletin azalan geliri dolayısıyla, düşük gelir grupları üzerindeki vergi yükünü artırmasıdır.

Ancak yatırımların geri kalmış bölgelere yapılmasını teşvik etme ve halka açık şirketlere teşvikte öncelik sağlanması gibi amaçları, teşvik tedbirlerinin bu olumsuz yönünü kısmen telafi etmektedir.

— Nihayet özellikle proje bazında yapılan ve takdire dayanan teşvikler oldukça önemli nitelik ve nicelikte personel ve diğer idarî maliyet yüklemektedir.

3. Yatırım İndirimi ve ihracatta vergi iadesinin Türkiye'de uygulaması ile ilgili olarak birçok sorunlar bulunmaktadır.

— Türkiye'de yatırım indiriminin dozu düşüktür. Yatırımcı için önemli bir gelir sağlamamaktadır. Esasen bu husus çeşitli programlarda da belirtilmektedir. Keza bu münasebetle de Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen 933 sayılı kanun ile iade oranı yüzde 80'e çıkarılmış idi. Yatırım indiriminin dozu- nu artırmayı gerekli kılan, yatırımı etkileyen diğer birçok faktörün bulunması ve bunlardan birçoğunun etki derecelerinin yüksek olmasıdır. Gerçekten Türkiye'de Sermaye piyasasının gelişmemiş olması, kredi bulmaktaki güçlükler, dış ticarete ortaya çıkan tıkanıklıklar, iç üretimin yetersizliğinden doğan yatı-

rim malı kılığı, gerekli altyapı yatırımlarının yapılmamış olması, iktisadî istikrarsızlık gibi faktörler yatırımları olumsuz yönde etkilemektedir. Bütün faktörlerin yatırımlar üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkileri gidermek mümkün değilse de, kısmen telafi için yüksek dozda bir indirim gerekli olmaktadır. Yatırımlarda vergi iadesinin yüksek dozda olmasını gerekli kılan bir diğer faktörde, vergi denetiminin yetersizliğidir. Çünkü vergi iadeleri, vergi kaçakçılığı dolayısıyla gayri meşru olarak sağlanan miktarın üstünde bir imkân sağlarsa ancak etkili olabilir.

— Yatırım indiriminin uygulanması için yatırımın kâr getiren bir yatırım olması lâzımdır. Ancak kâr sağlarsa, yatırımın başlangıç maliyetinin bir kısmı vergi matrahından indirilebilir. Bu durum ise yatırım indiriminin etkinliğini azaltmaktadır. Diğer taraftan ise yüksek kâr sağlayan işletmeler lehine bir ayırım yapmaktadır.

— Türkiye’de ihracatta vergi iadesine tabi malların kapsamı giderek genişlemektedir. Bu bakımdan da sistemin yönlendirici etkisinin giderek kaybolduğu yolunda itirazlar gelmektedir. Gerçekten de teşvik tedbirlerinin kapsamının genişlemesi ile yönlendirici fonksiyonları azalır. Ancak ülkemizde vergi iadesine giren malların toplam ihracat içindeki oranı yüzde elli civarındadır. Aynı zamanda mal grupları itibarıyla yapılan iade oranları da farklıdır. Bunun içinde sistemin selektif niteliğini koruduğu söylenebilir. Ayrıca bunda yarar da vardır. Çünkü artık, iç üretim, iç ve dış talep yönünden birçok sorunu olan geleneksel ihraç ürünleri ile darboğazının aşılmıyacağı anlaşılmıştır.

— Ihracatta vergi iadesine dışarıdan da tepkiler gelmektedir. Batı Avrupada vergi iadesi yerine ihraç malları üzerindeki katma değer vergisi kaldırılmaktadır. Türkiye’de ise iade ile vergi yükü arasında direkt bir ilişki kurmak zordur. Buna rağmen Ortak Pazar ülkelerinden, tekstil ve konfeksiyon konusunda gelmiş bulunan tepkilerin temelinde başka nedenler yatmaktadır. Bu ülkeler sözkonusu sektörü uzun süre geliştirmekte olan ülkelere yakışır geleneksel bir sektör olarak görmüşlerdir. Ancak 1970’lerde özellikle Ortak Pazar ülkelerinde, bu sektörde önemli istihdam sorunlarının ortaya çıkması dikkatleri bu sektöre çevirmiştir.

EK TABLO: I

YATIRIMLAR

[1948 Fiyatları ile — Milyon TL.]

Yıllar	Özel Yatırımlar	Kamu Yatırımları	Toplam Yatırımlar
1955	1260	925	2185
1956	1074	940	2014
1957	1087	1032	2119
1958	1211	905	2116
1959	1189	1013	2202
1960	1223	1222	2445
1961	1295	1234	2529
1962	1480	1220	2700
1963	1404	1422	2826
1964	1317	1591	2908
1965	1302	1678	2998
1966	1681	1961	3642
1967	1742	2132	3874
1968	1854	2541	4395
1969	2081	2594	4675
1970	2578	2729	5307
1971	2500	2544	5044
1972	2691	3099	5790
1973	3586	3173	6759
1974	3975	3672	7647
1975	4680	4758	9438
1976	5212	5542	10754
1977	5456	6443	11899

Kaynak: 1955-1972, D.İ.E., Yayın No: 692, 1973-1977, Maliye Bakanlığı, Yıllık Ekonomik Rapor, 1978, Ankara, 1979.

EK TABLO: II**TEŞVİK BELGESİ ALAN PROJELERİN
SEKTÖREL DAĞILIMI****(Toplam Yatırım Olarak — Milyon TL.)**

Yıllar	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	Hizmetler	Toplam
1963-1971	34	862	12.016	433	864	14.244
1972	34	1.419	24.738	171	1.431	27.792
1973	524	1.675	39.011	—	3.504	44.714
1974	395	930	37.574	—	1.842	40.141
1975	1.349	559	30.120	205	13.286	45.519

Kaynak: 1963-1971: Cem Alper «Teşvik Edici Vergi Politikası Olarak Yatırım İndirimi Ve Türkiye'de Uygulaması» A.I.T.I.A. Dergisi, Cilt IV, 1973, Sayı: 2, s., 39 Tablo: IV-7. 1972-1975: DPT, 1977 yılı programı, s., 385 Tablo: 259.

EK TABLO: III**YATIRIMLAR İÇİN VERİLEN TEŞVİK BELGELERİNİN
BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI (MİLYON TL.)**

	1963-1966	1972	1973	1974	1975
Marmara B.	854	10.107	18.215	9.872	13.378
Karadeniz	3	880	2.045	2.316	3.638
Doğu Anadolu	6	1.361	572	1.077	1.581
G. D. Anadolu	2	1.030	822	601	10.564
Akdeniz	247	6.756	8.629	5.142	6.018
Ege	522	4.596	3.947	14.870	3.416
İç Anadolu	78	2.787	5.718	6.263	6.924
Yeri tesbit edilmemiş	—	275	4.394	—	—
Toplam	1.705	27.792	44.714	40.141	45.519

Kaynak: 1962-1966: Cem Alper a.g.m. s., 33. 1972-1975: DPT, 1977 Yılı Programı, s. 386 Tablo: 260.

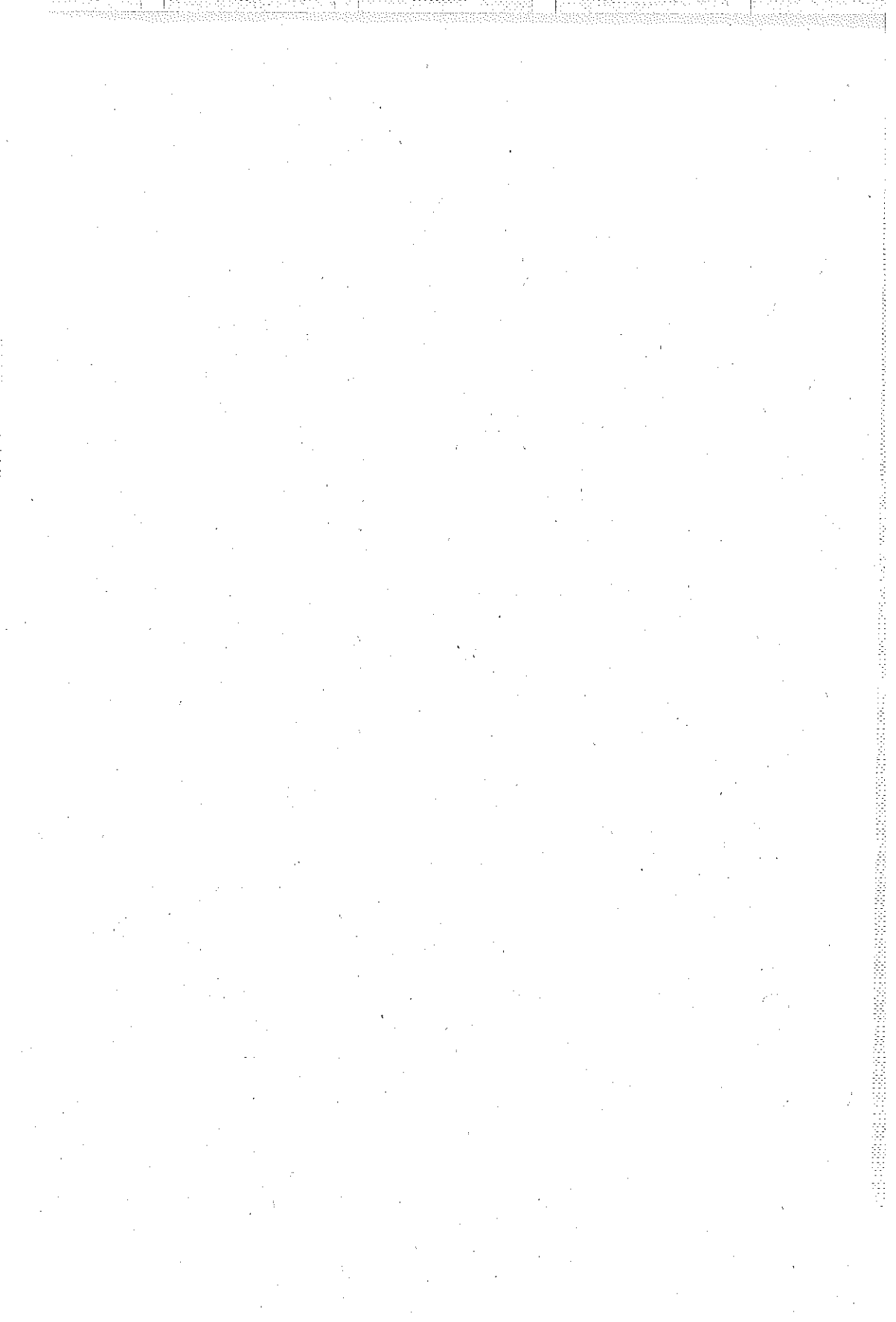
EK TABLO: IV**IHRACATIN BİLEŞİMİ (Milyon dolar)**

Yıllar	Tarım ve Hayvancılık Sektörü	Sanayi Sektörü	Madencilik ve Taşocakçılığı Sektörü	Toplam ihracat
1960	238.0	63.0	19.7	320.7
1961	274.1	54.0	18.6	346.7
1962	296.1	68.6	16.5	381.2
1963	284.2	73.3	10.6	368.1
1964	311.5	84.4	14.9	410.8
1965	351.9	90.8	21.0	463.7
1966	379.0	88.0	23.0	490.0
1967	420.7	81.2	20.8	522.7
1968	405.0	65.0	26.0	496.0
1969	403.0	99.0	35.0	537.0
1970	433.0	100.0	46.0	589.0
1971	491.2	184.4	37.0	767.6
1972	607.4	242.5	35.1	885.0
1973	832.0	443.4	41.7	1.317.1
1974	852.0	601.3	49.0	1.533.2
1975	792.6	502.9	105.6	1.401.1
1976	1.254.4	595.8	110.0	1.960.2
1977	1.041.4	585.8	125.8	1.753.0

Kaynak: DPT, Yıllık Programlarından derlenmiştir, (1960-1962 : 1964 Yılı Programı, s. 310; 1963:1966 P. S., 243, 1964-1965; 1967 P. S., 20; 1966:1968 P. S., 62; 1967:1969 P. S., 42; 1968-1969; 1971 P. s., 33; 1970:1972 P. s., 27; 1971-1973 P. S., 28; 1972-1974 P. S. 48; 1973-1975 P. S., 71; 1974-1975; 1977 P. S., 51; 1976-1977-2978 P. S., 53.

BİBLİYOGRAFYA

- 1 — Cem Alper, «Teşvik Edici Vergi Politikası olarak Yatırım İndirimi ve Türkiye'de Uygulaması», *A.İ.T.İ.A. Dergisi*, Cilt IV, 1973, sayı: 2.
- 2 — Bülent Çaycık, *Vergi Sistemimizde Koruma ve Teşvik Esasları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü Yayın No: 38, İstanbul, 1968.
- 3 — Pierre Fontaneau, *Fiscalite et Investissement*, Presse Universitaires de France, Paris 1972.
- 4 — Sevim Görgün, «İktisadi Gelişme ve Türk Vergi Sistemi», *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseteleri*, Cilt I, Sermet Matbaası, İstanbul 1971.
- 5 — Mehmet Haskırış, «Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi», *Maliye Enstitüsü Konferansları*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 231, 17. seri, İstanbul, 1968.
- 6 — Erhan Işıl, «Teşvik Tedbirleri», *İstanbul Sanayi Odası Dergisi*, Sayı: 89, İstanbul, 1973.
- 7 — Gülten ve Haydar Kazgan, «İktisat Politikası Tedbiri olarak Yatırım İndirimi», *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul, 1962.
- 8 — Maurice Lauré, *Traité de Politique Fiscale*, Paris, 1956.
- 9 — Arif Nemli, *Teşvik Edici Vergi Politikası*, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul, 1969.
- 10 — J. C. Séché, «Les Mesures d'encouragement à l'exportation», *Revue de Science Financières* Tome: LIV, Paris, 1962.
- 11 — İsmail Türk, «Cumhuriyet Döneminde Teşvik Tedbirleri ve Geleceği», *Türkiye'de Sanayileşme ve Sorunları Semineri*, SBF yayını No: 382, Ankara 1974.
- 12 — Özhan Uluatam, *Vergilerin Yatırımlar Üzerindeki Etkisi ve Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikası*, Doçentlik Tezi, Ankara 1969.
- 14 — İGEME, *İhracatta Vergi İadeleri*, Ocak, 1964.
- 15 — Maliye Bakanlığı, *Yıllık Ekonomik Rapor 1978*, Ankara, 1979.
- 16 — TÜSİAD, *İhracatta Vergi İadesi*, Yayın No: 74-12-8, İstanbul, 1974.



ENERJİ VE BÜYÜME

Doç. Dr. Işıl AKBAYGIL
(İ. Ü. İktisat Fakültesi)

Enerji ve ekonomi arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Kısa dönemde, enerji fiyatlarında veya enerjinin üretilmesinde ortaya çıkabilecek ani bir değişme toplam istihdam ve istihdamın bünyesini değiştirebileceği gibi, sert bir enflasyon artışına, ülke içinde ve ülkeler arasında refah dağılımının değişmesine neden olur. Uzun dönemde, enerji fiyatlarındaki veya mevcudiyetindeki değişiklikler ise yeni teknolojik değişikliklerin meydana gelmesine yol açar, uzun dönemdeki refah artışına etki eder.

Bu yazının birinci bölümünde iktisadî büyüme üzerinde enerjinin etkisi üzerine kavramsal bir taslak verilecektir. Bu taslak çerçevesinde şu soru sorulabilir: Ülkede mevcut olan teknoloji değişmeden, enerji fiyatındaki veya mevcudiyetindeki bir değişiklik, toplam çıktı, tüketim ve refah üzerinde ne yönde bir etki yapacaktır. İkinci bölümde ise ülkede mevcut enerji veya ithal edilen enerji türe ve miktarına bağlı olarak nasıl bir teknolojik değişikliğin söz konusu olacağı üzerinde durulacaktır.

Uzun dönemli bir analizde bütün üretim faktörlerinde tam istihdamın devam ettirildiği varsayılacaktır. Kavramsal bazı zorluklara sebep olmamak için enerji taşıyıcıları arasındaki farklar ihmal edilecektir.

Bir çok iktisadî ve politik değişiklikler enerjinin fiyatına veya mevcudiyetine etki edebilir. Örneğin OPEC'in dünya fiyatla-

rında yaptığı değişiklik, nükleer inşaatlar için moratoryum ilanı, ithal edilen enerji için uygulanan kota ve tarifeler, iç fiyat kontrol programı, içerde üretilen enerjiden alınan vergi gibi. Her bir değişiklik ülkede enerjinin kullanılmasına, ekonominin büyümesine etki eder.

Çeşitli iktisadî ve politik değişiklikler arasındaki esas farklılıkları ve benzerlikleri analitik olarak gösteren dört çeşit değişiklik kabul edilebilir: İthal fiyatlarındaki değişiklik, iç maliyet fonksiyonundaki değişiklik, ithal vergisi veya iç üretimden alınan vergi. Bunlardan ilk ikisi ekonomideki enerjinin kaynak maliyet yapısındaki değişikliklerle ilgilidir. Ekonomide meydana gelen diğer iki değişiklik ise enerjinin fiyatındaki yapısal değişmelerle ilgili olup, enerjinin kaynak maliyeti ile alakası yoktur. İthalat tarifesi veya dahili vergi, üreticinin veya tüketicinin karşılaştığı enerji fiyatını değiştirecektir. İthal edilen enerjiyi doğrudan etkileyen ve içeride üretilen enerjiyi doğrudan etkileyen olmak üzere politikalar ikiye ayrılabilir.

Enerjinin Millî Hasıla Üzerindeki Etkisi :

Enerjinin millî hasıla üzerindeki etkisini göstermek için ekonominin üç sektör olarak ele alındığını varsayalım: Enerji ithal eden sektör, içerde enerji üreten sektör ve ekonominin geri kalan kısmı veya diğer bölümü.

Enerji bir aramalıdır. Ekonominin diğer bölümünde meydana gelen çıktı, nihai mal ve aramal olabilir.

Birinci sektör P_1 fiyatından bir miktar (E_1 kadar) enerji ithal etmektedir. P_1 fiyatı enerjiyi ihraç eden kaynakla ödenen fiyatla birlikte ithalat faaliyetinden doğan masrafları da kapsar. Bu enerjiyi elde etmek için net kaynak maliyeti $P_1 E_1$ olacaktır. Bu maliyet, ekonominin diğer bölümünün (EDB) çıktısından düşülmesi gereken kısımdır.

İkinci sektör dahilinde enerji üretmek için ekonominin diğer bölümünün çıktısından kullanmaktadır. E_D birim enerji üretmek

için ekonominin diğer bölümü çıktısından kullanılan miktar $H(E_D)$ olacaktır. Bu dahili enerji üretim için maliyet fonksiyonudur (1).

Ekonomide kullanılan toplam enerji, yurt içinde üretilen enerji ile ithal edilen enerjidir (denklem 2).

Ekonominin bu iki sektörün dışında kalan bölümü (EDB) girdi olarak bir miktar sermaye hizmetleri (K), bir miktar iş gücü hizmetleri (L), ve bir miktar enerji (E) kullanmakta, çıktı olarak (K L ve E'ye bağlı) toplam mal ve hizmetleri üretmektedir. Bu toplam mal ve hizmet miktarı ekonominin brüt çıktısıdır. K, L ve E arasındaki ilişki ve bundan doğan brüt çıktı, ekonomide toplam üretim fonksiyonu $F(K, L, E)$, olarak gösterilebilir. Net ulusal çıktı (Y) ise, brüt çıktı ithalat maliyeti ile iç enerji üretimin çıkarılması ile elde edilir (denklem 1). Zira tarım gereği net ulusal üretim ekonomi içinde üretilen malların toplam değerlerine veya ekonominin bütün sektörlerinin katma değerlerinin toplamına eşittir.

$$Y = F(K, L, E) - H(E_D) - P_I E_I \quad (1)$$

$$E = E_D + E_I \quad (2)$$

$$P_E = \partial F / \partial E = d H / d E_D + T_D \quad (3)$$

$$P_E = \partial F / \partial E = P_I + T_I \quad (4)$$

$$P_K = \partial F / \partial K \quad (5)$$

$$P_L = \partial F / \partial L \quad (6)$$

1) J. L. Sweeney — Energy and Economic Growth Mathematical Modeling of Energy Systems — Advanced Study Institute İstanbul — 1979 may.s.

Rekabet ekonomisinde bir çok marjinal şartlar dikkate alınmalıdır, zira rakip firmalarda kâr mekanizasyonu ile hareket edeceklerinden, enerji fiyatı P_E marjinal verime eşit olacaktır. Rekabet ekonomisinde dahilde enerji arz edenlerin karşılaştıkları fiyat (P_E), üretilen enerjinin marjinal maliyetine eşit olacaktır. Enerjinin arz fiyatı ise enerji fiyatı ile dahilde üretimde alınan vergi toplamına (T_D), eşittir (Denklem 3). Aynı ilişki ithal edilen enerji içinde söylenebilir, yani rekabet piyasasında enerji fiyatları ithalat fiyatı (P_I) ile, ithal edilen enerjiden piyasasında da eşittir (Denklem 4). Ayrıca emek ve sermaye piyasasında da gerekli marjinal şartlar da gözönüne alındığında emek fiyatı P_L ve sermayenin fiyatı P_K da marjinal produktivitelere eşit olacaktır (Denklem 5-6).

Ekonomi bu altı denklemle ele alınırsa; 1 nci denklem net ürün, 2 nci denklem içerde üretilen enerji ile ithal edilen enerji toplamını yani, tüketilen toplam enerjiyi, denklem 3-6 ise rekabet ekonomisindeki marjinallik şartlarını gösterir.

Enerji sistemindeki değişikliklerin net ürün üzerindeki etkisi denklem 2-6 yardımıyla gösterilebilir.

Denklem sistemi ile gösterilen bu analitik yapıda meydana gelecek ufak bazı değişikliklerin net ürün üzerindeki etkisi, denklem 1 ve 2'nin türevlerinin geri kalan diğer denklemleri de yerine konulması ile elde edilir (Denklem 7).

$$\Delta Y = -E_I + \Delta P_I - E_D \delta AC_D + T_I \Delta E_I + T_D \Delta E_D + P_L \Delta L + P_K \Delta K \dots (7)$$

Net üründe meydana gelen değişiklik, emek sermaye ve dahilde enerji üretim ithal edilen enerji, ithal fiyatı ve iç fiyatlarda meydana gelecek değişikliğin ağırlıklı olarak toplanmasından meydana gelmektedir.

Denklem 7'de, iç maliyet fonksiyonundaki değişimleri ortalama maliyet fonksiyonu (δAC_D) ile, dahilde üretilen enerjinin (E_D) çarpımı olarak gösterilmiştir.

rol krizi ile dünyada doğal kaynakların sonsuz olmadığı, özellikle enerji kaynaklarının sınırlı kullanım imkânı sağladığı gerçeğinin yeniden ortaya çıkması ile her ülke için «uygun teknoloji» kavramı da değişmiştir. Böylece, uygun teknoloji sadece ülkenin emek ve sermaye kaynaklarına bağlı olarak sadece emek yoğun teknoloji ve sermaye yoğun teknoloji kriterlerinden hareketle belirlenmemekte, enerji yoğunluğu kriteri de en az diğerleri kadar önem kazanmış olmaktadır (1).

Petrol fiyatının yükselmesiyle, şimdiye dek dünyada uygulanan ve petrole bağlı olan teknolojinin kaynak maliyeti birden bire çok yükseldi. Petrole dayalı teknolojinin kaynak maliyetindeki bu artış Türk ekonomisini de etkiledi. Türk ekonomisinde teknoloji transferi, petrol krizine kadar, yeni makine ve teçhizat ithalatı ile olmakta ve bu makina ve teçhizat da genellikle petrole dayalı bulunmaktaydı.

Makina ithalatı yoluyla teknoloji transfer etme yöntemi kuşkusuz yeni değildir. Fakat bu yöntemin petrol üreten ülkeler için olduğu kadar, gelişmiş ve gelişmekte olan ve petrol üretmeyen ülkeler gibi bir çok ülkenin kalkınma politikaları içindeki önemi, özellikle enerji kaynaklarından yararlanma olanaklarının değişmesiyle son zamanlarda hızla artmaktadır.

Yabancı teknoloji ithalinin emek verimliliğinin artış hızı üzerindeki etkisi ve «ithalat önderliğinde büyüme; politikasının uygulanmasının büyüme üzerindeki etkisini gösteren ampirik çalışmalar yapılmıştır.

İthalatın uyardığı büyüme stratejisi bir yandan teknolojik bakımdan ileri ülkelere yapılan makine ithalatının toplam makina yatırımları içindeki payının büyük olmasını gerektirir, öte yandan bu paya ulaşmada geçiş süresinin uzunluğuna bağlı söz konusu pay da zaman içinde değişebilir.

1) Frances Stewart — Technology and Underdevelopment The Macmillan Press Ltd. London - 1978.

Birinci ihtimal olarak bu pay öyle yavaş yükselebilir ki ihracat her zaman ithalata yetişebilir. Böylece daha hızlı bir büyümeye geçiş ödemeler dengesi koşullarını bozmadan gerçekleşebilir. Fakat bu durumda büyüme artışı daha yavaş olacağı gibi, geçiş süresi de daha uzun olacaktır. Petrol krizinin devam ettiği günümüzde ithalatın uyardığı büyüme stratejisini uygulayan ve petrol üretmeyen ülkeler için bu süre daha da uzun olacağı gibi, daha düşük bir büyüme hızı da söz konusudur.

İkinci ihtimal ise iki aşamada ele alınabilir. İlk aşamada makina ithalatında büyük bir sıçrama olacaktır. Bu ithalat kısmen veya tamamen kredilerle finanse edilebilir ve ilgili krediler, bazı durumlarda, ithal edilen makinalarla üretilen ürünler biçiminde geri ödenebilir ama er veya geç biriken borçlar artışının durması gereken bir noktaya ulaşılır. İlk aşamayı izleyen ikinci aşamada borç ödeninceye kadar yeni makina ve teçhizat ithali çok azalır ve ithalatı aşan ihracat gerekir.

İşte Türkiye'nin 1970'li yıllarda krize girmesi, daha önce transfer ettiği teknoloji gereği, ithal ettiği makina ve teçhizat için yapması gereken ödemenin (ihracatın), petrol fiyatlarındaki yükselme nedeniyle mümkün olmaması ile başladı. Zira hem enerji krizi nedeniyle bu makinalar düşük kapasiteyle çalışıyor ve plânlananın altında ürün elde ediliyor ve hem de bu üründen ihraç edilen bölüm sadece petrol ithalatına yetiyordu.

Bazı iktisatçıların tahminlerine göre, 1974'deki ham petrol fiyatlarındaki artış tüketicileri daha az tüketmeye diğer üreticiler de üretimlerini arttırmaya zorlayarak varil başına fiyatı 10 \$ civarında tutacak hatta bu fiyattan önce üretim artışlarıyla, petrol üreten ülkeler karteli çökecekti (1). Ancak, bugün ulaştığımız varil başına 30 \$ luk fiyat tamamen politik olarak tespit edilmiş bir fiyat olup Marshall'gil monopol fiyatının (2) çok altında

1) Milton Friedman - Newsweek - 4 Mart 1974.

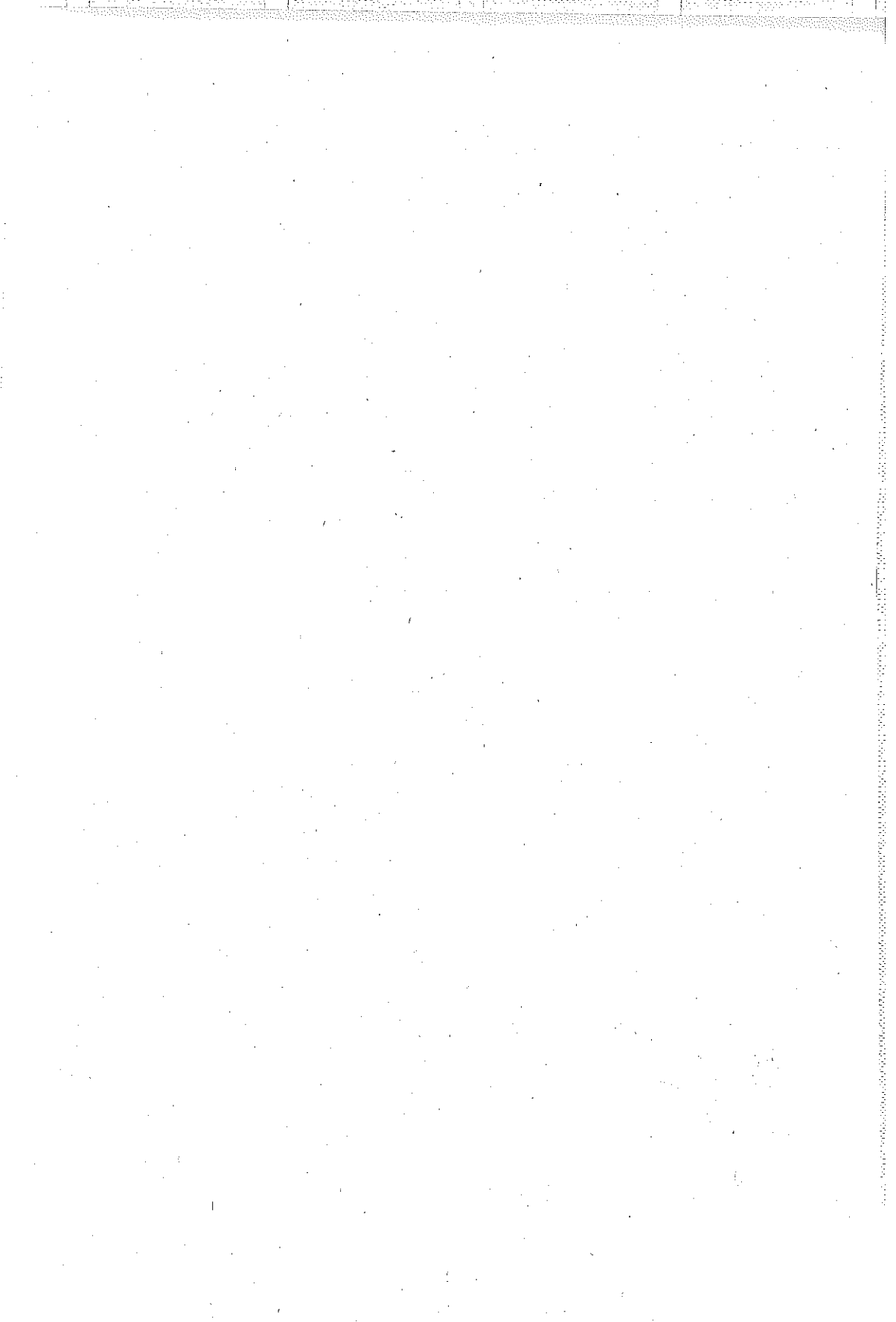
2) Yani, talebin fiyattaki artıştan daha düştüğü ve marjinal getirinin negatifte döndüğü fiyat.

gözükmektedir. Son bir araştırmaya göre (1) ham petrol için monopol fiyatı varil başına 90-100 \$ civarındadır.

Petrol fiyatlarındaki gelişmelerin yukarıda açıklanan monopol fiyatı dikkate alındığında dış ödemeler dengemize ağır bir yük olmakta devam edeceği rahatlıkla söylenebilir.

Bu gelişmeler gözönünde tutularak; — ülkemizde bundan sonra uygulanacak büyüme modellerinde transfer edilen veya üretilen teknolojinin enerji yoğunluğu kriteri emek ve sermaye yoğunluğu kriterinin önünde yer almalı, - gerek mevcut, gerekse ilerideki üretim faaliyeti içerisinde sektörler itibariyle bir enerji tüketime tasnifi yapılmalı, enerji tüketen sektörler ve ürünleri kati piyasa ekonomisi koşullarına tabi tutulmalıdır.

1) Thomas Balogh - L. B. Review Temmuz 1980 No: 37.



KAMU İKTİSADI TEŞBÜSLERİNİN VARLIK NEDENİNİN NEO-KLASİK YAKLAŞIMLA AÇIKLAMASI

Doç. Dr. Türkân ÖNCEL

I.Ü. İktisat Fakültesi Maliye ve
Mali Kanunlar Kürsüsü

GİRİŞ :

Her toplumda, değişik zamanlarda, temel ekonomik kararlar, mevcut düşünce birliğine göre «genel yarar» gerçekleştirilmeye dönük olmaktadır. Doktrinler tarihi ve iktisat teorileri, «genel yarar» (Intérêt général) kavramının daima bir belirsizlik taşıdığını göstermektedir. Nitekim, klâsikler, maksimum kişisel yararların tam rekabet şartlarında mümkün olacağını savunurken, «genel yararların» da tek organizasyon şekli olan tam rekabet piyasasında sağlanacağına birleşirler.

Oysa bu ahenkli teorik yapının, sanayileşme, büyük üretim üniteleri, işsizlik, sefalet ve ciddi ekonomik krizler karşısında genel yararları sağlamaktan uzak kaldığı görülmüştür. Bu durumda Neo-klâsikler liberal iktisadi faaliyetlerin, geleneksel organizasyon şekli içinde çözümlenebilmesi için ekonomik sistemin iyi işlemlerini sağlayacak uygun prensipleri analizlerinde kullanmışlardır. Bu amaçla, Edgewort, A. Marchal, Léon-Walres, V. Pareto gibi yazarlar, piyasa ekonomisi içinde marjinalist fiyat teşekkülü ile ilgili analizleri geliştirmiş ve üreticiler ve tüketicilerin çıkarlarını maksimize ederek, toplumun «Genel yararının» da maksimizasyon şartını oluşturmuşlardır (1).

(1) Claude BERTHOMIEU; La Gestion des Entreprises Nationalisées, PUF., 1970, s. 16.

Klâsik ve neo-klâsiklerin «genel yararı» belirlemede kullandıkları mikro analizlerin yetersiz kaldığı ve kişisel çıkarların toplamının ötesinde çok daha geniş kolektif bir yararın varlığı ortaya çıkmıştır. Bu, toplumun değer yargıları üzerine kurulmuş ekonomi politikasının seçiminde, sosyal refah fonksiyonu şeklinde bir amacı ifade eder.

Bilindiği gibi günümüz ekonomilerinin başlıca dört temel sorunu vardır. Kaynak dağılımında etkinlik ya da optimum kaynak dağılımı, ekonomik denge, ekonomik büyüme ya da kalkınma ve gelir dağılımında adalettir. Dolayısıyla günümüzde bu toplumsal amaç, «refah», «bolluk» gibi oldukça belirsiz kavramlarla ifade edilmek yerine, millî gelirin maksimizasyonu veya ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi gibi objektif kriterlere bağlanmaktadır. Bu amaçların izlenmesinde önemli koşul, ekonomik «rasyonalizasyonun» araştırılmasıdır. Ancak bu da yeterli görülmemekte ve âdil bir gelir bölüşümünün de amaçlar arasında yer alması gerekmektedir. Dinamik bir ekonomide refah devleti anlayışı içinde en âdil bir gelir bölüşümünün gerçekleşmesinde esasadaki sorun üretim yapılarının organizasyonu olmaktadır.

Görülüyor ki, ekonominin veri şartları içinde genel yarar ya da genel çıkar ile aynı olması arzulanan «amaçların» kesinlikle belirlenmesi gereğidir (2). Bu amaç bir defa belirlendikten sonra kararların alınmasında bir kriter olur.

Her şeyden evvel devletin makro kararları alıp, bu kararlara göre ekonomik hayata müdahale ederek onu yönetmesi, plânlaması gerekir. Kamu iktisadi teşebbüslerine de, bu makro kararları uygulaması zorunludur. Böylece analiz çok genel bir amaca ulaştırıldığında, Kamu iktisadi teşebbüsleri ekonomide plânın gerektirdiği bir politika bütünlüğüne uyarak maksimum ekonomik büyümede kamu gücünün elinde aynı amaca yönelmiş önemli bir araç olmaktadır (3).

(2) C. BERTHOMIEU; a.g.e., s. 18.

(3) P. BAUCHET; Propriété Publique et Planification (entreprises publiques non financières), Edition Cujas, 1962, s. 43-44.

Ancak, kamu iktisadi teşebbüslerinin hangi alanlarda, hangi ölçüde üretimde bulunacakları, hangi hedeflerle donatılacakları, bir yerde o toplumun politik tercihleriyle şekillenir. Bununla beraber rejim ister kapitalist veya karma ekonomi düzeni ister sosyalist düzen olsun bu kuruluşlara verilen hedeflerin, genel amaç olan ekonomik kalkınma veya büyümeye ve Sosyal Refah Devleti anlayışına uygun olması gerekmektedir (4).

Bu genel kuralı belirledikten sonra; kamu iktisadi teşebbüslerinin; kamu kesiminin piyasa talebi için mal ve hizmet üreten kuruluşları olduğuna ve ekonomideki sınırlı üretim faktörlerinin bir kısmının bu amaç için kamu mülkiyetinde bulunduğuna işaret etmek gerekir. Uygulamaya bakıldığında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin her ülkenin sosyal, ekonomik, siyasal v.b. şartlarına göre ve tarihi gelişim içinde ortaya çıkmış kuruluşları olduğu görülür ve bu kuruluşlar için ayrı ayrı sıralanabilir nedenler, ekonomideki bir kısım kaynakların kamu mülkiyetinde olmasını teorik olarak açıklamada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, kamu iktisadi teşebbüsleri bir ekonomik sistemin bütünü'nün analizi içinde ele alınabilir. Ancak bu çalışmada; üretim faktörleri mülkiyetinin tamamının ya da önemli bir kısmının devletin elinde bulunduğu, üretim ve dağıtımın devlet eliyle yapıldığı kollektivist ekonomi sistemleri hariç tutulursa kapitalist ekonomilerle ilgili ve sosyo-ekonomik bakış açıları farklı olan ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin varlık nedenini açıklayan üç yaklaşım bulunduğu işaret etmek gerekir: Bunlar sırasıyla neo-klâsik yaklaşım, «global» diyebileceğimiz yaklaşım ve Marksist yaklaşımdır (5). Bu yazıda, sadece Neo-klâsik yaklaşım üzerinde durulmaktadır.

NEO-KLASİK YAKLAŞIM :

Bu yaklaşım Pareto'nun genel denge analizine dayanmakta ve ekonomide kaynakların etkin dağılımı ile ilgilenmektedir.

-
- (4) O.N.U. Rapport du Cycle d'Etudes des Nations Unies sur l'Organisation des Entreprises Publiques, Genève, 26 septembre au 4
- (5) Marie-France L'HERITEAU; Pourquoi des Entreprises Publiques., PUF, 1972, s. 9-12.

Kabul edilen varsayımların başlıcaları şunlardır: Ekonomide tam rekabet koşullarının bulunduğu, ekonominin bütün sektörlerinde fiyatların sosyal marjinal maliyetlere eşit olduğu, dolayısıyla dışsalıkların bulunmadığı, tüketici tercihlerini en rasyonel bir biçimde yaptığı için tüketilen malların marjinal faydasının birbirine oranı, fiyatlarının oranına da eşit olduğu ve gelir dağılımının veri kabul edildiği gibi temel varsayımlardır. Bu yaklaşım gelir dağılımı sorunu ile ilgilenmez ya da diğer bir deyişle kamu teşebbüslerinde özellikle fiyatlama politikaları açısından gelir dağılımının adil olduğu varsayımına dayanır (6).

Bu varsayımlar altında ekonominin Pareto anlamında dengede olması için üretimde ve tüketimde optimumun gerçekleşmiş gerekir.

Üretimde etkinliğe ulaşılması için optimum üretim miktarının ve optimum faktör bileşiminin çözümlenmesi gerekir. Kârını maksimize etmeyi amaçlayan üretici, fiyatı kabullenmek durumunda olduğundan, optimum üretim miktarını, fiyatın marjinal maliyete eşit olduğu noktada saptıyacaktır. Bu üretim miktarındaki optimum faktör bileşimi ise maliyetlerini en düşük yapan bileşim olmalıdır. Bu da, kullanılan üretim faktörlerinin marjinal teknik ikame oranlarının eşitlenmesi ile gerçekleşir. Dolayısıyla bu durumda bir malın üretim miktarını azaltmadan en az diğer bir malın üretim miktarını artırma imkânı yoktur (7). Ekonominin bütünü için üretimde optimuma ulaşılmasında ise, her üretim faktörünün marjinal verimliliğinin birbirine eşit olması aranır.

Tüketimde denge ise tüketim malları arasındaki marjinal ikame oranının bütün tüketiciler için eşit olması ile sağlanır. Bu da tüketici taleplerini belirleyen faktörlere yani, gelire, talep ettiği malların fiyatına, diğer malların fiyatlarına ve nihayet tüketicinin zevklerine bağlı olarak tüketmek istediği mallar arasında seçimini en rasyonel yaptığı varsayımından hareket

(6) M.G. Webb., Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Fiyatlama Politikaları, s. 18.

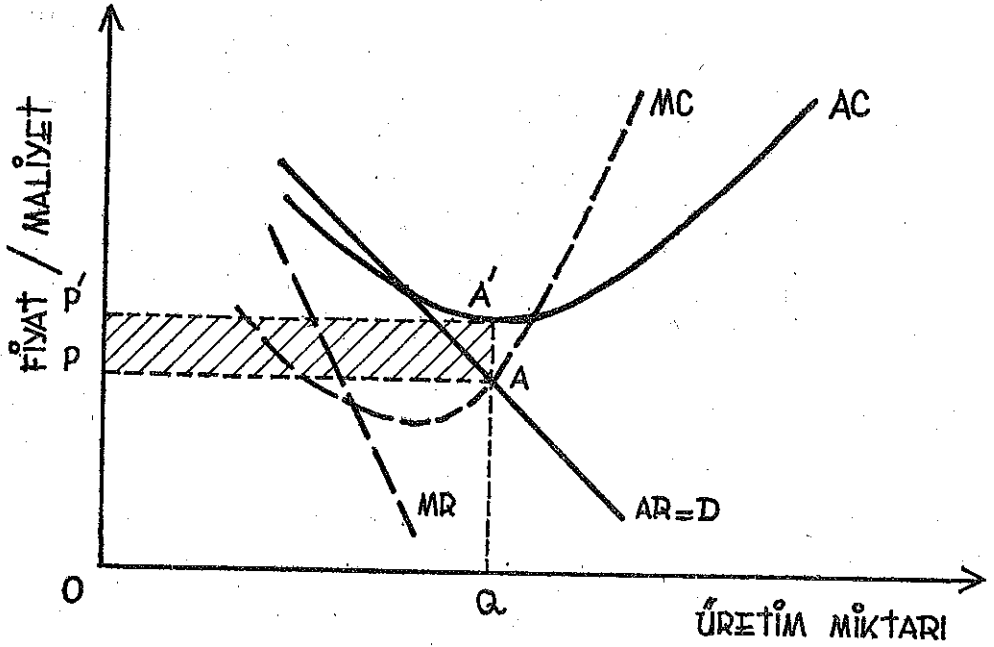
(7) Claude Jesua, a.g.e., s. VIII.

ederek, tüketicinin tükettiği her malın son biriminin kendisine sağladığı faydanın eşitlenmesi ile gerçekleşir. Dolayısıyla genel olarak tüketimde denge, bütün tüketiciler için tüketim malları arasındaki marjinal ikame oranının eşit olması ile gerçekleşir. Üretim faktörleri ve tüketim malları piyasasında tam rekabet şartları bulunduğu takdirde, üretim marjinal maliyetlerin piyasa denge fiyatına eşit olduğu noktaya kadar geliştirilecektir. Yukarıda belirtilen koşullar içinde üretimde ve tüketimde etkinlik gerçekleştiği takdirde ekonominin genel dengesi açısından kaynakların etkin dağılımı sağlanmış ve ekonomide etkinlik gerçekleştirilmiş olur. Buna Pareto optimumu denilmektedir. Bu noktadan hareketle ekonomik refah ise; bir toplumda kişilerden en az birinin refahını azaltmadan diğer birinin refahını artırma imkânı yoksa o toplumda refah optimumdur, şeklinde tanımlanmaktadır ve neo-klâsik yaklaşımda «genel fayda» kişilerin çıkarlarının toplamına eşittir.

Dolayısıyla bu yaklaşımda devlet anlayışı bireycidir. Kolektif bir kararın elde edilmesi, aynı benzer amacı izleyen kişilerin kararlarının bir araya gelmesi anlamındadır (8). Devlet bu kararların dışında ayrı otonom bir varlık değildir. Bu anlayış içinde, devletin bir kısım üretim araçlarının sahibi olması ve onları kullanması üretim tekniklerinin özelliği ile açıklanmaktadır. Bu da özellikle «tabii tekel» durumunda görülür.

Tabii tekelde firmanın optimum üretim kapasitesi piyasa talebine göre daha geniştir. Gerek üretim tekniği gerekse dağıtım açısından büyük ölçekli bir organizasyonu gerektirir. Tabii tekel halinde faaliyette bulunan firmaların diğer belirgin özelliği ise azalan maliyetlerle çalışan üretim kolları olması ve marjinal maliyetlerin devamlı olarak ortalama maliyetlerin altında seyretmesidir. Azalan maliyetlerin nedeni ise yapılan yatırım içinde sabit sermayenin ağırlığı ve üretim kapasitesi ile ilgili teknik bir konudur. Kapasite sınırına kadar üretim arttıkça sabit masrafların, her üretim birimine isabet eden payı git- tikçe azalır. Ayrıca dinamik bir analiz içinde teknolojik gelişme-

(8) Alain Barrère, Institutions Financières, Dalloz, 1972, s. 57.



Şekil: 1

ler de daha düşük ortalama maliyetlerle üretimin gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Kurala göre etkin kaynak dağılımını gerçekleştirecek fiyat $MC = AR$ olduğundan, bu fiyat düzeyinde üretim miktarı Q 'dur. Bu durumda ortalama maliyetler devamlı olarak marjinal maliyetlerin üstündedir. Dolayısıyla fiyat, ortalama maliyetlerin altında kaldığından, ortalama maliyetlerle ortalama gelir arasındaki farkı temsil eden taraflı dörtgenin ($A'P'PA$) alanı kadar zarara, teşebbüsün katlanması gerekecektir. Bunun dışındaki her durum kaynakları optimum kullanımdan saptırır. (Gelir dağılımının veri alındığı, ekonominin diğer kesimlerinde normal piyasa mekanizmasının işlediği, dışsallıkların olmadığı vb. varsayımlar altında). Kullanılan kaynakların bu alandan çekilip diğer faaliyet kollarında kullanılması ise toplam üretimi arttırmaz. Ekonomik optimum için kamu iktisadî teşebbüslerinin uğradığı bu zararın üretim ve tüketimin yapısını deği-

tirmeyen tarafsız vergilerle karşılanması savunulmuştur (9).

Bu üretim alanlarının özel kesime bırakılması halinde ise kaynakların etkin kullanımını bozan diğer bir durumla karşılaşılır. Kâr maksimizasyonu peşinde koşan üretici devamlı zararlarla üretime devam edemeyeceğinden marjinal maliyete uygun fiyatlama kuralını bozup kârını maksimize edecek (MC-MR) fiyatı uygulayacaktır. Dolayısıyla üretim miktarında kısılma ve fiyatlarda yükselme ile karşılaşılacaktır.

Ekonomi genel dengede iken tabii tekel nedeniyle ortaya çıkacak etkin kaynak dağılımını bozucu bu tür davranışlara engel olmak için Kamu iktisadi teşebbüsleri ile üretimde bulunarak, Neo-klâsik yaklaşım başlıca iki soruna çözüm getirmektedir: Kamu sektörünün sınırının çizilmesi ve optimum kaynak dağılımını sağlayacak bir fiyat sistemi.

Kamu sektörünün sınırını belirlemek için M. Allais; her ekonomide, üretim şartlarına göre, tamamen, farklı yapıda iki ekonomik sektörün ayırd edilebileceğini ifade eder. Bunlar, artan maliyetli sektör (secteur différencié, farklılaşmış sektör) ve azalan maliyetli sektörlerdir. (Secteur non différencié) farklılaşmamış sektör.

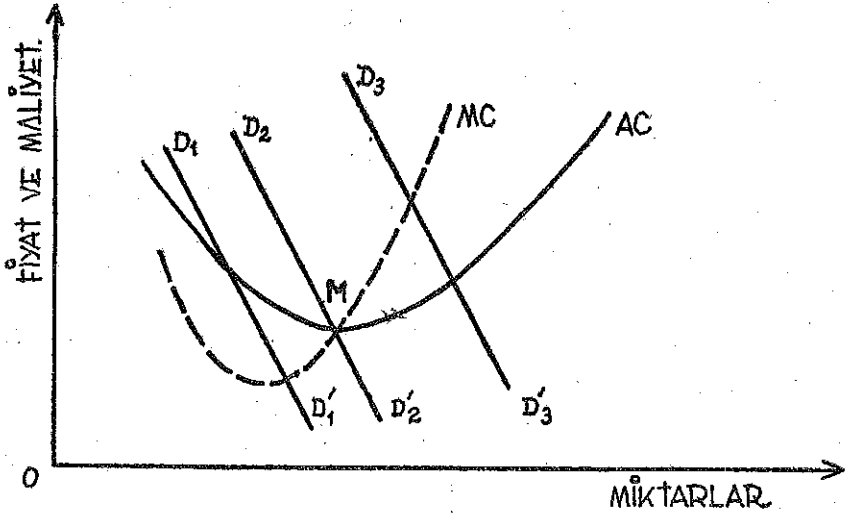
İlk sektör; hemen hemen aynı büyüklükte benzer teşebbüslerin yan yana bulunduğu optimum üretim tekniğini kullanan, dolayısıyla fiziksel olarak optimum üretimi gerçekleştiren endüstrilerin bütünüdür. Örnek olarak, demir çelik sanayii gösterilebilir. Günümüzde mevcut en iyi teknik imkânlar kullanılarak hangi sayıda yüksek fırının tam kapasite kullanılması ile ne miktarda dökme demir elde edileceği belirlidir. Normal olarak bu sektörde optimumu, kişilerin serbest seçimi ve teşebbüslerin serbest rekabeti sağlar.

İkinci sektörde ise üretim, optimum üretim tekniğini kullanan tek bir teşebbüsce tekel halinde yürütülmektedir. Büyük bir kentin su ya da havagazı dağıtım şebekesi örnek olarak

(93) P. W. Reed, a.g.e., s. 20.
P. Bauchet., a.g.e., s. 87.

gösterilebilir (10). Maksimum sosyal randımana ulaşılabilmesi için bu teşebbüsün kamu ekonomisi alanına alınması gerekli görülebilir. Ve üretimde kamu sektörünün sınırını, tekel durumdaki bu farklılaşmamış sektör, «secteur non différencié» ya da azalan maliyetli sektör çizmektedir.

Böylece, «tabii tekel» kavramı, artan randımanlı endüstriler kavramı ile bağıntılı olarak genelleştirilebilir. Burada, üretimi sıfırdan sonsuza kadar değişen, mutlak teknik bir özelliği olan endüstrilerden çok bunların belli bir piyasa boyutu ile bağıntılı bir safhası sözkonusudur. Şu halde, veri maliyet fonksiyonları için teşebbüslerin iki sektörden hangisine ait olacağına kriterini belirlemede, talep şartları önemli rol oynamaktadır.



Şekil: 2

Bu durum yukardaki diyagramda izlenebilir (11).

Talep eğrisi D_3 D'_3 , bu endüstri kolunda ortalama maliyet eğrisi ile marjinal maliyet eğrisinin kesiştiği (M) noktasının sağında bulunuyorsa, bu alan azalan randımanların bulunduğu bir

(10) Elizabeth Vessillier, *Economie Publique*, MASSON, Paris, New-York, Barcelone, Milan, 1977, s. 147.

(11) Marie-France L'HERITEAU, a.g.e., s. 16-17.

faaliyet koludur. Serbest rekabet şartları altında burada pek çok firma faaliyette bulunmakta ve fiyatlar, normal kârı da kapsıyan maliyetleri karşılamakta ve optimum üretim gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu üretim alanlarında devletin kamu iktisadi teşebbüsleri ile üretimde bulunması gerekmez. Özel teşebbüs bu alanda üretim yapabilir.

$D_2 D'_2$ talep fonksiyonu, M denge noktasından geçiyorsa ve burada faaliyette bulunan tek bir teşebbüs olduğu takdirde bu teşebbüsün ihtiyatla kamu sektörüne alınması gerekir (Millileştirilmesi). Çünkü talebin artabileceği ve bu teşebbüsün azalan randımanlarla çalışan alana girebileceği ihtimali gözden uzak tutulmamalıdır. Marjinal gelir marjinal maliyeti aşarsa firmanın kâr maksimizasyonuna giderek aşırı kârlar elde etme olanağı artar. Ekonomik optimumu sağlamak içinse bu sektörde aşırı kârlara gidilmesi engellenmelidir.

Nihayet $D_1 D'_1$ talep eğrisi, maliyet eğrilerini M noktasının solunda kesiyorsa artan randımanlarla üretimde bulunan tekel halindeki bir teşebbüsün varlığı kaçınılmaz olur. Ve bu teşebbüsün kamu iktisadi teşebbüsü olarak organize edilmesi zorunludur. Çünkü, bu teşebbüs, ortalama maliyetlerinin üstünde bir fiyat uygulayarak maksimum kazanç sağlama yoluna gidebilir, gitmediği takdirde ise devamlı zararlarla karşılaşacaktır. Oysa Neo-klâsik yaklaşıma göre Pareto optimumunu gerçekleştirmek için fiyatın marjinal maliyete göre saptanması gerektiğinden devamlı zararlarda kaçınılmaz olur. Özel firmalar devamlı zararla çalışamayacağına göre bu alanda üretimin kamu iktisadi teşebbüslerince üstlenilmesi uygun görülmektedir. Bu iki durumda da optimumu sağlayacak üretim miktarını gerçekleştirmek için devlet müdahale etmek zorundadır. Dolayısıyla bu yaklaşımda bir teşebbüsün hangi sektöre ait olacağını talep eğrisinin durumu ile maliyet eğrileri birlikte belirlemede ve kamu sektörünün sınırı bunların durumuna göre çizilebilmektedir. Böylece Neo-Klâsik yaklaşım, özellikle tabii tekellerin sık sık görüldüğü, yoğun sermaye gerektiren enerji ve ulaştırma sektörlerinde kamu teşebbüslerinin varlık nedenini bu mantık içinde açıklamaktadır.

Yukarıda; Neo-klâsik yaklaşımın kamu iktisadi teşebbüslerinin varlık nedenini açıklarken iki soruna çözüm getirdiğine değinmiştik. Bunlardan ilki kamu sektörünün sınırını çizmek, diğeri de optimumu sağlayacak uygun fiyat sisteminin araştırılması idi. Bu ikinci sorun doğrudan doğruya birincisi ile ilgilidir. Ve ekonomide optimum kaynak kullanımını sağlayacak, marjinal maliyetlere eşit fiyat uygulamasıdır. Dolayısıyla ortalama maliyete fiyatlandırma dahil, her türlü fiyat, ekonomik optimum teorisinin dışında kalır.

Kamu iktisadi teşebbüslerinin varlık nedenini araştıran Neo-klâsik yaklaşımın en olumlu yönü; kamu sektörünü, ekonominin bütününün işleyişi içine bağlantılı ve sıkı bir şekilde oturtmasıdır. Ekonomilerde gözlenen olaylar karşılaştırıldığı zaman kamu iktisadi teşebbüslerinin, üretimde buldukları alanlar arasında; özellikle sabit sermayenin yoğun olduğu ve azalan maliyetli endüstrilerin önem taşıdığı görülmektedir.

Bununla beraber, yaklaşımda bazı noktalar cevapsız kalmaktadır. Örneğin Bankalar ve Sosyal Sigortalar gibi Malî Kamu iktisadi teşebbüslerinin ve devlet iştiraklerinde olduğu gibi karma teşebbüslerin varlığı bu yaklaşımda açıklanamaz. Ayrıca teorisyenlerce değerlendirilmiş mallar «Merit wants» (12) kavramı olarak ifade edilen sağlık, eğitim gibi dışsallığı olan bazı hizmetlerin üretimlerini devletin üstlenmesinin nedeni de, bu malların sadece teknik sebeplerle (azalan maliyetler gibi) piyasa mantığından uzaklaşması değildir.

(12) R. Musgrave, Mc Graw-Hill Company, INC New-York, Toronto, London, 1959, s. 12-13.

I — Genel Maliye Teorisi ve Tatbiki

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
31	A. Memduh Yaşa	Müşterek Piyasa ve Doğurduğu Mali Meseleler	III	141 — 152
39	Ahmet Kılıçbay	İktisat İlminin Gelişmesi Karşısında Maliye Politikasının Aldığı İstikamet	IV	59 — 64
65	Ahmet Zühtü İşıl	Mali Politika İmkânlarının Gerçekleşebilme Hudutları	VI	83 — 98
80	Halil Nadaroğlu	Teoride ve Pratikte Parafiskalite	VII	129 — 156
96	Kemal Tosun	Devlet Maliyesinde Reorganizasyon ve Rasyonalizasyon Problemi	VIII	199 — 219
97	Gıyas Akdeniz	Türkiye'deki Devlet Fonksiyonlarının Gelişme Seyri ve Devlet Faaliyetlerinin Finansmanında Bazı Problemler	IX	1 — 18
97	Gaston Leduc	Resmî Dili Fransızca Olan Afrika Devletlerinde Maliyenin Durumu Hakkında Bazı Mütalâalar	XI	95 — 104
134a	P. L. Réynaud	İktisadî Psikolojî ve Maliye	XII	19 — 26
138	İliban Onur	Gelir Vergisinde Mürerakkilik		
145a	Paul Senf	Batı Almanya'ya Maliye Politikasının Problemleri	XII	19 — 32
169a	G. Schmölders	Mali Psikolojî	XV	11 — 18
265	İzzettin Önder	Pereto Dengeleri Açısından Bölünmezlik ve Dışsallık Kavramları	XXIII	1 — 13
275	Salih Turhan	Vergileme ve İktisadî Büyüme	XXIII	249 — 264
276	Salih Turhan	Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı	XXIII	265 — 279

II — Devlet Gelirleri, Vergi Politikası

Sıra No, su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
2	Memduh Yaşa	Türk Gelir Vergisine Müteallik Bazı Meseleler	I	9 — 21
3	M. O. Dikmen	Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları	I	23 — 39
4	B.N. Feyzioğlu	Muamele Vergisi, Gelir Vergisinin Yerini Tutabilir mi?	I	83 — 91
7	Besim Üstünel	Gelir ve Servet Vergilerinin İktisadî Tesirleri	I	41 — 57
10	Basri Bora	Kıymet Esasına İstînad Eden Yeni Gümrük Tarifemiz	I	127 — 153
11	Recep Turgay	Türkiye'de Gelir Vergisi Tatbikatı	I	113 — 123
15	M. O. Dikmen	Asgarî Geçim Haddi Üzerinde Düşünceler	II	41 — 64
16	A. Memduh Yaşa	Muamele Vergilerinde Teklif Safhası	II	65 — 80
22	M. N. Anıl	Müttekâmil Bir Gümrük Sistemine Olan İhtiyacımız	II	159 — 185
24	Mehmet Akmansu	Gümrük Tarifelerinde İndirim Sağlamak Konusunda Milletlerarası Çalışmalar ve 1956 Tarife Müzakeresi	II	203 — 213
26	Sabahattin Teoman	1957 Mali Yılında Yürürlüğe Giren Vergi ve Mükellefiyetlerin Hakkında Açıklamalar	III	25 — 49
28	M. O. Dikmen	Mütehavvil Gelirler ve Yıllık Vergileme Devresi	III	73 — 102
37	Esat Tekeli	Vergi Politikaları ve Türkiye'de Vergi Politikası	IV	1 — 11
41	Ralp Turvey	İktisatçı Görüşü İle Vergileme	IV	87 — 91
45	B. Keyder	Zirai Sektörde Vergilendirme	IV	157 — 171
46	K. Kulutoğlu	Vergiye Karşı Tipik Bir Reaksiyon: Poujade Hareketi	IV	173 — 197
47	Süleyman Barda	Enflasyon ve Vergi Politikası	IV	199 — 226
49	M. O. Dikmen	Zirai Kazançların Vergilendirilmesi, Sâbit Ortalama ve Zarar Nakli	IV	1 — 21

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
53	Recep Turgay	Türkiye'de Zirai Kazançlar Nasıl Vergilendirilmelidir?	V	87 — 114
58	S. Tuncer	İktisadi Kalkınma ve Amme Varidatı	V	175 — 204
62	Mesut Erez	Devlet Yatırımları ve Fevkalâde Kazançların Vergilendirilmesi	VI	23 — 32
64	Gülten Kazgan	Geri Kalmış Memleketlerde Kapital Birikimi ve Vergi Politikası	VI	67 — 82
66	Gıyas Akdeniz	Türkiye'de Yatırımlar ve Vergi Politikası	VI	99 — 106
69	Haydar Kazgan	İtalyan Vergi Sisteminde Yatırım İndirimi	VI	215 — 138
69	Selâhattin Tuncer	Türkiye'de Amme Varidatının Durumu ve Meseleleri	VI	139 — 168
71	M. Zeki Kuruca	Yatırım İndirimi ve Maliye Politikası	VI	169 — 188
72	Mükerrerem Hiç	Revalüasyon Kavramı ve Revalüasyonun Vergi Adaleti Üzerindeki Akisleri	VI	189 — 200
74	Mübin Başar	Gelir Vergisi	VII	9 — 20
77	Kenan Bulutoğlu	Türk Vergi Sisteminde Reform Meselesi	VII	67 — 101
83	Nuri Karacan	Monopol Halinde Verginin İn'ikâsı	VII	197 — 219
84	A. Başar Kafaoğlu	Kalkınmanın Sosyal Açısı ve Vergi Reformu Komisyonu Raporu	VII	221 — 236
93	Nuri Karacan	Vasıtalı - Vasıtasız Vergiler ve Fiyatlar Genel Seviyesi	VIII	143 — 160
84	Sevim Görgün	Tarım Sektörünün Vergilendirilmesi ve Arazi Vergileri	VIII	161 — 168
101	Selâhattin Tuncer	Yaşayan Servet Vergilerinden Örnekler	IX	55 — 85
102	Nezih H. Neyzi	Petrol Sanayisinde Vergi ve Finansman Meseleleri	IX	85 — 110
106	Haydar Kazgan	Ücret Artışları, Vergi Tesiri ve Servet Teşekkülü	IX	161 — 170
116	Arif Nemli	Hızlandırılmış Amortisman ve Yatırım İndirimi	X	119 — 141
117	Sadullah Aygün	İhracatta Vergi İadesinin Özellikleri	X	143 — 151

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
122	Beyzan Keyder	Sabit Kıymetlerin Revalüasyonu	XI	21 — 33
128	Halil Şahin	İhracatta Vergi İadesi	XI	106 — 143
131	Zeki Kuruca	Türk Vergi Sisteminde Asgari Vergilendirme Usulleri, «Asgari Mükellefiyet Sistemi»	XI	163 — 196
133	Hakkı Musaballı	Çağdaş Gider Vergileri	XII	1 — 8
136a	Gaston Leduc	Gelişme Yolundaki Memleketlerde Ziraî Vergileme	XII	49 — 56
137	Vural Ergun	Servet Bilidrimi ve Türkiye'deki Uygulaması	XIII	57 — 86
141	İlhan Özer	Devlet Alacaklarının Tahsil	XII	129 — 145
143	F. Ervardar	Vergi Tatbikatımıza Ait Bazı Problemler	XII	157 — 170
150	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi Politikası	XIII	95 — 133
151	Halil Şahin	Sovyetler Birliği Vergi Sistemi	XIII	135 — 144
152	Mustafa Yuluğ	Anonim Şirketlerin Dağıtılmayan Kârları	XIII	145 — 157
156	Arif Nemli	Fransız Plânlamasının Hukukî ve Malî Yönleri	XIII	233 — 261
157a	C. A. Colliard	Türkiye'de Tarım Kesiminde Vergi Yüğü	XIV	21 — 37
162	Mustafa Yuluğ	İtalya'da Tarım Vergileri Sistemi	XIV	163 — 174
171a	Ugo Sorbi	Tarım Kazançlarının Vergilendirilmesindeki Son Gelişmeler	XV	21 — 37
174	Orhan Gürelli	Vergi Yükünün Gerçek ve Tüzel Kişiler Bakımından Dağılışı	XV	113 — 132
176	Tacettin Güven	İhracatta Vergi İadesi Rejimi	XV	213 — 236
171a	Tadao Yamaguchi	1945'den Sonra Japonya'da İktisadî ve Sosyal Kalkınma ile İlişkin Takip Edilen Maliye Politikası	XVI	23 — 42
183a	Ugo Sorbi	Anahatlarıyla İtalya'da Vergi Reformu	XVI	79 — 86
195a	C. Lowell Harriss	Enflasyon Kontrolünde Amme Maliyesinin Kullanılması	XVI	111 — 125
189a	Richard Kerschagl	Avusturya Cumhuriyetinin Malî Anayasası ve Vergi Sistemi	XVI	195 — 211

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
191a	V. N. Bandera	Yardım Alan Ülkeler Tarafından Sağlanan Vergi Kolaylıkları ve Dış Yatırımcıların Uyarılması	XVI	245 — 260
194a	Fuat Andıç	Gelir Dağılımının Pratik Bazı Yönleri ve Yeniden Dağılımı	XVII	49 — 60
195a	Carl S. Shoup	A.E.T. nin Alt. Üyesi Arasında Vergi Ahenkleştirilmesi İhtiyacı ve Geleceği		
201	Kotaro Ikeda	1930 Seneleri Başkangıcında Japon Maliye Politikası — Japon Maliye Politikası Tarihinde Bir Dönüm Noktası —	XVII	191 — 200
202	Mehmet Haskırış	Gelir ve Kurumlar Vergilerinde Yatırım İndirimi	XVII	201 — 224
203a	C. Lowel Harriss	Vergi Politikasının Hedefleri: Gayelere Bakış	XVII	245 — 255
205	Carl S. Shoup	Avrupa Ekonomik Topluluğunun Gelecekteki Yeni Ülkeleri Açısından Vergi Ahenkleştirmesi	XIX	45 — 59
209a	Cesare Cosciani	Katma Değer Vergisi	XVIII	135 — 153
201	Zeki Kuruca	Kalkınmaya Uygun Vergi İdaresi	XVIII	155 — 186
218	Gıyas Akdeniz	Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti	XVIII	15 — 28
219a	Fritz Neumark	İktisadî Gelişme, İktisadî İstikrar ve Maliyâ Politikası	XIX	83 — 101
220	Hayri Öncel	Maliye Politika	XIX	103 — 122
221a	Harley H. Hinrichs	Oyun Teorisi ve Rasyonel Vergi Kaçakçısı	XIX	133 — 143
223a	Mirosław Orłowski	Polonya Mali Sistemi: Millî Ekonominin Sevk ve idaresi	XIX	177 — 182
224	İlhan Özer	Gider Vergileri Reformu	XIX	183 — 223
226	Yücel Edil	Vergi Strüktürlerinin Uluslararası Rekabete Etkileri	XIX	265 — 299
229a	C. Lowel Harriss	Toprağın Vergilendirilmesi ve İktisadî Gelişme	XX	21 — 37
230	Turhan Tükenmez	Sermaye Şirketlerinin Dağıtılmayan Kazançları ve Hissedarların Vergilendirilmesi	XX	39 — 64
232	İlhan Özer	Devlet Gelirlerinde Gelişmeler	XX	89 — 107
235a	Hideo Nakamura	Japon Vergi Sisteminin Dış Veçhesi	XX	211 — 244

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
236	Hayri Öncel	Türkiye'de Tekel Rejiminin Re. formu	XX	245 — 270
237	M. Yahya İslamoğlu	Türkiye'de Gelir Vergileri Sistemi ve Geleceği	XX	271 — 309
238	Numan Özsoy	Türkiye'de Yabancı Sermayeye İlişkin Mali Meseleler	XX	311 — 342
242	Gıyas Akdeniz	Finansman Kanunu ve Düşündürdükleri	XXI	15 — 39
244	İlhan Özer	Ekonomik Gelişme Dönemleri İçinde Vergi Bünyesinde Değişmeler	XXI	87 — 111
245	Mehmet Bahram	İşletme Vergisi ve Tatbikatı	XXI	113 — 133
246	Cengiz Altuğ	Gayrimenkullerin Vergilendirilmesi	XXI	139 — 161
247	Bahri Kandaş	Finansman Kanunu ve Uygulama Sonuçları	XXI	163 — 183
248	Turhan Tükenmez	Net Servet Vergisi	XXI	185 — 209
249a	Wolfgang Juretzek	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Muamele Vergilerinin Harmonizasyonu	XX	219 — 224
250a	Wolfgang Juretzek	Federal Almanya'da Katma Değer Vergisi - Sistem ve Tecrübeler	XXII	107 — 126
256	Turhan Tükenmez	Türk Deniz Ticaret Politikasının Ekonomik ve Mali Yönden Değerlendirilmesi	XXI	251 — 275
159	Fehamettin Ervardar	Niçin ve Nasıl Bir Vergi Reformu Gereklidir?	XXII	127 — 142
263a	Pietro Nasini	Avrupa Ekonomik Topluluğunda Vergi Ahenkleştirilmesi	XXII	299 — 333
264a	Douglas Dosser	Vergi Ahenkleştirilmesinin Teorik Yönleri	XXII	363 — 384
269	Turhan Yazgan	Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Gelir Dağılımına Etkisi	XXIII	75 — 96
274	Yenal Öncel	Katma Değer Vergisi ve Uygulama Esasları	XXIII	227 — 247
277	Cemil Kıvanç	Tarımın Vergilendirilmesinde Kooperatif İşletmeler	XXIV	10 — 38
278	Sait Dilik	Sosyal Güvenliğin Finansman Kaynaklarında Yansıma Olayı	XXIV	1 — 9

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
281	Nihat Falay	Emlak Vergisinin Analizi	XXIV	69 — 82
284	Hüsamettin Kılıç	Katma Değer Vergisi	XXIV	131 — 186
285	Mehmet Pamak	Sosyal Adalet Açısından Türk Gelir Vergisinde Enaz Geçim İndirimi, Müterakkiklik ve Ayırma Prensibi	XXIV	187 — 229
292	Arif Nemli	Genel Gider Vergisi	XXV	249 — 272
293	Arif Nemli	Kapital Kazançları Vergisi	XXVI	1 — 35
294	İzzettin Önder	Japonya'da ve Türkiye'de Vergi Sistemlerinin Gelişimi	XXVI	1 — 35
295	İzzettin Önder	Development Of The Taxation Systems in Japan and Turkey	XXVI	37 — 73
297	S. Yenal Öncel	Katma Değer Vergisinin Teorik Esası ve Türkiye'de Uygulanma İmkânları	XXVI	89 — 127
III — Devlet Masrafları				
26	Selâhattin Tuncer	İktisadi Kalkınma ve Masraf Politikası	III	1 — 24
50	Memduh Yaşa	Devlet Faaliyetinin ve Âmmeye Masraflarının Optimal Seviyesi	V	23 — 34
86	M. N. Kodamanoğlu	Nüfus Yapımız Açısından Eğitim Sistemimiz ve Malî Meseleleri	VIII	15 — 32
103	N. Tanyolaç	İlmî ve Teknik Araştırmaların Finansmanı	XVII	151 — 161
199a	Barry N. Siegel	Âmme Masrafları ve İktisadî Büyüme Hakkında Bazı Teorik Düşünceler	IX	111 — 128
207a	C. Lowell Harriss	Kamu Harcamaları ile İlgili Bazı İktisadî Meseleler	XVIII	59 — 68
252	Zekî Kuruca	Türkiye'de Nüfus Artışı ve Kamu Harcamaları	XXI	307 — 320
96	Esfender Korkmaz	Yüksek Öğretimde Maliyelerin Tahmin Yöntemi	XXI	75 — 88
IV — Bütçe ve Bütçe Politikası				
1	Aydın Yalçın	Bütçe ve İktisat Politikamız	I	1 — 8
18	B. N. Feyzioğlu	Bütçe Birliği ve Konsolide Bütçe Hesapları	II	101 — 116
29	B. N. Feyzioğlu	Bütçe ve İktisadî Pîân	III	103 — 126
35	Esat Tekeli	Türkiye'de İlk Bütçe	III	207 — 211

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
57a	Rudolf Stucken	Federal Almanya Cumhuriyeti- nin Bütçe ve Bütçe Politikası	V	163 — 173
63	Kenan Bulutoğlu	Ağustos Devaluation'u, Dış Ti- caret Açığı ve Bütçe Politikası	VII	33 — 66
89	İsmail Türk	Türkiye'de Bütçe Reformuna Ni- çin İhtiyaç Vardır? Türkiye'de Bütçe Reformu Nasıl Olmalı- dır?	VIII	63 — 90
91	Selâhaddin Tuncer	Türkiye'de Varidat Bütçesi Tah- minleri ile Millî Gelir Arasın- daki Münasebetler	VIII	109 — 128
106	Bedi N. Feyzioğlu	Bütçedeki Genellik (Umumi- yet) Prensibi	XI	145 — 159
115	Selâhaddin Tuncer	Yeni Anayasaya Göre Bütçenin Tasdiki ve Bu Sistemin Ten- kidi	X	101 — 118
119	B. N. Feyzioğlu	Muhasebeî Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerine Düşünceler	X	163 — 175
144	Yenal Öncel	Türkiye'nin 1966 ve Daha Önce- ki Yıllara Ait Bütçeleri ve Tatbikatı (Mukayeseli Analiz)	XII	171 — 182
159a	Paul Senf	Bütçe Açık ve Fazlaları, Maliye Politikasının Birer Aletleri midirler?	XIV	103 — 114
173a	Ernest S. Griffith	Amerika Birleşik Devletlerinde Bütçeleme Usulü	XV	101 — 112
193a	Alan Peacock	Hükümet Bütçesinin Dağılım Üzerindeki Tesirlerinin Ölçül- mesinde Karşılaşabileceği- miz Muhtelif Meseleler	XVII	9 — 17
233a	Mirosław Orłowski	Polonya Mali Sistemi: İktisadî Plânlamada Devlet Bütçe Mali Bilânçosu	XX	135 — 157
241	Orhan Arıkan	Program ve Bütçeden Program Bütçeye	XX	1 — 14
255	Bülent Çaycık	Nakit Bütçeleri ve İşletme Ser- mayesi Değerlendirmelerinin Önemi ve Kuruluşlara Sağla- dığı Faydalar	XXII	85 — 106
273	Nihat Falay	Plânlama - Programlama - Büt- çeleme Sistemi (PPBS) nin Genel Eleştirisi	XXII	209 — 225

Sıra No, su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
287	Akif Erginay	Türkiye'de Bütçe Kanun Me-tinlerinin Gelişmesi	XXV	17 — 75
298	Ruhi Tufan	Osmanlı Devleti 1325 (1909) Yılına Ait Bir Bütçe Konuş-ması	XXVI	129 — 146
V — Devlet Borçları				
38	Selâhattin Tuncer	İktisadî Kalkınmada Âmme Kre-disinin Rolü ve Ehemmiyeti	IV	13 — 58
43	O. N. Torun	Devletlerarası Borçlar	IV	121 — 146
54	Sadun Aren	Devlet Borçlarının Sınırları Me-selesi	V	115 — 121
104	Memduh Yaşa	Türkiye'de Dış Borçların Takip Ettiği Gelişme	IX	129 — 144
113	Gıyas Akdeniz	1933 Türk Borcu Tahvillerinin İt-fası	X	75 — 82
118	Sevim Görgün	Gelişen Bir Ekonomide İhtiyarî İç Devlet Borçlarının Rolü ve Borç İdaresi	X	153 — 162
139	Selâhattin Tuncer	Merkez Bankasının Hazineye Kı-sa Vâdeli Avansları	X	101 — 116
184	Sevim Görgün	Devlet Borçlarının İdaresinde Faiz Problemi	XVI	87 — 49
282	Erdinç Tokgöz	Hazine Plasman Bonolarının Yeni Uygulaması Üzerine Bir İnceleme	XXIV	83 — 99
VI — Vergi Hukuku				
5	Suat Başar	Vergi Kazasının Mahiyeti	I	59 — 72
8	Rasim Saydar	Vergi Hukukumuzda Mali İшти-rakler	I	93 — 102
9	Mübin Başar	Vergi Hukukunda Tefsir	I	103 — 112
12	Esat Tekelli	Bizde Vergi Hukuku ve Vergi Kazası	I	154 — 161
13	Tahsin Yıldırım	Türk Gümrük Vergisinin Matrahı Gelir Vergisinde Esnaf Muaflığı nın Genel ve Özel Şartları	I	— 12
17	Talip Güran	5815 sayılı Kanunun 2 nci mad-desinin B Bendinin Tahlil ve Tenkidi	II	3 — 39
19	Mübin Başar	Vergi Hukuku Bakımından Za-rarların Mahiyeti	II	81 — 100
				117 — 128

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
20	Esat Tekeli	Vergi Hukuku ile İlgili İki Me-sele	II	129 — 142
27	Sahir Erman	Hileli Vergi Suçları Hakkında Bazı Düşünceler	III	51 — 71
30	Talip Güran	5815 Sayılı Kanunun 2 nci Mad-desi c. Bendinin Tahlil ve Tenkidi	III	127 — 140
32	Gıyas Akdeniz	Türk Gelir Vergisine Göre Ticarî Kazanç Kavramı	III	153 — 165
40	M.C. Kutadgu	Türk Gelir Vergisi Sisteminde Menkul Sermaye İratları Sto-pajı ve Tatbikatı	IV	65 — 85
51	Tahsin Yıldırım	Gümrük Kanununun Tâdili Me-selesi	V	35 — 53
52	Mübîn Başar	Veraset ve İntikâl Vergisi Hak-kında Düşünceler	V	55 — 86
55	Âkif Erginay	Vergi Hukukunun Mevzu ve Muhtariyeti	V	123 — 131
59	Sahir Erman	Vergi Usûl Kanunununda Yer Alan Ceza Hukuku Kaideleri	V	205 — 226
60	Gıyas Akdeniz	Türkiye'nin Bina İratlarının Ver-gilendirme Şekilleri	V	227 — 232
67	Hakkı Musaballı	Gelir Vergisinde Servet Beyanı	VI	109 — 118
73	Mesut Erez	Vergi Hukukumuzda Mücbir Se-bepler, Ağır Hastalık Hali	VII	1 — 7
81	Selâhattin Tuncer	Servet Vergileri	VII	157 — 178
82	Salih Tuğ	İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı	VII	179 — 195
95	Recep Turgay	Türkiye'de Malî Kazanın Bugün-kü Durumu	VIII	169 — 198
98	Âkif Erginay	Anayasamızın Malî Hükümleri	IX	19 — 28
99	O. Fikret Arkun	Vergi Kanunlarına Göre İktisadi Kıymetlerin Değerlendirilmesi Plânlı Kalkınma ve Vergi Sis-temimizin İslâhı Mevzuunda Sarfedilen Gayretler	IX	29 — 43
123	F. Ervardar	Memleketimizde Vergi Kaçakçı-lıkları ve Vergi Murakabesi	X	1 — 24
124	Orhan Eroğuz	Sermaye Kazançlarının Vergi-lenendirilmesi	XI	35 — 49

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
125	Orhan Gürell	Vergi Reformları - Ortalama Kâr Haddi Müessesesi - Gider Bildirimi Esası - Uzlaşma - Ceza İndirimleri	XI	51 — 59
126	Halil Nadaroğlu	Vergi Kontrolünde Gider Esası Müessesesi	XI	61 — 72
130	İlhan Özer	Türkiye'de Veraset ve İntikâl Vergisi Tatbikatı	XI	73 — 81
140	Galip Dolun	Malî Kaza	XI	167 — 181
149	Galip İdil	Gelir Vergisinde Beyan Esasının Teklifi	XIII	81 — 93
160	Özen Özoymak	Uzlaşma Müessesesi	XIV	115 — 143
164	Nail Çelenoğlu	Vergi Hukukunda Delil Sistemi	XIV	187 — 192
166	F. Ervardar	Vergi Uygulamasıyla İlgili Bazı Meseleler	XIV	205 — 260
170	Gıyas Akdeniz	Vergi Kanunları ve Vergi Anketleri	XV	19 — 32
172a	Sahir Erman	Türk Vergi Hukukunda Yer Alan Ceza Hukukuna Ait Prensipler Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
179	Zeki Kuruca	Türkiye'de Vergi Kaçakçılığı Hesabı Üzerine Bir Deneme	XV	277 — 294
180	Salih Turhan	Gelir Vergisinde Paşin Ödeme	XV	295 — 306
182	Orhan Gürell	Gayrimenkul Sermaye İratlarının Vergilendirilmesi	XVI	43 — 70
186	Recep Turgay	İkrazatçıların Gelir ve Gider Vergileri Açısından Durumları	XI	127 — 142
190	Ahmet Harmancı	Türkiye'de Küçük Ticaret ve San'at Erbabının Vergi Durumu	XVI XVII	213 — 230 267 — 293
204	Vedat Davut Özgözen	Türk Malî Yargı Sistemi	XVII	29 — 47
206	Ahmet Bayrak	Vergi Hukukunda İspatlama ile İlgili Sorunlar	XVIII	221 — 265
212	Kısmet H. Erkiner	Hileli Vergi Suçu	XVIII	409 — 446
216	Ahmet Harmancı	Fikir ve San'at Mahsulleri ve Bunların Vergi Karşısındaki Durumu	XIX	301 — 332
228	Fehamettin Ervardar	Ortalama Kâr Hadleri ve Tatbikatı	XIX	333 — 363
227	Ahmet Harmancı	Vergilendirme ile İlgili Muhtelif Meseleler	XX	343 — 363
239	Ramazan Göçmen	Beyana Dayanan Vergilerde Başarı Şartları	XX	343 — 364
243	Fehamettin Ervardar	Vergi Olaylarımız	XXI	41 — 85

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
254	İlhan Özer	Vergi İdaresi	XXIII	45 — 83
258	Galip Dolun	Emlâk ile İlgili Vergilendirme- lerde, Rayiç Değer ve Beyan Esasları ile Ceza Uygulaması	XXIII	143 — 153
259	I. Sadi Tınaztepe	Vergi İhtilâfları	XXIII	155 — 184
260	Vural Arıkan	Türk Vergi Hukukunda Karşı- lıklar	XXIII	185 — 199
VII — Devlet Muhasebesi				
23	Hikmet Sağcı	Modern Bütçe ve Muhasebe Te- lâkkileri Muvacehesinde Türk Devlet Muhasebesinin Durumu	II	197 — 202
56	B. N. Feyzioğlu	Millî Muhasebenin Vazife ve Fonksiyonları	V	133 — 150
88	Tayfur Tarhan	Türkiye'de Devlet Muhasebesi		
299	Bedi N. Feyzioğlu	Muhasebei Umumiye Kanu- nunda Yapılan Değişiklikler	XXVI	147 — 156
VIII — Mahalli İdareler Maliyesi				
107	Halil Nadaroğlu	Mali Tevzin, Bazı Kamu Gelir- lerinin Paylaşılması	IX	171 — 184
108	Kenan Bulutoğlu	Bölge Kalkınması ve Devlet Hiz- metleri Arzı	IX	185 — 194
110	Orhan Güreli	Mahalli İdareler Maliyesinin İs- lâhı Hakkında Görüş ve Dü- şünceler	X	25 — 48
129	I. Sadi Tınaztepe	Özel İdarelerin Fiskalitesi	XI	145 — 165
198	İlhan Özer	Gelirlerin İdareler Arası Dağılı- mı ve Türkiye'deki Son Ge- lişmeler	XVII	101 — 137
280	Ömer F. Bitirel	Bölgesel Dengesizlikler ve Ma- liye Politikası	XXIV	49 — 67
291	Ruşen Keleş	Kentleşmenin Mali Sorunları	XXV	195 — 224
IX — Devlet Teşebbüsleri				
6	Ekrem Özelmas	İktisadî Devlet Teşekküllerinin Mürakabesi	I	73 — 82
33	Muhlis Ete	Türkiye'de Devlet Bütçesi Dışın- da Kalan Devlet İşletmelerinin Tâbi Oldukları Murakabe Şe- killeri	III	167 — 190

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
85	Ali Şakir Ağanoğlu	Vakıflar Genel Müdürlüğü Çalışmaları	VIII	1 — 13
87	Haydar Kazgan	Plân. Devrede Devlet İşletmeciliğinin Çalışma İlkeleri	VIII	33 — 49
112	Haydar Kazgan	Plânlı Ekonomilerde Devlet İşletmelerinin En İyi Cesameti Meselesi	X	59 — 73
120	Kemal Tosun	Devlet İdaresinde Koordinasyon Hakkında Bazı Mütalâalar	X	177 — 189
153	Hayri Öncel	Darphane ve Damga Matbaasının Reorganizasyonu	XIII	159 — 178
289	Hüsamettin Kılıç	Ekonomi ve Maliye Bakanlığı Kurulması Lüzumu	XXV	77 — 128
290	Tayyar Sadıklar	Kamu İktisadî Teşebbüsleri ve Ekonomi Politikası	XXV	129 — 156
X — İktisat Politikası				
34	Kenan Bulutoğlu	Fransız Plânlamasında Yatırımların Finansman Yolları	III	191 — 205
36	Selçuk Egemen	Blokaj ve Deblokaj Mekanizması	III	213 — 218
44	İ. Küçükömer	Para Politikası Gâyelerini Gerçekleştirmekte Neden Muvafak Olmayabilir	IV	147 — 156
61	M. Orhan Dikmen	Müşterek Pazar ve Türkiye	VI	1 — 22
63	Sadun Aren	Yatırım İndirimi ve İktisadî Politika	VI	119 — 123
75	Haydar Kazgan	Devlet Hizmetlerinin Finansmanı ve Devlet Sektöründe Fiyat Politikası	VII	21 — 45
78a	H. Van Dyk	Dış Yardımda Yeni Ölçü	VII	57 — 66
79a	P. Dertilis	Yunanistan'ın Müşterek Pazara Katılması	VII	124 — 128
90	M. Orhan Dikmen	Kalkınma Plânında Yatırımların Finansmanı	VIII	91 — 107
92	Kenan Bulutoğlu	Kalkınma Plânımız ve Finansmanı	VIII	129 — 141
100	Mübin Başar	«Yatırımlar Finansman Fonu Teşkil ve Tasarruf Bonoları İhracı Hakkında Kanun» Üzerinde Düşünceler	IX	45 — 54
111	Nuri Eren	Az Gelişmiş Memleketlerin Milletlerarası Finansmanı	X	49 — 58

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
114	Nuri Karacan	İktisadi Gelişmeyi Gerçekleştirme Aracı Olarak Milletlerarası Sermaye Hareketleri	X	83 — 100
121a	James Murray	Birleşmiş Milletlerin Finansmanı	XI	11 — 19
135	Erdoğan Alkin	Makro - Ekonomik Bir Büyüme Modelinde Vergi Fonksiyonları	XII	27 — 35
146	Esat Çam	Milletlerarası Mali Meseleler	XIII	33 — 46
147	Baysan Keyder	Yatırım Birikleri	XIII	47 — 58
154	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırımlarının Çeşitli Kamu Kesimleri Arasında Dağılımı	XIII	177 — 184
155a	V. R. La Garrigue	Fransa'nın Ekonomik Gelişme Yardımlarının 1964 ten beri Gösterdiği İnkişaf	XIII	213 — 232
158	Hüsamettin Kılıç	Ortak Pazar	XIV	39 — 87
161a	John Karsky	Batı Avrupa Entegrasyonu	XIV	153 — 162
163a	I. Al Shoureiki	Orta Doğuda Serbest İktisat Politikası	XIV	181 — 186
165a	Mario Bandini	Güney İtalya'da Ziraat ve Cemaat Kalkınması ve Diğer Akdeniz Memleketleriyle Mukayesesi	XIV	273 — 282
168	Erdoğan Alkin	Kamu Yatırım Harcamalarının Çeşitli Bölgeler Arasında Dağılışı	XIV	283 — 307
175a	Süleyman Barda	Modern Ulaştırımda Finansman Meselesi ve Türkiye'deki Durum	XV	175 — 212
177a	André Armengaud	Ortak Pazarın İktisadi Zorlukları	XV	245 — 250
187a	Günter Schmölders	Köln'deki On Yıllık İktisadi ve Sosyal Davranış Araştırması	XVI	153 — 161
192	Nuri Karacan	Mali Araç Müesseseler, Mali Piyasalar ve Büyüme	XVII	93 — 100
197a	Tadao Yamaguchi	Kamu Harcamalarının Ekonomi Üzerindeki Tesirlerinin İktisadi Analizi	XVII	163 — 177
200	Hayri Öncel	Fransa'da İktisadi ve Mali Plânlama	XVI	161 — 277
211a	Helmut Arndt	Gelişmekte Olan Ülkelerde Plânlama ve Piyasa Ekonomisi	XVIII	205 — 220

Sıra No. su	Konferansçı	Konu	Cilt	Sahife
213	Kenan Bulutoğlu	Az Gelişmiş Ülkelerde Sermaye Oluşumu, Ücret Haddi ve İktisadi Gelişme	XVIII	283 — 306
214	Necmi Karakullukçu	Milletlerarası Vergi Anlaşmaları	XVIII	331 — 370
215	Esat Çam	Müşterek Pazar ve Türkiye	XVIII	371 — 388
213a	Werner Sichel	Oligopol Piyasa Tipi Üzerine	XX	77 — 88
253	Bahri Kandaş	Uzun Devrede Türkiye'nin İktisadi Büyümesi	XXII	1 — 43
261a	Karl Hauser	Piyasa Ekonomisinde Sermaye Piyasasının Rolü	XXII	213 — 223
262	Burhan Şenatalar	Fayda - Maliyet Analizinin Kapsamı - Fayda ve Maliyet Kavramları	XXII	225 — 255
266	Hüsnü Kızılyalı	Tasarruf ve Yatırımlar Konusunda Plânlı Dönemin Başarısının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi	XXIII	15 — 36
268a	V. R. La Garrigue	Enerji, Büyüme ve Kriz	XXIII	65 — 73
270	Tarik Kıvanç	Plânlı Dönemde Yatırımlar ve Yatırım Politikası	XXIII	99 — 112
271	İ. Doğan Kargül	Gelişmekte olan Ülkelerde Dış Ticaret ve Maliye Politikası	XXIII	113 — 142
272	Tuncer Bulutay	Türkiye'nin 1923 - 1972 Dönemindeki İktisadi Büyümesi Üzerindeki Düşünceler	XXIII	143 — 208
279	Zafer Toprak	Az Gelişmiş Ülkelerde İktisadi Kalkınma ve Enflasyon	XXIV	39 — 48
286	Tolgay Çavuşoğlu	Uluslararası Para Piyasaları	XXV	1 — 16
290	Hayri Öncel	Sermaye Piyasasının Bankacılık Sistemine Etkileri	XXV	157 — 193

XI — İşletme

21	Suat Keskinoğlu	İşletme Ekonomisinde Bütçe Mefhumu Hakkında	II	143 — 158
48	Kemal Tosun	Mevzuatımızda Maliyet Rejimi	IV	227 — 248
78	Nasuhi Bursal	Amortisman ve Vergi Arasındaki Münasebetler	VTT	103 — 223
137	M. Ali Canoğlu	Muhasebede Normalizasyon	XI	197 — 223
142	Haydar Kazgan	Türkiye'de Yaygın Küçük Firma Politikasının İktisadi ve Mali Neticeleri	XII	147 — 155

Sıra No, su	Konferansı	Konu	Cilt	Sahife
148	M. Ali Canoğlu	Ekonomide Muhasebenin ve Hesap Uzmanının Rolü	XIII	59 — 80
178	M. Ali Canoğlu	Muhasebe Sistemleri ve Usulleri	XV	251 — 276
188	Beysan Keyder	İşletmelerde Sermaye İhtiyacı ve Sermaye Temini	XVI	163 — 173
196	Salih Şanver	İşletme Vergiciliği	XVII	69 — 116
217a	C. Lowell Harriss	İşletmecilerin Vergilendirilmesi ve İktisadi Kalkınma	XIX	23 — 44
222	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Maliyet	XIX	145 — 157
225	Rüştü Erimez	Bilânçoların Yeniden Değerlenmesi	XIX	225 — 264
234	M. Ali Canoğlu	Vergi Mevzuatımızda Amortismanlar	XX	159 — 182
XII — Hukuk				
42	H. Eichler	İktisat İlimi Öğrenimi Çerçevesi İçinde Hususi Hukuk Sistemi	IV	99 — 106
240	Kismet H. Erkiner	Mali ve İktisadi Buhran Halleri İle İlgili Mevzuat ve Hürriyetler Rejimi	XX	365 — 400
251a	Hans Ficker	Teşebbüslere Ortak Pazar Çerçevesinde Yapılan Uluslararası İşbirliğinin Hukuki Veçheleri	XXI	293 — 306

MALİYE ENSTİTÜSÜ YAYINLARI

- 1 — Maliye Enstitüsü Konferansları, I. Seri, 1956.
- 2 — H. Laufenburger: Mukayeseli Maliye, 1956
- 3 — M. Orhan Dikmen: Asgarî Geçim İndirimi, 1956.
- 4 — Maliye Enstitüsü Konferansı, II. Seri, 1958.
- 5 — Maliye Enstitüsü Konferansları, III. Seri, 1958.
- 6 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IV. Seri, 1959.
- 7 — A. Hansen: Para Teorisi ve Maliye Politikası, 1959 ve 1961.
- 8 — M. Yaşa: Âmme Masrafları, 1959.
- 9 — B. N. Feyzioğlu: Millî Muhasebe — Devlet Muhasebesi, 1960.
- 10 — Maliye Enstitüsü Konferansları, V. Seri, 1961.
- 11 — K. Bulutoğlu: Vergi Politikası, 1962.
- 12 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VI. Seri, 1962.
- 13 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VII. Seri, 1963.
- 14 — Maliye Enstitüsü Konferansları, VIII. Seri, 1964.
- 15 — İ. H. Yeniyay: Yeni Osmanlı Borçları Tarihi, 1964.
- 16 — G. Kazgan: Türkiye'de Maliye Politikası, 1964.
- 17 — Maliye Enstitüsü Konferansları, IX. Seri, 1964.
- 18 — Maliye Enstitüsü Tercümeleeri, I. Seri, 1965.
- 19 — Maliye Enstitüsü Konferansları, X. Seri, 1965.
- 20 — M' Orhan Dikmen: Türkiye'de Tasarruf Bonaları, 1965.
- 21 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XI. Seri, 1965.
- 22 — Maliye Enstitüsü Tercümeleeri, II. Seri, 1965.
- 23 — J. M. Buchanan: Maliye Teorisi ve Politik İktisat, 1966.
- 24 — Maliye Enstitüsü Haftaları I. Trabzon, 1966.
- 25 — Maliye Enstitüsü Haftaları II. Antalya, 1966.
- 26 — Maliye Enstitüsü Konferansları XII. Seri, 1966.
- 27 — J. F. Due: Maliye, 1967.
- 28 — İ. Özer: Vergi İdaresi, 1966.
- 29 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIII. Seri, 1967.
- 30 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIV. Seri, 1967.
- 31 — Maliye Enstitüsü Tercümeleeri, III. Seri, 1967.
- 32 — İ. Özer: Tekel, 1967.
- 33 — Ursula K. Hicks: Büyük Şehir İdaresinin Finansmanı, 1968.
- 34 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XV. Seri, 1968.
- 35 — Seymour S. Goodman: Dış Ticaret ve Gelişme Hakkında Denemeler, 1968.

- 36 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVI. Seri, 1968.
- 37 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVII. Seri, 1968.
- 38 — Bülend Çaycı: Vergi Sistemimizde Koruma ve Teşvik Esasları, 1963
- 39 — Kıvanç Ertop: Kıyasî Maliyetler Teorisi Üzerine Bir İnceleme, 1968.
- 40 — İktisadî Gelişme ve Dış Yardım, 1969.
- 41 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XVII. Seri, 1969.
- 42 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XIX. Seri, 1969.
- 43 — Maliye Enstitüsü Tercümeleeri, IV. Seri, 1969.
- 44 — Bülend Çaycı: Şeker'de Fiskal, Ekonomik Rejim ve Getirilebilecek Yenilikler, 1970.
- 45 — Kadı Ebi Yusuf: Kitabül-Haraç, 1970.
- 46 — Cahit Kayra: Dış Finansman Teknikleri, 1970.
- 47 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XX. Seri, 1970.
- 48 — Adnan Erdaş: Malî İktisat, 1971.
- 49 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXI. Seri, 1971.
- 50 — Sevim Görgün: Maliye Politikası, 1973.
- 51 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXII. Seri, 1974.
- 52 — Heinz Haller: Maliye Politikası, 1974.
- 53 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXIII. Seri, 1974.
- 54 — F. Neumark: Vergi Politikası, 1975.
- 55 — G. Schmölders: Genel Vergi Teorisi, 1976.
- 56 — Nihat Falay: Türkiye Ekonomisi Bibliyografyası, (1929-1976) 1977.
- 57 — Salih Turhan: Vergi Teorisi, 1977.
- 58 — Nihat Falay: İbnî Haldun'un İktisadî Görüşleri, 1978.
- 59 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXIV. Seri, 1978.
- 60 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXV. Seri, 1979.
- 1 — Maliye Enstitüsü Konferansları, XXVI. Seri, 1979.

